תלמוד ירושלמי · מפרשים · מראה הפנים על תלמוד ירושלמי · סדר זרעים

מראה הפנים על תלמוד ירושלמי פאה

רבי משה מרגלית

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מראה הפנים על תלמוד ירושלמי פאה

רבי משה מרגלית

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מראה-הפנים-על-תלמוד-ירושלמי-פאה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ב 4
הלכה ג 5
הלכה ד 7
הלכה ה 10
פרק ב 14
הלכה א 14
הלכה ב 16
הלכה ג 18
הלכה ד 18
הלכה ה 19
פרק ג 21
הלכה א 21
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ד 23
הלכה ה 24
הלכה ז 24
הלכה ח 26
פרק ד 26
הלכה א 26
הלכה ב 28
הלכה ג 30
הלכה ה 31
הלכה ו 31
הלכה ז 33
פרק ה 34
הלכה א 34
הלכה ב 36
הלכה ג 39
הלכה ה 41
הלכה ו 41
פרק ו 42
הלכה א 42
הלכה ב 44
הלכה ג 46
הלכה ד 47
הלכה ה 48
הלכה ו 49
הלכה ח 52
פרק ז 52
הלכה א 52
הלכה ב 53
הלכה ג 55
הלכה ד 55
הלכה ה 56
הלכה ז 58
פרק ח 61
הלכה א 61
הלכה ב 61
הלכה ג 62
הלכה ד 62
הלכה ה 64
הלכה ו 65
הלכה ז 66
הלכה ח 66

פרק א

הלכה ב

הכל לפי גודל השדה ולפי העניים. בנוסחת המשנה לפי רוב העניי' ואין נ"מ בזה. ופירשתי בפנים על דרך הרמב"ם ז"ל כמ"ש בסוף פ"א מהלכות מתנות עניים כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד משמים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור וכן אם היו עניים מרובים. מוסיף ואם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה ע"כ. ובשדה גדולה ועניים מועטין שנותן לפי השדה זה פשוט הוא ולא היה צריך לבארו דלא אמרו אלא להוסיף במקום שצריך הוספה ומהיכי תיתי שיפחות מכשיעור שתקנו חכמים וכן כתב הרא"ש ז"ל בפי' המשנה שלו. ולמדנו עוד מדברי הרמב"ם ז"ל דהא דאמרו שיש לו להוסיף לפי הברכה היינו דוקא אם היו עניים מרובים שהרי לא כתב זה ואם זרע מעט וכו' עד אחר חלוקה וכן אם היו עניים מרובים וכן פי' המשנה ולפי רוב הענוה אחלוקה דלעיל מינה ולא תקשי הא בלא"ה צריך להוסיף הוא בעניים מרובים הא ליתא דודאי מוסיף הוא בכדי שיגיע חלק לעני שיהא מועיל לו ואם יתן להם כ"א כשיעור לא יגיע לכל אחד כ"א הדבר מיעוט ואינו כלום ולפיכך אמרו בזה להוסיף אבל אם נתוסף לו ברכה בשדהו צריך הוא להוסיף לפי הברכה יותר ויותר ולא דמיא האי הוספה להאי הוספה. כך היה נראה מדבריו ז"ל בחיבורו אלא שבפי' המשנה כתב וכן אם תוציא הארץ זרע רב והעניים מועטים יתנו הרבה והכריחני להוציא סברא זו מדבריו בחיבורו דנראה שכך הוא נלמד מדברי הש"ס דהכא דקאמר ביתר מכשיעור בהא הוא דתני בברייתא דאין אומרין לו הבא גמלים וטעון אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון אלמא דהיכא דאם מוסיף הוא יגיע לעני אחד הרבה ביותר וכגון שעניים מועטין בזה אין אומרי' לו הבא גמלים וטעון כלומר שבזה לא אמרו להוסיף הרבה והרבה לפי הוספת הברכה כדלעיל אלא דבכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון שהרי אי אפשר לפחות משיעור שתקנו חכמים ובהא לא איכפת לן אם מגיע לעני אחד הרבה ביותר דאי לא תימא הכי ולחלק לפי הסברת שזכרנו א"כ מ"ש דבכשיעור לא חששו אם מגיע לעני אחד הרבה ביותר ומ"ש ביותר מכשיעור דחששו לכך:

והר"ש ז"ל פי' בזה דאין אומרי' לו הבא גמלים וטעון אם יתעשר העני בפאה אין להרבות בפאה שלא יפקיע את המעשר. וכי קאמר במתני' ביותר מכשיעור והיינו בשדה מיעוטה ועניים מרובין שנותן יותר משמים התם הוא דקתני דאין אומרים לו הבא גמלים דאין להרבות כ"כ שיתעשרו בה אבל בכשיעור דהיינו בששים אומרים לעני הבא וטעון דכיון שהוא עני עתה יכול ליטול הרבה כאחת כדתנן בסוף מכילתין היו לו מאתים חסר דינר

אפי' אלף נותנין לו כאחת עכ"ל ומי יתן וידעתי זה להבין דאם יכול הוא ליטול הרבה כאחת כשהוא עני עתה א"כ מאי איכא בין נתינת בעה"ב בכשיעור לבין יותר מכשיעור הלא העני יכול הוא לקבל הרבה כאחת לעולם ומאי איכפת לן אם יתעשר ואם דחששו להפקעת המעשר א"כ מפני מה אמרו להוסיף כלל על תקנת חכמים דכשבאנו לחששא זו אין לנו סברא לחלק ולומר דפעם חששו להפקעת המעשר ופעם לא חששו אלא ודאי דבלא"ה ליתא דכל שהוא נותן משום פאה אין כאן הפקעת מעשר דפטור הוא ממעשר מדינא ובהדיא אמרו הכא בריש מכילתין דאחר שקצר שבולת הראשונה יכול הוא לעשות כל שדהו פאה. וכבר זכרתי שם ד"ה הרי אין אדם וכו' דדעת הרמב"ם בזה נמי כן שכתב ואם נתן להם רוב קציר משום פאה ה"ז פטור מן המעשרות וכהאי ברייתא דנדרים ע"ש והתם סתמא קתני עושה אדם את כל שדהו פאה ולא מחלקינן אם שדהו גדולה או לא ואף אם אין כאן אלא עני א' ואם יקח את הפאה יתעשר ולפי מה שפירשנו להא דמחלק בגמ' בין יתר מכשיעור לכשיעור הכל ניחא וכמו שבארנו דהך תוספת שהיא מחמת הוספת הברכה והיא הוספה ביותר זה לא אמרו אלא בעניים מרובין בכדי שלא יגיע לעני אחד עד שאומרים לו הבא גמלים. וכלומר דמסתמא אם הן מרובים לא יגיע לאחד מהן כל כך הרבה והכוונה דלא החמירו על הבעה"ב בהך הוספה שהיא מרובה ביותר אלא בעניים מרובים. ובכשיעור ודאי לא איכפת לן אם יגיע לעני אחד הרבה ביותר דהא אין לו לפחות משיעור תקנת חכמים. ופירוש זה עולה יפה בהסוגיא ובלי שום פקפוק לדינא. ועולה לדברי הרמב"ם בחיבורו אבל לא למ"ש בפירושו ורואין אנו שחזר בו מפירושו כמו שנראה בהרבה מקומות בחיבורו ובפרט בסדר הזה תמצא ברוב המקומות שחזר בו בחיבורו מפירושו במשנה:

הלכה ג

רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור. כדמסיק בגמ' דר"ש אית ליה נמי דמה שנתן תורת פאה עליה אבל אינה פוטרת אלא למה שקצר ולא מה שהיה עתיד לקצור ובהא הוא דפליג את"ק והלכך צריך שיתן בסוף כשיעור המשתייר וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' מתנות עניים בהלכה י"ב אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה וכו' עבר והניח הפאה בחחילת השדה או באמצעה הרי זו פאה וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה ופסק כר"ש בכל דבריו דגם ריש דבריו דלכתחילה אין מניחין וכו' דברי ר"ש בתוספתא פ"ק הן כר"ש מפני ד' דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו וכו' וטעמא דפסק כותיה משום דבפשיטות אתמר לסברי' דר"ש בפ' במה מדליקין (דף כג) ומנא תימרא דחיישינן

לחשדא דתניא אר"ש בשביל ד' דברים וכו' וכיון דעיקר מצות פאה לבסוף היא פסק נמי בדיעבד כסברת ר"ש דצריך שיתן ג"כ בסוף כשיעור המשתייר ובכ"מ הוסיף בטעם פסק זה משום דבירושלמי מפרש מילתיה אלמא סבר דהלכה כותיה. ואי משום הא אין כ"כ ראיה דהא מפרש נמי מילתיה דת"ק וכן מלתי' דר' יהודה ומאריך בפירושא דדברי ר' יהודה כמו שמבואר בגמ' ר' חייא בשם ר' יוחנן וכו' ועיין מזה בדבור דלקמן ואם יש להוסיף עוד טעם אחר להאי פסקא זה הוא משום דר' יונה מסיק בגמ' דלא דריש רשב"ל כהא דקא"ר יוסי משמיה אלא כך הוא דדריש ליתורא דקרא דלקצור דבקצרכם לאחת בתחלה ולקצור לאחת בסוף וכדפרישית בפנים והיינו כר"ש:

רבי חייא בשם ר' יוחנן במחובר וכו' מסתברא דפליגי במילתיה דר' יוחנן היאך מפרש להאי דברי ר' יהודה במתני' כמבואר בפנים וראיתי להר"ש ז"ל שהביא להאי. וכגי' שהוא לפנינו אלא כי אנן קיימין בשאינו מתכוין לפטור שדהו ויש שם ט"ס בדבריו בסיום הפירוש שפי' בזה ומיהו קשה להבין דבריו ולפירושו נראה דהך פלוגתא מילתא באנפי נפשה היא ולא לפרש דברי ר' יהודה דמתני' שכך סיים שם והשתא דר' יוסי דלא כר' יהודה וצ"ל וכו' וזהו לשיטתו שפי' לעיל דברי ר' יהודה דמתני' דאם שייר קלח אחד במחובר איירי ודוקא במחובר שאז יכול להוסיף עליו אבל לא בתלוש וכו' אבל היכא דלא נתן כלל במחובר מודה ר' יהודה דנותן מן התלוש כדמוכח בתוספתא ונראה שהיה מפרש להתוספתא דלקמן לא נתן מן הקמה יתן מן העמרים וכו' כסיומא דמילתיה דר' יהודה היא והלכך מחלק בין אם נתן איזה פאה במחובר ובין אם לא נתן כלל ואף דאין סברא לחילוק הזה אליבא דר' יהודה. והתוספתא לא נתן מן הקמה וכו' נראה דברייתא אחריתא היא וכך הובאה בהגוזל קמא דף צ"ד ובכמה מקומות בש"ס ולא בשם דברי ר' יהודה והכא פליגי אם ר' יוחנן היה מפרש מילתיה דר' יהודה במחובר או בתלוש וכן מדקאמר בפשיטות אם במתכוין לפטור את שדהו כבר נפטרה אלמא דלא שייך כלל הוספה. אם כבר נפטרה שדהו וזה בין בתלוש בדס"ל לר' יוסי משום ר' יוחנן במילתיה דר' יהודה ובין אם מפרש כר' חייא בשם ר' יוחנן דבמחובר מיירי ר' יהודה והיינו דא"צ להוסיף אם כבר נתן כל הפאה לאותה השדה. וגם להתוספתא שלפנינו דלא כתוב בה ב' פעמים א"ר יהודה כמו שהועתקה בדברי הר"ש (או שיש ט"ס בדבריו) כ"א אחר דברי ר' יהודה כתוב סתם בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף. נוכל לפרש דלא אדברי ר' יהודה לחוד קאי אלא בד"א דפליגי ת"ק ור"ש ור' יהודה לעיל בזמן שנתן בתחלה או באמצע את הפאה של כל השדה ועכשיו מבקש להוסיף לבסוף כדי לקיים מצות לא תכלה דכך היא עיקר מצות הפאה ובהא פליגי דלת"ק א"צ להוסיף כלום לבסוף אלא

כבר יצא כדקתני בהדיא התם במילתיה דת"ק ואם נתן בין בתחילה בין באמצע בין בסוף יצא. ולר"ש צריך שיתן בסוף כשיעור המשתייר כדלעיל ולר' יהודה אם שייר וכו' ונוכל לפרש השתא לדבריו או במחובר או בתלוש וכדפליגי הכא אבל אם לא נתן בתחלה את כל הפאה לכ"ע צריך שיתן אותה לבסוף ואף הת"ק מודה בזה. והשתא נוכל לקיים פי' הרמב"ם במשנה במילתיה דר' יהודה כדפרישית ודקדוק התי"ט דליתני אם נתן קלח וכו' דקדוק קל הוא וכמה פעמים ששנינו במשנה לשון שייר ואף ששייך בו יותר ל' נתן:

הלכה ד

קוטף מנין ת"ל קצירך כך היא שנויה הברייתא בת"כ שם ובתוספת' פ"ק שנינו היה מקטף ומכניס לתוך ביתו אפי' כל שדהו פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות וגרסי' בפ' ראשית הגז דף קנז ע"א תני חדא השוטף את הרחלים ומעבירן בנהר ליפותן והצמר נתלש מהן פטור מראשית הגז ותניא אידך חייב לא קשיא הא רבנן הא ר' יוסי דתניא ר' יוסי אומר לקט קצירך ולא לקט קיטוף אלמא קצירך דוקא ה"נ גז דוקא א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מודה ר' יוסי במידי דאורחיה ופירש"י ז"ל כגון בצלים ושומין דקיטוף שלהן זו קצירן דתניא ר' יוסי אומר קציר אין לי אלא קציר עוקר מנין ת"ל לקצור תולש מנין ת"ל בקצרך. והשתא לכאורה איכא למימר דכמו דשני התם דל"ק דר' יוסי אדרבי יוסי ומחלק בין מידי דאורחיה ללאו מידי דאורחיה כן נמי נוכל לשנויי ברייתא דת"כ דלא תקשי עלה דתוספתא דבת"כ מיירי במידי דאורחיה ובתוספתא במידי דלאו אורחיה וא"כ אזלי תרוייהו כר' יוסי אלא דאנן חזינן דא"א לשנויי הכי דהא לבתר הכי הוא דק מר בת"כ אין לי אלא תבואה קטנית מנין וכו' אלמא דבתבואה דריש ליה לרבות את הקוטף והתם ודאי לאו מידי דאורחיה הוא ועל כרחך דברייתא דתוספתא פליגא אברייתא דת"כ. והרמב"ם ז"ל פסק כדברי התוספתא שכך כתב בפ"ב ממתנות עניים בהלכה ו' וכן כל הקוטף מלילות מעט מעט ומכניס לביתו אפי' קוטף כן כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה והכ"מ פלפל בזה אם פסק כר' יוסי או לא והעלה דלא פסק כר' יוסי אלא כהתוספתא וירושלמי דפ"ג שהביא שם בסוף פ"ד. ומירושלמי שצייו מוכח שהוא דוקא אם קוטף למלילות ויתבאר מזה במקומו אי"ה. ועיין לקמן פ"ג בהלכה ג' דעם כל זה אין להשוות התוספתא עם הברייתא דת"כ אלא דזהו האמת שהכריע הרמב"ם כהתוספתא נגד ברייתא דת"כ וכדאמרינן בסוף מס' חולין כל מתניתא דלא תניא בי ר' חייא ובי ר' אושעיא משבשתא היא ולא תותבו מינה בי מדרשא ובענין קושית הר"ן ז"ל והביאו שם דאמאי פסק הרמב"ם בפ"י מבכורים בהלכה ו' התולש צמר רחלים בידו ולא גזז חייב בראשית הגז וע"ז כתב הכ"מ דאע"ג דבגמ' דידן מדמי

תולש צמר לקיטוף מלילות אינו מוכרח ואפשר לחלק ביניהם עכ"ל ולא כתב טעם הסברא לחלק בזה וכדסיים הר"ן בקושיתם דמנין לו להרמב"ם לחלק בזה בצמר רחלים ועוד אומר אני דכד דייקת בדברי הרמב"ם בכל עניני דינים כאילו תמצא דדעתו בהיפך הוא מדברי הכ"מ שהרי בפ"ג דבכורות ד' כה שקיל וטרי הש"ס אם תולש היינו גוזז או לאו היינו גוזז ומסיק דלאו היינו גוזז בצמר כ"א בתולש כנף בשבת דחייב משום דהיינו אורחיה וע' בתוס' שם דכתבו עוד בסברא לחלק בין שבת לשארי דינים. מיהו חזינן להדיא דהרמב"ם פסק דתולש לאו היינו גוזז כדכתב בפ"א מהל' מעילה בהלכה ז' ותולש אינו כגוזז וא"כ נתחזקה קושית הר"ן ועוד דטפי קשה דבצמר גופיה נראה דסתרי הני תרי פיסקי אהדדי ההיא דפ"י דבכורים עם ההיא דפ"א דמעילה אלא דנראה דגם בראשית הגז היינו טעמיה כמו שאמרנו בטעמא דפאה דהכריע הוא ז"ל כהתוספתא נגד שארי ברייתות דהברייתא דקמייתא שהביא הש"ס בפ' ראשית הגז השוטף את הרחלים פטור ברייתא בספרי הוא פ' שופטים ראשית הגז ולא ראשית השטף וברייתא בתרייתא תוספתא היא בפרק י' דשחיטת חולין הגוזז עזיו פטור מראשית הגז השוטף רחליו חייב בראשית הגז וברייתא דתוספתא עיקרית היא כדר' זירא בסוף חולין שהבאתי לעיל. ואפשר ליתן טעם להתוספתא דכתיב וראשית גז צאנך תתן לו וכדדריש בעלמא תתן לו מ"מ. ומ"מ פיסקיה דהרמב"ם נתברר כמו שאמרנו:

תלמוד לומר קצירך. לא מצינו בתורה קצירך גבי פאה כ"א בלקט וצ"ל ת"ל בקצרך כמו שהוא בפ' ראשית הגז שהבאתי בדבור דלעיל וכן לקמן צ"ל ת"ל בקצרך. תני זורעין זרעים וזרעי אילן כאחת. כהאי רישא דהתוספתא פסק הרמב"ם ז"ל דפ"א דכלאים בהלכה ו' ומותר לזרוע זרעים וזרע אילן כאחד וכו' והכ"מ הביא שם להא דהכא וכתב על דברי ר' זעירא נראה דדייק מדלא כתיב כרמך לא תזרע כלאי' כדכתיב שדך לא תזרע כלאים ש"מ מדסמיך כלאים לכרמך דאפי' עיקר כרמך שהם החרצנים עכ"ל בזה ולא משמע כן בפ"ח דכלאים וכמה שהבאתי בפנים אלא דמייתורא דקרא כולי' הוא דדייק להאי מ"ד כדקאמר בהדיא דלר' יונתן הא כתיב שדך לא תזרע כלאים לאיזה דבר נאמר לא תזרע כרמך כלאים וכדפרישית וכה"ג דריש נמי בספרי פ' כי תצא לא תזרע כרמך כלאים מה אני צריך והלא כבר נאמר שדך לא תזרע כלאים מלמד שכל המקיים בכלאים בכרם עובר בשני לאוין ור"ז דריש אליבא דר' יונתן דאפי' עיקר כרמך נטוע לא תזרע כלאים ולשון עיקר דנקט לאשמועינן נמי דאין מלקות אלא על עיקר הכרם והכי אמרינן בהדיא לקמן בפ"ז דכלאים בסוף הלכה ג' א"ר יוסי אין לוקין אלא על עיקר הכרם וכלומר לאפוקי אם זרע בתוך ד"א שהוא עבודת הכרם שאע"פ שאסור ומקדש מ"מ אין מלקות על זה

ומה שפי' עיקר כרמך אפי' עיקר כרמך שהם החרצנים מאי רבותא היא וכי ס"ד דדוקא הזמורה צריך שיטע ובכל מקום בהש"ס אמרינן חרצן לכלאי הכרם. ולמאי דפרישית הרבותא היא אפי' כבר עיקר כרמך הוא נטוע דלא בעי ר' יונתן שני מינים במפולת יד ודלא כר' יאשיה גם בזה דאמרינן אליביה בכל מקום עד שיזרע במפולת יד ומה שתמה הכ"מ שם למה השמיט הרמב"ם דין האיסור בב' מינין גבי כלאי הכרם דאע"ג דלא קיי"ל הכי לענין מלקות אלא כר' יאשיה מ"מ למה לא יהא הלכה כמותו לענין איסור וצ"ע עכ"ל ובפי' כתב הרמב"ם בפ"ה בהלכה א' דאפי' בצד הגפנים אסור לזרוע ירקות או תבואה וכו' אע"פ שאינו לוקה ה"ז קידש וכו' עיי"ש ויתבאר זה במקומו מהא דמוכח בכמה מקומות בש"ס דאף לענין איסור קיי"ל כר' יאשיה וא' מהן מההיא דקידושין דף לט רב חנן ורב ענן הוו שקלי ואזלי באורחא חזיוה להההוא גברא דהוי זרע חיטי ושערי בי גופני א"ל ניתי מר נשמתיה א"ל לא צהריתו לא קיי"ל כר' יאשיה וכו' אלמא דאפי' באיסור קיי"ל כר' יאשיה שהרי אף אם היה עובר על איסורא בלחוד היה להם לשמתיה וזה ברור וכן רש"י ז"ל פירש שם נשמתיה דהא עבר על ד"ס אלא דהתם בח"ל הוה ועיין בפ"ח דכלאים מה שיתבאר שם עוד בס"ד:

יאמר זית ואל יאמר כרם וכו'. אתרוייהו לא מצי פריך דאל יאמר כרם וזית ונילף מכללא דבקצרך דכל מה שאתה קוצר בכלל כדקאמר אפי' קציר אורז וכו' דהא אצטריך כרם לדונו בדין פרט מה דליתא בשאר אילנות וא"ת יכתוב כרם ולדונו בפרט ולא ליכתוב חיובא דפאה בכרם הא כבר נכלל הוא בדברי הש"ס שאלו נאמר זית ולא נאמר כרם והיינו חיובא דפאה בכרם הייתי אומר וכו' והיינו דקאמר יצא זית ולימד על כל האילנות פאה דמכרם לא מצינן למילף כל האילנות דא"כ לילף למי לפרט בכל האילנות וכ"ת אה"נ א"כ קשיא לא יאמר זית ונלמד כולן מכרם ולחיוביה בפאה ובפרט אלא מדכתב זית ש"מ למילף מיניה מה דכתיב ביה דוקא וכמו שהוא אינו חייב בפרט כך כל האילנות והשתא ניחא נמי בהא דר' אבון דלקמן עכשיו שיצא כרם וזית וכו' וכדפרישית בפנים ולא תקשי למה לי למיכתב זית כלל דודאי אצטריך ואע"ג דעל שינויא דהש"ס דקאמר הכא אלו נאמר כרם ולא נאמר זית וכו' איכא למידק לכאורה הא הוה ילפינן לזית מכללא דבקצרך מ"מ לשינויא דאמרן לק"מ והש"ס לא חש להאריך כ"כ ועוד מצינן למימר דאי הוה כתב כרם לחוד היינו דנין במדת כלל ופרט בקצרך כלל כרם פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט אבל השתא דכתב לתרוייהו אין לנו לדון במדה זו דא"כ תרי פרטי למה לי והתוס' בפ' הזרוע דף קלא הקשו למה לא גמרינן בג"ש דאחריך דליהוי פרט בזית כמו בכרם והניחו בצ"ע ומסוגיא דהכא ממילא מיתרצא קושיתם. ודע דהר"ש ז"ל כתב

לדינא אחר שהביא במתני' להאי דרשה דת"כ וז"ל ומסתברא דדרשה דת"כ אסמכתא בעלמא מדאיצטריך קרא בפ' הזרוע לכרם וזית ומדאורייתא לא מיחייב בפאה אלא דגן תירוש ויצהר דלא שייך קצירה אלא בתבואה ותירוש ויצהר דהוא כרם וזית דריש התם מדכתיב אחריך עכ"ל וכן דעת הרא"ש ז"ל בפי' המשנה דשאר כל הפירות לא מיחייבי אלא מדרבנן אבל אין דעת הרמב"ם ז"ל כן שהרי אחר שכתב בפ"א ממ"ע בהלכה ו' וז' והביא הכתוב כי תחבוט זיתך וגו' כתב וה"ה לשאר אילנות וביאר שם מדין מתנות עניים ד' בכרם הפרט והעוללות השכחה והפאה ג' בתבואה הלקט והשכחה והפאה ב' באילנות השכחה והפאה וכו' ואח"כ כתב בהלכה י"ד כל מתנות האלו אינן נוהגות מן התורה אלא בא"י כתרומות ומעשרות וכו' וא"כ בא"י כולם מן התורה הן גם האילנות שהזכיר למעלה סתם ולאו דוקא זית אלא כדקאמר הכא יצא זית ולימד על כל האילנית וקושית הר"ש מדאיצטריך כרם וזית ממילא מתורצת היא לפי רהטת הסוגיא דהכא וזה מבואר הוא וע' לקמן ריש פ"ג:

הלכה ה

הפריש בכורים מכרי ממורח. וכו' האי דינא מבואר הוא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהל' בכורים בהלכה יט כיצד מפרישין הבכורים וכו' לא הפרישן במחובר ולא קרא להם שם ותלשם ה"ז מפריש אחר שנתלשו ובכלל אחר שנתלשו הוא ג"כ אף לאחר שנגמרה מלאכתן למעשר ומחלק הבכורים ודאי פטור הוא מתרומה וממעשרות דהן קודמין לכל וכדמסיק ר' יוסי לטעמיה מהך מתני' דתרומות אלא דס"ד דרב חגיי להוכיח ממתני' דידן מדלא קתני תרומה והיה רוצה לחלק בין תרומה למעשר ודחי ליה ר' יוסי כמבואר היטב בפנים. ולא תקשי לפי המסקנא מ"ש תרומה גדולה דנקט הא ודאי הבכורים פטורין מן הכל די"ל דלרבותא נקט דאע"פ שהתרומה חמורה היא אפ"ה פטור מלהפריש מהבכורים ואפי' הופרשו מכרי ממורח ומכ"ש למעשרות והתוס' בפ' הגוזל קמא (דף צ"ד) הוקשה להם כהאי דיוקא דרב חגיי שכתבו שם על הא דקאמר בברייתא לא הפריש מן הקמה מפריש מן העמרים וכו' עד שלא מירחו מירחו מעשר ונותן לו וא"ת תרומה נמי ליתני שתורם ונותן לו ואין לומר דתרומה בלאו הכי יפריש העני וכל פאה חייבת בתרומה חדא דא"כ מקדים מעשר לתרומה גדולה ועוד דתנן במס' תרומות בפ"ק אין תורמין מן הלקט ושכחה ופאה ונראה לפרש משום דתרומה דבר קל לתרום לא חש להזכיר וי"מ דלהכי אין תורם משום דבגורן רגילים לתרום כדתנן במס' מעשר פ"ב מצא פירות ממורחין בשדה מכונסין אסורות משום גזל מפוזרין מותרין משום גזל בין כך ובין כך חייבין במעשרות ופטורין מן התרומה לפי שא"א לגורן שתעקר אלא א"כ נתרמה

תרומה גדולה ע"כ הך דכתבו ועוד דתנן במס' תרומות וכו' אינה ראיה כ"כ לכאן דהתם אין תורמין על שאר הפירות קתני ומלקט שכחה ופאה שניתנו עד שלא נתחייבו בתרומה ומעשרות דלא ליהוי מפטור על החיוב ולעולם מיניה וכו' יכול הוא לתרום והיינו אם לא תרם הבעה"ב ולא עישר צריך העני לתרום ולעשר כל שבאו לידו אחר שנגמרה מלאכתן לתרומה ולמעשרות ומהאי טעמא גופה החובה על הבעה"ב אם מירחו לתרום ולעשר וליתן לעני כי היכי דלא ליהוי פסידא להעני וכל פאה פשיטא היא דפטורה מן הכל ומה שהביאו הי"מ כדתנן וכו' ברייתא היא בהאי תלמודא בפ"ג דמעשרות והאי טעמא דהי"מ דלא קתני תרומה יש לכלול גם לזה במסקנת דברי ר' יוסי וכל הקודם את חבירו וכו' כלומר דמכאן שמעינן דבכורים פטורין מתרומה גדולה לעולם ואפי' לא הפרישן אלא מכרי ממורח שנגמרה מלאכתו למעשרות ומעתה מתורץ גם דיוקא דידך דלא קתני במתני' דידן תרומה משום הא גופא דכל הקודם את חבירו חבירו מתחייב בו וא"כ מסתמא אחר שהפריש בכורים כמצותן לכתחילה הפריש ג"כ אח"כ תרומה גדולה וכעין האי דאמרו א"א לגורן שתעקר אא"כ נתרמה תרומה גדולה:

מתניתין דב"ש היא. הר"ש ז"ל כתב בזה וז"ל משמע שרוצה לומר דאיירי כשנתן פאה שכבר נפטר מן הפאה ואח"כ בא להוסיף עליה בכל מה שמוסיף עד שלא נתמרח פטור מן המעשר לב"ש מטעם הפקר אע"פ שאין מפקיר אלא לעניים דהא משום פאה נותן אף התוספת ולב"ה לא מיפטרה התוס' עד שיופקר לעניים ולעשירים כשמיטה עכ"ל וקשיא לי מה דקרי התוספת הפקר ולאוקמי פלוגתא דב"ש וב"ה בתוספת פאה כדפליגי בהפקר דעלמא הא מדינא יכול לעשות כל שדהו פאה ובלבד שישייר לו דבר מועט וכל מה שנותן משום פאה פטור מן המעשר לכ"ע כדקאמר הכא בפשיטות בריש מכילתין דמשקצר שבולת הראשונה עושה כל שדהו פאה וע"ש וכבר זכרתי מזה כמה פעמים והקשיתי על שיטת הר"ש בכעין זה לעיל בהלכה ב' ד"ה הכל לפי גודל השדה ע"ש ונראה דהביאו ז"ל להאי פירושא ולומר שכבר נתן פאה משום דהא צריך הוא ליתן פאה והיאך יתן זה לעני משום הפקר לשיטתא דהאי ש"ס דמוקי לה כב"ש ואי משום הא לא אריא דמתני' דינא קמ"ל לענין פטורא דמעשר שאם עבר ולא נתן משום פאה אלא משום הפקר ולא אשמועינן אלא האיך דינו למעשר ומצינו כה"ג בריש שבת כמ"ש שם הרא"ש ז"ל וכן בכמה מקומות בש"ס ולפי מה שפירשתי בפנים דס"ל להאי ש"ס דמתני' או או קתני והלכך הוא דמוקי לה כב"ש ניחא ומיהו טעמא בעי מאי דוחקיה דמוקי לה כב"ש ונראה דלישנא דמתני' קשיתיה דקתני ונותן משום הפקר ואי אהפקר דעלמא קאי

הול"ל וכן אם הפקיר פטור וכו' אלא מדקתני הכי משמע דה"ק או שנותן לעני משום פאה או שנותן לו משום הפקר וזהו כב"ש:

ואתיא דר"ע כחניות בני חנון. האי ברייתא דחנויות בני חנון מייתי לה בבבלי פ' הפועלים (דף פח) ע"א מפני מה חרבו וכו' מפני שהעמידו דבריהם על דברי תורה שהיו אומרים עשר תעשר ואכלת ולא מוכר. תבואת זרעך ולא לוקח וכתב הר"ש ז"ל אין ר"ל דר"ע סובר כוותיה לפוטרן אפילו מדרבנן דח"ו שהרי מזכיר אותם לגנאי וכו' אלא ה"ק אתיא דר"ע לאפקינהו לדידהו דמשמירח אסור לזרוע עד שיעשר מדרבנן וכו' ולישנא ואתיא דר"ע כחנויות בני חנון לא משמע אלא דס"ל כוותייהו ובהך דרשה וכדפרישית בפנים והאי דרשה דמן התורה הוא פטור למסקנא היא וכך"ע אלא דממילתיה דר"ע וממילתייהו דהנך בני חנון שמעינן לה להך דרשה ובלא"ה ח"ו דאין לדמות לעובדא מה דשמעי' מר"ע להך עובדא דבני חנון דהם הוציאו עצמן לגמרי מחיובא דמעשר דהתבואה שלהן מכרו ומה שהיו צריכין לעצמן לקחו מאחרים ונמצא שלא היו מעשרין כל עיקר אחר שהעמידו דבריהם על ד"ת אבל לר"ע אשכחן לעולם חיובא דמעשר מה שאינו זורע ואפי' מה שזורע אם הוא אחר המירח חיובא דרבנן מיהו איתא:

קנס קנסו להן וכו'. זה הטעם כתב הרמב"ם בדין זה בפ"ו מהל' מעשר הלכה ט"ו והראב"ד השיג עליו שם וכתב אני אומר שאינו קנס אבל מפני שאומר להם מנתא דכהן לא זבני לך כדאיתא בפ' הזרוע ומזה הטעם בעצמו וכו'. כוונת הראב"ד מפני שהוקשה לו על טעמא דהכא משום קנס דא"כ אף אם קנו קודם מירוח ליקנסו להם וכעין דמקשי ר' יוסף לקמן על האי דטבח כהן דאם משום קנס אף שבת אחת לא יפטור לו ומש"ה הוה ס"ל להראב"ד דגם בענין דינא דמתני' מיפרך הוא טעמא דקנסא דהא ר' יודן מדמי לה להדא דר' יוחנן ואם מיפרך האי טעמא גבי טבח כהן ה"ה דמיפרך בדינא דמתני' ומשום הא דאמרן ולפיכך הלך לו לטעם אחר והיה רוצה ללמוד זה מהא דרבא סוף פרק ראשית הגז דמפרש טעמא דמתני' דפ' הזרוע א"ל מכור לי בני מעיה של פרה וכו' משום דמתנות דכהן לא מזבין אינש והלכך קודם מירוח לא דאכתי לא נתחייבו המעשרות שלהם ורצה ג"כ לדמות דין דהתוספתא דפ"ו דדמאי לזה והוא שהביא הרמב"ם שם אח"ז בהלכה ט"ז כהן או לוי שמכרו וכו' וכמו שסיים ומזה הטעם עצמו כשמכר הלוי לישראל וכו' זהו דעת הראב"ד. אבל לדעת הרמב"ם נראה דכל זה אינו דהאי טעמא דרבא בסוף ראשית הגז לא שייכא כלל להא דהכא דהתם בישראל שמכר לישראל מיירי והלכך אומר לו מתנה דכהן לא זבני לך אבל הכא דכהן ולוי הם הלוקחים ובדין היה שלא יוציאו מידם מה שזכו במתנותיהם אלא דטעמא משום קנס הוא ולא קנסו חכמים

אלא בשקנו הפירות אחר שנתחייבו במעשרות וזהו שכתב ויקנו טבלים כדי להפקיע וכו' ועוד דלא שכיח שיקנו קודם המירוח ושיצטרכו לטרוח בזה והרי זה דומה להא דלקמן דרבי דפליג על ר' יודה נשיאה דקאמר משום קנם וס"ל דדוקא בעשיר אבל בעני דלא שכיח הוא שיקנה לא קנסו. ודין דהתוספתא עיין לקמן פ"ו דדמאי בהלכה ד' ד"ה המעשרות לבעלים:

טבח כהן וכו' בפ' הזרוע (דקל"ב ע"ב) גרים זקני דרום אמרו כהן טבח שתים ושלש שבתות פטור מן המתנות מכאן ואילך חייב והא דדריש רבא התם לעיל כשהוא אומר מאת זובחי הזבח אפי' טבח כהן במשמע כבר פירשו התוס' שם דמיירי בששחיט בהמת ישראל אבל אם היתה שלו אפי' למכור רחמנא פטריה אלא מדרבנן גזרו כשהוא טבח ליתן מתנות כהונה אפי' הבהמה שלו כדי שלא ירגילו טבחי ישראל לשתף כהנים עמהם וכו' וכעין זה קאמר הכא אלא דמוסיף וקאמר משוס קנס ומדמי לה להא דר' יוחנן וכדפרישי' וע"ז מקשי ר' יוסף ואי משום קנס אפי' שבת אחת לא יפטור דהא במתני' קנסו להם אפי' בפעם ראשונה שלקחו הגורן אחר המירוח אלא דטעמא משום גזירה כדכתבו התוס' ובב' וג' שבתות דאיכא למימר לדידיה הוא שחיט לא גזרו רבנן. וההיא דחנווני הוא כדקאמר התם דאי קבע מסחתא לא פטרינן ליה כלל כדחייביה ר"נ שם אלא דהתם נראה דטעמא משום דגלי אדעתיה דקביע כדפירש"י ז"ל והכא מוסיף בטעמא משום דכשהוא חנווני יכול להערים:

תני לא נחלקו רבי ור' יהודה הנשיא וכו' האי ר' יהודה הנשיא בהאי ש"ס הוא ר' יהודה נשיאה המוזכר בש"ס דילן וכדאשכחן בפ"ב דע"ז דקרי ליה ב"ד דשרו משחא וקאמר התם ג"כ ר' יהודה הנשיא. בג' מקומות נקרא ר' יהודה הנשיא רבותינו בגיטין ובשמן ובסנדל וכו' והוא ר' יהודה נשיאה נכדו של רבי ור' יהודה הנשיא בש"ס דילן הוא רבי. ובברייתא זו לא מצאתיה במקום אחר כמו שהיא כתובה כאן ומיהו האי דינא דפירות מחוברין ותלושין מן העכו"ם מבואר בכמה מקומות וכדפסק הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות תרומות וזכרתי מזה בסוף פ"ק דע"ז דכמה עקרים בדין הזה נלמדו' מהאי ש"ס דפ"ה דדמאי ויתבאר עוד מזה בהגיעי לשם בס"ד כי שם מקומו. ומאי דקאמר הכא בדין פלוגתייהו בלוקח פירות תלושין מחבירו וטעמא דרבי לקט שכחה ופאה אינן טובלין כמעשר עני וכדפרשית בפנים שאין דין טבל להם ויכול הוא לאכול מהם קודם שמפרישן משא"כ במעשר עני. החמת שהדין הוא כך אבל לא היה צריך לזה דהתם במתני' דהמוכר וכו' במוכר את השדה וקמתה מיירי כדמוקי הש"ס שם לקמן ומטעמא דהמוכר אינו מותר אלא בכה"ג ומיהת שמעינן דהתם במחובר איירי והכא בפירות תלושין איירי

ובלאו הכי לא דמיא לדהתם ולפיכך נראה דאה"נ דה"ק לטעמא דר' לקט וכו' אינן טובלין כלומר שהרי התם במחובר איירי ולא באו לידי חיוב ביד המוכר כ"א אח"כ ביד הלוקח כשיקצור את השדה והלכך אינו יכול הלוקח לזכות בהן מאחר שהחיוב ברשותו היא דחל והעני מוזהר על שלו ליתן לעניים אחרים אבל הכא בלוקח פירות תלושין וכבר נטבלו עד שהוא ברשותו של ראשון איירי והרי זה כמו שכבר הופרש מעשר העני וכהאי דאמרינן מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין וזכה העני הזה במה שבא המעשר לידו ועיין ס"פ דלקמן ובפ"ה בהלכה ה' ד"ה המוכר את השדה מה שבארתי שם בס"ד:

סליק פירקא בסייעתא דשמיא

פרק ב

הלכה א

ואלו מפסיקין לפאה. הנחל והשלולית. כתב הר"ש ז"ל לא זו אף זו קתני. ראיתי מקשין מהתוס' ריש פ' האיש מקדש שכתבו דבשתי תיבות לא שייך למיתני לא זו אף זו. אבל הא ליתא דהכא גם בשתי בבות דרך היחיד ודרך הרבים ושביל היחיד ושביל הרבים צ"ל דבלא זו אף זו תנא להו וכיון שכן שייך נמי גם בשתי תיבות והתם ליכא אלא שתי תיבות בו ובשלוחו ע"ש:

ואינו מחובר. כדפרישי'. וראיתי לפירושי' יכנו בעיני הרואים והפותחים ספר אחת בשנה או לחדשי' ולא רציתי להעתיקם ולמאי דפרישי' תראה הסוגיא מבוארת היטב הדק ומבואר הוא לפי הדין דבנחל אין צריך שיהי' מחובר ונמשך על כל פני השדה כדלקמן וכמ"ש הרמב"ם בריש פ"ג ממתנות עניים ע"ש:

נתכוין לזכות מן המיצר ושרע מינה. כדפרישית דהבעיא היא בפ"ק דקידושין לענין חזקה בנכסי הגר וה"ה לענין פאה וקס"ד דבעי אם המיצר הוי כהפסק ולהמסקנא לענין דיעבד ובפ' חזקת הבתים (דף נה ע"א) איכא תרי לישני אליבא דר' יוחנן בדין המיצר לפאה ולטומאה וללישנא בתרא מפסיק אף לפאה וטומאה והרמב"ם ז"ל שם לא הזכיר כלום מדין המיצר אם הוא מפסיק או לא ומשמע דדעתו ז"ל היה לפסוק לקולא בדין המיצר מדלא כתב כ"א אלו השנויים במשנה של פרק הזה וכן הנזכרים בהתוספתא ולכאורה קשה והוה ליה לפסוק לחומרא בדבר שהוא מדאורייתא ועוד דהא הכא מסיק דאף המצר מפסיק ואפי' בדיעבד לא קידשה הפאה משדה לחברתה ויש גי' אחת בהשגת הראב"ד ז"ל בפ"ב מהל' זכייה ומתנה שהיא כוללת קושיא זו ומדברי הרב המגיד שם בישוב ההשגה משמע שלא היה גורס כך ע"ש וצ"ע שהרי נראה דלא תפס דרשא דשדך

לאסמכתא בעלמא דכתב בריש הפרק אין מניחין את הפאה משדה ע"ג חברתה וכו' שנאמר לא תכלה פאת שדך בקוצרך וכו' עיי"ש:

בהן חלק יהושע את הארץ וכו'. לכאורה נראה דאיכא בין הני תרי לישני דרב חסדא כדפרישית בפנים. ובבבלי פ' חזקת (ד' נ"ו) קאמר שבו תיחם ופי' הרשב"ם ז"ל בין שבט לשבט בין איש לאיש וכך נראה מדברי התוס' שם בהא דקאמר לא מנה יהושע אלא עיירות העומדין על הגבולין דכתבו על הגבולין של כל שבט ושבט וא"כ אותן הגבולין ג"כ תיחם ולכך נראה דלא בא ר' חנינא אלא לומר דלא כך אמר רב חסדא שבהן חלק לפי שלא ע"י זה חלק את הארץ כ"א על פי הגורל אלא כך צריך לומר שבהן תיחם את גבול חלק של כל שבט ושבט:

אנא מימר לך אפי' דרך הרבים אינו מפסיק לאילן וכו'. התוס' שם (דף נה) ובכמה מקומות הביאו לזה וכפי הגי' שלפנינו וכתבו והשתא איצטריך למיתני כולהו וכו' עיי"ש ובמנחות (דף עא ע"ב) הביאו הגי' דהקושיא בשביל בהיפך והקשו שם והגיהו עיי"ש ולפי הגי' שלפנינו ניחא:

רבי זעירא בשם ר' אלעזר ר"מ ור"י שניהם אמרו דבר אחד. במנחות פ' ר' ישמעאל (ד' עא ע"ב) בעי למימר מעיקרא דר"מ דמתני' בשיטת ר"ש דהתם קאי דכל לשחת לאו קצירה היא ואף משהביא שליש ופריך עלה מהך ברייתא דתוספת' אכלה חגב וכו' דס"ל לר"מ דבעינן חרש וא"כ ע"כ דטעמא הוי דברייתא מיירי בשהביא שליש ומתני' דר"מ בשלא הביאה שליש והדר מוקי לה דר"מ בשיטת דר' יהודה אמרה ובשלא הביאה שליש ופריך נמי עלה אימר דשמעת ליה לר' יהודה לבהמה לאדם מי שמעת ליה וכו' אלא ר"מ בשיטת ר"ע רבו אמרה וכו' והשתא האי סוגיא דהכא אליבא דר' אלעזר ודאי ליכא לאוקמי בשום פנים כדהתם דהכא לא אייריי באוקימתא דמתני' ודברייתי' אלא דוקא בשהביא שליש דהא בחיוב פאה תלי לה וא"א להשוות לאוקימתא דהתם למאן דמוקי לר"מ בשיטת ר' יהודה וזה מבואר הוא דמטעמא אחרינא נחית הכא לתרץ המתני' והברייתא ולאוקמי מילתי' דר"מ כר' יהודה כמבואר בפנים אלא דמילתיה דר' זירא דהקשה על הא דר' אלעזר ובעי נמי לאוקמי מילתיה כר' יהודה היה מקום לומר דכמאן דמוקי לה התם הכי ס"ל ובריייתא מתרץ בשהביא שליש ומתני' בשלא הביא שליש כדפרישית בפנים ולא חש להההיא פירכא דפריך התם אימר דשמעת ליה וכו' וקצת משמע נמי כן בפ' כל שעה וע' בתוס' שם ועוד דנהי דהתם לבהמה אייריי כדמוכח דא"כ הוו לה תלתא תנאי כדפירש"י שם הכא מיהת נוכל לומר דהא דר"מ נמי לבהמה אייריי אע"ג דלא קתני בהדיא משום דסתם קצירת תבואה שלא הביאה שליש לשחת לבהמה היא ודע דהר"ב

פי' במתני' שם עד שלא הביא שליש אחרון של גמר בישולה קוצר אף לאחר שהביאה שליש בריש דבריו סמך על פי' הרמב"ם במשנה שפי' כן על שליש האחרון וסוף דבריו הם דברי רש"י במתני' וכ"כ התוס' ד"ה אימר דשמעת ליה אבל אין כן דעת הרמב"ם בחיבורו שפסק כר' יהודה דאימתי לפרש הוא וכתב בפרק ט"ו מהל' תמידין ומוספין הל' ט"ו תבואה שלא הביאה שליש מותר לקצור ממנה להאכיל לבהמה אלמא בשלא הביא שליש הראשון הוא והכי מוכחא הסוגיא דהתם דבשעדיין לא הביאה שליש קאמר ואינה ראויה אלא לבהמה וכן לא כתב דאם התחיל עד שלא הביא שליש דמותר לקצור אף לאחר שהביא שליש ולישנא דר' יהודה דקאמר בזמן שהתחיל לאו דוקא היא כן נראה לדעתו ז"ל:

הלכה ב

אשכח תני ופליג היה עומד באמצע וכו'. הכי איתא בתוספתא ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית וכו' ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת א"ר יהודה אם עומד באמצע וכו' כמו שהעתקתי בפנים וכתב הר"ש ז"ל בתחלה על המשנה אמת מים היינו שלולית דקאמר ת"ק בכל ענין מפסיק ואתא ר' יהודה למימר דוקא באינה יכולה לקצור כאחת שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא. ובזה כבר כתב התי"ט שהוא ט"ס וצ"ל שאם אינו עומד באמצע וסיים הר"ש ומיהו בתוספתא משמע דתרי מילי נינהו דקא חשיב במילתי' דת"ק שלולית וקוצר לשחת וג' תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת רבי יהודה אומר אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק ולת"ק מפסיק אע"פ שעומד מצד אחד וקוצר מצד השני עכ"ל ואיכא למידק לפירושו דנהי דהוה משמע דשלולית ואמת המים וכו' תרי מילי נינהו על כרחך הך דאמת המים לאו דברי ת"ק הן דהא לפירושו ס"ל לת"ק דאפי' עומד מצד זה וקוצר מצד השני מפסיק א"כ מאי האי לישנא דקתני שאינה יכולה לקצור כאחת ובאיזה אופן הוא ואם הכל דברי ר' יהודה הן מאי האי אריכות הלשון דקתני הול"ל ואמת המים ר' יהודה אומר אם עומד באמצע וכו' ועוד דמנ"ל לומר דלת"ק מפסיק אע"פ וכו' אם לא הוזכר בהדיא בדבריו ושלולית דקתני סתמא דמפסיק הא מילתא אחריתא היא לפירושו. ומן התימא שהתי"ט הרגיש בט"ס בתחלת דבריו ולא הרגיש כלום בסוף דבריו וכל מה שתאמר בזה יהיה דוחק גדול ואין להאריך ודעת הרמב"ם מבואר נגלה שפי' אמת מים היינו שלולית שכך כתב בפ"ג ממ"ע הלכה ב' היתה שדהו זרועה כולה מין אחד והיה נחל בתוך השדה אע"פ שאינו מושך או אמת המים שאינו יכול לקצור מה שבשני צדדיה כאחת והוא שתהיה מושכת וקבועה הרי זו

כשתי שדות והחילוק בין נחל לאמת המים בענין מושך הוציא מש"ס הזה כדקאמר הכא בהלכה דלעיל שלולית כל שהיא מושכת נחל אע"פ שאינו מושך נתכוון וא"כ פשוט הוא שפי' הוא ז"ל התוספתא דאין כאן פלוגתא כלל ופשיטא לפי הגי' אשר לפנינו בהתוספתא א"ר יהודה וכו' וה"ק ואמת המים שאמרנו לעיל וזהו השלולית שמפסקת דוקא שאינה יכולה להקצר כאחת ומפרש ר' יהודה דזהו אם עומד באמצע וכו' וכדמוכח ג"כ ממסקנא דהכא לפירושא דמילתיה דר' יהודה וכזה פי' ג"כ הכ"מ כן להך הוון בעי מימר וכו' הבתרא וזהו פשוט אבל מה שכתב בפירושא דהוון בעי מימר ולא פליגין וכו' קמייתא דה"פ לדעת רבינו דהאי פליגין לאו ל' מחלוקת חכמים היא אלא היינו לומר שאין חילוק בדבר שכל אמת המים מפסקת בין קבועה בין שאינה קבועה עד שמצאו דתני דדוקא קבועה מפסקת ולא שאינה קבועה עכ"ל ובחנם הכניס עצמו לדוחק הזה אלא דפליגין ל' מחלוקת הוא וכדפרישית בפנים דהוון בעי מימר דליתא שום תנא דפליג עליה דר' יהודה עד דאשכחו ברייתא דס"ל דדוקא בקבועה לחוד תליא מילתא ולא בקצירה כאחת ואם משום פיסקא דהרמב"ם בלאו הכי אתיא שפיר דאחר שמבואר לן מהתוספתא דלא פליג מידי את"ק ומוכרח הוא כדאמרן דמפרש הוא לשלולית דלעיל וא"כ פסק בסתם מתני' וכפירושא דר' יהודה וזה מבואר ג"כ מהתוספתא וכמסקנא דהכא כפירושא דמילתיה דר' יהודה ולא כהך תנא דהאי ברייתא דבקביעות לחוד תליא מילתא אלא דבעינן קבועה שהיא נמשכת כדקאמר הכא לעיל וגם שאינה יכולה להקצר כאחת וזה ברור:

היה שם סלע על פני כל שדהו וכו'. כן פסק הרמב"ם ז"ל שם בהל' ז' ובדין מדריגות פסק שם כפשטא דהתוספתא דמשמע דנקט עשרה טפחים לדוקא הא פחות מעשרה טפחים נותן פאה מאחת על הכל ואע"ג דהכא משני אליבא דר"ל דלא קתני עשרה אלא משום הסיפא וא"כ אף בפחות מעשרה בעוקר את המחרישה תליא מילתא כדמדמי לה בהדיא לדין דסלע איכא למימר דלדיחויא בעלמא קאמר הכי דיכילנא לשנויי לך להאי תוספתא דאתיא כהא דר"ל ועשרה טפחים משום הסיפא נקט אבל לקושטא דמילתא לא דמיא האי דינא דמדרגות לדינא דסלע דהתם כיון דסלע לאו בר זריעה כלל בדין הוא דמפסיק כ"א בשאינו צריך לעקור את המחרישה מצד זה וליתנה לצד זה אז אינו ניכר ההפסק וכשדה אחת היא אבל במדריגות של השדה כיון שהן עצמן זרועות הן ואין כאן משום הפסק להשדה אלא ענין אחר הוא דההפרש אם הן בעצמן חשובות כשדה אחת נותן מאחת מהן על הכל ואם לאו נותן מכל אחת ואחת מהן פאה בפ"ע וכיון שכן הוא צריך דוקא גבוה עשרה טפחים למיחשב לכל אחת ואחת כרשות בפ"ע וכדאמרינן גבי

שבת ומצינו דמדמי הש"ס פאה לשבת כדאמרינן בפ' חזקת הבתים (ד' נ"ה) וה"ה נמי לענין זה מדמינן פאה לשבת ובכ"מ שם פי' בענין אחר לחלק בין סלע למדרגות ולפ"ד אם היו המדריגות תכופות זו אצל זו על פני כל השדה היה דינן כסלע ממש ולא משמע כן מסתימת דברי הרמב"ם:

הלכה ג

ולחרובין כל הרואין זה את זה. כדפירש הר"ב כך הוא פי' הרמב"ם במשנה וכ"פ הראב"ד בהשגות והרמב"ם בחבורו שם הל' כ"א כתב כל שאדם עומד בצד חרוב זה וחבירו עומד בצד חרוב זה ורואין זה את זה ואפשר משום דהאי פירושא שייך ביותר להא דקאמר בגמ' הראשונים רואין את האמצעים וכו' והביא הוא ז"ל שם ולכך חזר בו מפירושו במשנה: **הדא אמרה כותש ע"ג גדר**. וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם בהלכה י"ט והבדים והפארות מעורבין מלמעלה ונוגעין בגדר על גבו דאז כשדה אחת חשיבא ומה שלא הזכיר כלום מהא דר' מנא דמחלק לדינא בין אילנות לנטיעות בענין ההרחק מן הגדר נראה דהוא ז"ל היה מפרש דדברי ר' מנא לאו אליבא דמסקנא הן דהא מכיון דמסיק הש"ס דבעינן שיהא כותש ע"ג גדר תו לא איכפת לן אם האילנות הן רחוקין או קרובין להגדר דהרי מיהת הענפים מעורבין ונוגעין בגדר עצמו ולא ניכר הבדל הגדר ביניהן ולפי הס"ד דעולה במכתש הוא דענפי האילנות הן כשער מלמעלה ואינן נוגעין בגדר עצמו יש סברא לחלק בענין הריחוק מהאילנות להגדר או הקירוב וצ"ל דר' מנא לא דייק ליה הך דאם היה שער כותש כדדייק הש"ס כמבואר בפנים והלכך היה מפרש עולה במכתש ומחלק בריחוק וקירוב האילנות כדאמרן. ולפי' הב' שפירשתי להבעיא ולהפשיטות צ"ל נמי כעין זה דכיון דמיהת בעינן שיהא הכותש נוגע בגדר תו לא חיישינן להא דמחל' ר' מנא: **ארבעה בדים**. הר"ש ז"ל מפרש מלשון בית הבד שעוצרין שם הזיתים. ולישנא דהן נותנין לכל בד ובד וכו' משמע דבדים שורות שורות האילנות הן מל' הבדים והפארות:

הלכה ד

קצר חצי אגדו וכו'. הר"ש ז"ל הביא הגי' אגורי כמו שהוא במעשר שני וטרח התי"ט להוציא השרש מהמקראות ואינו ל' מקרא כ"א ל' גמרא גורדלי כדפרישית ומלה ארמית היא ודע דהר"ש לא העתיק אלא ריש הסוגיא ואם להלכה כתבה היה צריך ג"כ לסוף הסוגיא בשכלה את שדהו וכו' וכמו שמבואר בפנים והרמב"ם ז"ל לא זכר כלום מאלו החלוקי דינים שבהסוגיא כ"א דין המשנה כתב בפ"ג ממ"ע הל' טו וטעמו יתבאר אי"ה לקמן בפ"ג:

עליהם ועליהם וכו'. כעין זה דרשו חז"ל בש"ס דילן פ"ק דברכות ופ"ב דמגילה והארכתי באגדה זו בחיבורי פני המנורה בנר הג' מוצק הג' ואין כאן מקומו:

אין למדין לא מן הלכות וכו'. משמע דהאי הלכות מהל"מ היא דקאמר דהא עלה פריך והא תני ר' חלפתא וכו' ובבבלי פרק יש נוחלין (דף ק"ל ע"ב) אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמר לו הלכה למעשה וכו' והיינו הא דלקמן אין למדין מן ההורייה וכו' וכעין דאמר התם מעיקרא ובלבד שלא ידמה אלא דפריך עלה והא כל התורה כולה דמויי מדמינן לה אמר רב אשי ה"ק ובלבד שלא ידמה בטריפות וכו' ולפי המסקנא דהכא בזה בין סבר וכו' בהוא דפליגא אם כן בדבר שיש בו מחלוקת חכמים קאמר דלא יסמוך על המעשה שראה וכן לא ידמה והויא כדהתם דבעינן עד שיאמרו לו הלכה למעשה ואז יכול הוא לדמות מילתא למילתא אם בעל סברא הוא. ובמה שאמר הכא אלא מן התלמוד היינו מסברת אמוראים ומה שאמרו בנדה (דף ז') אין למדין הלכה מפי הגמרא היינו מן המשנה או מן הברייתא כדפירש"י ז"ל שם שבימי התנאים היו קוראין אותה גמרא. ובענין דין משנתינו בשני מיני חטין מהל"מ משמע דדחי לה להא דר' זעירא דאמר אף מיני שעורין הלכה היתה בידם ושכחוה דהא פריך עלה והתנינן המחליק בצלים וכו' והיינו משום דפשיטא ליה דלא שייך לומר הל"מ גבי בצלים דפאה דבצלים אינה אלא מדרבנן וזהו לכ"ע דהא לדעת הר"ש והרא"ש אין פאה מן התורה אלא בדגן תירוש ויצהר וכך הוא דעת התוס' בנדה ר"פ בא סימן (דף נ) ד"ה למעוטי תאנה ואפי' לדעת הרמב"ם שמוכח מדבריו בפ"א ממ"ע דכל האילנות מן התורה חייבות בפאה בא"י וזכרתי מזה בפ' דלעיל בהלכה ד' ד"ה יאמר זית וכו' עיי"ש מיהו בבצלים מודה שאינו אלא מדרבנן שהוציאו שומין ובצלים מכללא דירק דפטור משום דדרך להכניסן לקיום והכי משמע נמי מהברייתא דת"כ דמייתי בפ' דלעיל שם דלא מרבי אלא מיני קטניות וכל שדרכן לקצרן והרמב"ם בפ"ג שם בדין משנתינו כתב זרע ב' זרעים ממין א' כגון שזרעה ב' מיני חטין או ב' מיני שעורין וכו' ודבר זה הל"מ משמע דתפס להאי דר' זעירא למסקנא דלא חש להאי פירכא והתנינן המחליק בצלים וכו' משום דאף דהתם לא שייכא הלכה היתה בידם במיני תבואה שפיר שייכא וב' מיני חטין דקתני במתני' לאו דוקא:

הלכה ה

מתניתא בשקצרוה לעצמן. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממ"ע הלכה ד' וכן להאי דתוספתא שם בהלכה י' אין שוכרין פועלים עכו"ם לקצור מפנו שאין בקיאין בלקט ופאה ואם שכר וקצרו את כולה ה"ז חייבת בפאה וכן בהמסקנא דר' הושעיא בההיא

דקצרו לסטים החצי שנשאר כדסתם וכתב שם בהל"ה ה"ז פטורה שהחיוב הוא בחצי שקצרו הלסטים ומשמע כל היכא דקצרו אפי' שלא לאבדה ובהא דקאמר ואין קרקע נגזל עיין לקמן בפ"ז דכלאים ד"ה ויש קרקע נגזלת מה שיתבאר שם בס"ד:

המוכר מהו שיזכה וכו'. והמסקנא דאינו זוכה ובענין בעיא דלוקח דתלי בפלוגתא דר' ור' יהודה נשיאה עיין סוף פ' דלעיל ואע"ג דמשמע התם דהכל מודים בלקט שכחה ופאה שאין אדם זוכה בשלו ומוציאין מידו ולא פליגי אלא לענין מעשר עני בלוקח פירות תלושין מחבירו שאני התם דבלקט שכחה ופאה שנתחייבו אצלו מיירי כדמוכח וכדפרישית שם אבל הכא בהך פאה שמתרת את העומרין והיינו באותו החציה שכבר קצר המוכר בעוד השדה ברשותו ונתחייב אותו הקציר אצלו דמיא ממש לדין פירות תלושין דפליגי שם לענין מעשר עני:

קציר ארצכם ולא קציר חו"ל. אבל מדבריהם נוהגת אף בחו"ל כדקאמר בפ' ראשית הגז (דף קלז ע"ב) לפאה בששים מאי קמ"ל תנינא התם בארץ הכא בחו"ל וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"א ממ"ע הלכה י"ד וכבר נתפרש בגמ' שהפאה נוהגת בחו"ל מדבריהם ויראה לי שה"ה לשאר מתנות עניים אלו שכולן נוהגות בח"ל מדבריהם:

קציר הגזבר חצי חציה וכו'. לכאורה כיון דבעיא דלא אפשיטא היא הוה לן למיזל לחומרא במידי דמדאורייתא והרמב"ם בפ"ב לא זכר מזה כלום ונראה דאף דהש"ס לא פשיט לה מ"מ איכא למיפשט מסתמא דמתני' דפ"ד הקדיש קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה אלמא כל מה שקצר הגזבר ופדה אח"כ פטור הוא והא דלא פשיט הש"ס הכי משום דאיכא למידחי דהכא הואיל ואיכא ג"כ מקצת הקמה שצריך הפודה להפריש ממנה אפשר דמפריש ממנה גם על מה שקצר הגזבר ומ"מ כיון דמסתם מתני' אין לנו הכרח לדייק כן לא חש הרמב"ם לזה גבי האי דינא שכתב שם בהלכה ח' כדברי סתמא דמתני' והיותר נראה לפרש דלאו בדרך בעיא היא אלא דה"ק קצר חצי חצייה הגזבר ולא הספיק וכו' מפריש מן הקציר על הקציר כלומר ממה שיקצור אחר כך הוא שמפריש פאה והא קמ"ל דאף על גב שפדה מקצת קמה אינו מפריש כ"א על הקציר שהוא קוצר ולאפוקי כל מה שנקצר ברשות הקדש שהוא פטור:

סליק פירקא בסייעתא דשמיא.

פרק ג

הלכה א

מלבנות התבואה שבין הזיתים. אנן תנינן של בין הזיתים וכו'. מפשטות סוגיא זו נראה דדוקא זיתים הן שחייבין בפאה מן התורה ושאר האילנות אינם אלא מדבריהם וזהו כדעת הר"ש והרא"ש והתוספות בנדה בריש פ' בא סימן מכח האי דדרשו פ' הזרוע (דף קל"א) לחיוב פאה ושם לא הוזכר אלא כרם וזית ומדאצטריך בהו ש"מ דשאר אילנות אינן מד"ת וכבר זכרתי מזה לעיל בפ"ק בהלכה ד' ד"ה יאמר זית דנראה מסוגיא דהאי ש"ס דתפס לדרשת דת"כ דמייתי התם לדרשה גמורה ולא לאסמכתא בעלמא וקושית הר"ש מדאצטריך כרם וזית מתורצ' שם בהסוגיא דשפיר איצטריכא כמבואר התם ומדקאמר שם יצא זית ולימד על כל האילנות פאה ש"מ דלא דמי להא דאמרי' בעלמא אסמכתא היא. וקרא לדרשא אחרינא הוא דאתא אלא דהאי דקאמר יצא זית וכו' אחת מהי"ג מדות הוא שהתורה נדרשת בהן וכך הוא דעת הרמב"ם בפ"א ממ"ע כמו שמבואר בדבריו בהלכה ו' וז'. ובהלכה י"ד כתב כל מתנות האלו וכו' וא"כ כל אלו שהזכיר למעלה. מן התורה הן בארץ ישראל ולפ"ז פירשתי כאן בפנים דהא דקאמר אבל דבר שהוא פטור פאה וכו' היינו דאף בזה הו"א למטעי ובהאי גופא קמ"ל נמי דלמדין שאר אילנות מזית לדין דחיוב פאה והלכך שוין הן גם לדינא דמתני' דבכולהו פליגי ב"ש וב"ה ואלת"ה קשיא האי סוגיא דפ"ק ובזה שפירשנו עולה יפה לדעת הרמב"ם ז"ל. מה אנן קיימין אי במרווחין וכו'. הר"ש העתיק הגירסא כמו שהוא בספרי הדפוס להרישא ולא העתיק מהסיפא כלום ב"ש עבדין וכו' דלפי גי' זו צריך להפך בסיפא ב"ש עבדין לון כרצופין וב"ה עבדין לון כמרווחין וכך היא גירסת הראב"ד בהשגו' בפ"ג ממ"ע על הלכה ט' ופי' לפי גירסתו דכשהן מרווחים אין חלוקת האילנות ניכרת וכשהן רצופין ניכרת והגי' שלפנינו בסיפא מוכחת להפך הגי' ברישא וזו היא גי' הרמב"ם שם וכמבואר בטעמו כדפרישית בפנים:

היה שם גדר וכו'. לכאורה משנה שאינה צריכה היא דהא גדר מפסיק אפי' בשדה האילן כדתנן בפ' דלעיל הכל מפסיק לזרעים ולאילן אינו מפסיק אלא גדר ומהיכי תיתי דלא יפסיק בשדה זרעים שהיא עשויה מלבנות מלבנות ואפשר דהא קמ"ל דלא תימא הואיל ואיכא גדר בין מקום המלבנות מעתה יתשבו כל המלבנות כשדות בפ"ע ואפי' אותן שהן מצד אחד להגדר דהגדר שהוא במקום א' ביניהן מוכיח על כולן שדעתו היה לזרען מלבנות כדי שיהו כל אחת ואחת בפני עצמו הלכך קאמר דאין הגדר מפסיק אלא כמו אם הוא בשדה אילן דאין מפסיק אלא לענין שנחשבין כמו שהיו שנים כלומר

ב' שדות מצד הגדר מכאן ומצד הגדר מכאן. ובהא דקאמר עד כדון במעורבין וכו' כך נראה מל' הרמב"ם שם בהלכה ח' שכתב ואין כל הזרע מעורב וכו' והיינו לב"ה דהלכה כוותייהו משמע דאילו לב"ש שהן מודין במעורבין היינו דוקא שיהא כל הזרע מעורב מכל צדדי האילנות:

עד כדון בשהיה יבש מכאן ומכאן וכו'. אחר שנתבארה הסוגיא בפנים היטב הדק אחר העיון אין מן הצורך להרחיב הענין יותר כ"א עין בעין תראה שהן הן דברי הרמב"ם ז"ל שם בהלכה י"א וי"ב ומבוארים דבריו בכל ובמ"ש בשבת או חרדל הטעם שהרואה אומר ערוגות וכו' ולמד זה מדברי ר' יוחנן דקאמר מפני שדרכן וכו' וכמבואר בפנים ובזה רמז ג"כ להטעם דהלכה י"ב בד"א כשהי' יבש מכאן וכו' והכל כדפרישית דהאי עד כדון ודאי בעיא היא ובסוף הסוגיא הוא דאיפשטא והמעיין יראה היך מדויקת כל הסוגיא ובמאי דקאמר חציו לח וכו' אף ר"ע מודה וכן והתנינן וכו' ובזה לא תצטרך להפירושים שנמצאו והביא הכ"מ שם דודאי מהך דחברייא לא איפשטא מידי. ולא לכל סיבובי הדברים אשר המה שמה. ובענין שיטת ר"מ לס"ד דר' בא בשם ר' יוחנן הוה כההיא דמנחות (דף ע"א) ג"כ להס"ד דר"ע במנמר לקליות קאמר ולמאי דדחי לה ר' יוסי כדפרישית בפנים דמוכרח הוא דאף ר"ע לא ס"ל דלח ויבש ב' מינין הן דהא מוכרח מהמתני' דבחציו לח וחציו יבש מודה הוא א"כ אתיא דר"ע אף במנמר לאוצר כדקאמר התם לר' יוחנן ומזה תדע ג"כ דהך דחברייא לא קאי למסקנא וכל הדברים ברורים ומבוארין ואין להאריך יותר:

הלכה ב

היו לו חמש גפנים והוא בוצרן וכו'. תוספתא זו הביאה הרמב"ם ז"ל כהגי' שם מן הפרט ומן השכחה. וכגי' דהכא ומן הרבעי וכו' כמ"ש בסוף פ"ד ממ"ע וה"ה דפטור מן הפאה והיינו אם לאכלן ענבי' דאז הוי כתבואה שקטפה מעט מעט ולאכול מלילות דחד דינא אית להו כדמסיק הכא וכן פסק הוא ז"ל שם דבבוצר ליין חייב בכל אא"כ שייר וא"כ ה"ה בשבלים לעיסתו דבעינן שייר מקצת ואז פטור הוא מפאה ומהכל שמנו מאותן שקטפן מעט מעט ומ"ש הוא ז"ל בפרק ב' בהלכה ו' דבקוטף פטור הוא מן הלקט ומשכחה ופאה ואפי' כל שדהו היינו למלילות כמו שביאר שם וכן כל הקוטף מלילות וכו' ודבריו ז"ל ממש כפשטות הסוגיא דהכא ומ"ש הכ"מ שם דפשט' דסוגי' משמע כדברי הראב"ד בהשגות ובנתכוון לכך או לכך תליא מילתא עיי"ש ואינו נראה כן דאדרבה לפי' הראב"ד צריך לדחוק דהאי והוא ששייר הוי כאפי' ששייר כמו שדחק עצמו שם ועיין לעיל בפ"ק בהלכה ד' דמייתי התם ברייתא דת"כ דמרבה מקראי לקוטף

לחיובא דפאה וע"כ דברייתא זו פליגא עם ברייתא דהתוספתא דאין לומר דבת"כ מיירי בקוטף לעשות עיסה וכדמחלק הבא דא"כ מיהת פטור הוא בששייר מקצת והתם סתמא קתני דחייב ומשמע דדומיא דקוצר הוא ולא מחלקינן בין למלילות ובין לעיסה וע"ש בד"ה קוטף מנין מה שנתבאר בפיסקא דהך דינא לדעת הרמב"ם ובפיסקא דראשית הגז ובדינא דמעילה בסייעתא דשמיא:

הדא דתימא בשעיבה ע"מ להדל וכו'. הר"ש ז"ל הביא לזה ופי' בשעיבה שזרען רצופין בעובי ולפירושו בדעתו בשעת זריעה תליא מילתא וזהו דוחק לומר דנתלי חיובא ופטורא בדעתו בשעת זריעה. ולמאי דפרישית דבשעיבה הוא על מה שהניח מעובה בשעה שמדל וזהו כדעת הרמב"ם לחלק בין מדל מצד אחד או ממקומות הרבה כמ"ש בפי' המשנה לפרש להמחליק מאחת יד וכן בחבורו בסוף פ"ג ממ"ע ובפ"ב בהלכה ו' וכמה שבארתי במילתא בטעמא בפנים:

הלכה ג

הוי דלית טעמא אלא משום מכניסו לקיום. כדפרישית דבהא פליגי דלת"ק אע"פ ששותלין אותן בארץ לזרע מכניסו לקיום קרי ליה. ולר' יוסי לאו מכניסן לקיום הוי. והני אמוראי דבהלכה דלעיל ר' ירמיה ור' יוסי נמי הכל מודים לדינא כת"ק דהכא דקאמר בפשיטות כד את שתל ליה הוא עבר בצל רב וכו' ופריך בפשיטות מאי קמ"ל דפשיטא אף שהוא לזריעה חייב בפאה כדפרישית שם וזהו כת"ק דמתני' וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממ"ע בהלכה ב' השומים והבצלים חייבין בפאה שהרי מייבשין אותן ומכניסן אותן לקיום וכן האמהות של בצלים שמניחין אותן בארץ ליקח מהן הזרע חייבות בפאה וכלומר דזה הוי נמי כמכניסן לקיום והר"ש פי' בענין אחר דפליגי באכילה ע"י הדחק ואחריו נמשך הר"ב בפי' המשנה:

הלכה ד

אינו מפריש אלא שבסוף על חבירו שבסוף וכו' והביא הרמב"ם ז"ל לדין זה בפ"ג ממ"ע בהלכה ט"ז וע"ש. ויש מגיהין ומוחקין תיבת אינו בגי' דהכא ויותר נוח להוסיף תיבת אלא מלמחוק התיבה ואם דלענין הכוונה דא ודא אחת היא:

אמר ר' יוחנן קצר חצי שדה וכו'. דברי ר' יוחנן מבוארין היטב בפנים וריב"ל פליג ומוסיף דלדידיה אף בשהביא שליש בלבד נמי דינא הכי כמבואר בפנים וטעמיה דכמו דמצינו בתרומות ומעשרות דאין תורמין ומעשרין לכתחילה מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו וגמר מלאכה בתבואה וזיתים משיביאו שליש וכשם שאין מצטרפין מה שהביא שליש עם מה שלא הביא שליש לתרומות ומעשרות כך אין

מצטרפין לפאה ופסק הרמב"ם ז"ל שם בהלכה יז כריב"ל דהלכתא כותיה לגבי ר' יוחנן ויש שם חסרון בדבריו וכבר כתובה ההגה בשם מהר"י אבוהב ז"ל דצ"ל אבל לא מן הראשון על האחרון וזה פשוט דלמאי שכתוב בספרים אין לו שחר כלל:

הלכה ה

וכא לא שנייא בין שהתחיל לקצור וכו'. מפשטות הסוגיא משמע דהכי מסיק לה דאפי' לא התחיל לקצור אם שייר בעל השדה הוא חייב ליתן פאה לכל אבל בבבלי פ' ראשית הגז (דף קלח) לא מסיק הכי דהתם בעי רב חסדא לאוקמי להאי מתני' דראשית הגז כר' יוחנן דהכא דר' יהודה היא ודחי לה רבא בפשיטות דהא מר הוא דאמר דהאי דר' יהודה דפאה והוא שהתחיל בעל השדה לקצור והתם ודאי אין לחלק בין שהתחיל לגזוז או לא. וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ג ממ"ע בהלכה י"ח דדוקא שהתחיל בעל השדה לקצור אז הוא דנתחייב בפאה על הכל אם שייר לעצמו ומה"ט לא ביאר בהאי דינא דקאמר הכא לקמן מה נפק מביניהון וכו' דכיון דבעינן שהתחיל לקצור א"כ ודאי אין הטעם אלא משום דחובת הקציר בקמה הנשארת לו ואם הפריש הלוקח הפריש כדקאמר הכא להאי טעמא וזה לא היה צריך להשמיענו כ"א לבאר על מי חל חיובא דפאה בדוקא ומה שכתב שם בתחלת דין זה המוכר מקומות משדהו לאנשים הרבה וכו' ואף דלכאורה אין אנו מוכרחין לפרש המתני' דאירי במוכר לאנשים הרבה נראה דלטעמיה בפי' המשנה הוא דאזיל שפי' קלחי אילן הם שרשי צמחים שהם מחוייבים בפאה ואינם אילן וכן יבאר בגמ'. רצונו בזה דמדשקיל וטרי בגמ' אם התחיל לקצור או לא התחיל לקצור משמע דאתבואה שבשדה קאי ולא שמכר אילנות ממש והיינו נמי דכתב בחבורו מקומות משדהו ולפ"ז הא דקתני נותן פאה מכל אחד ואחד לאו מכל אילן ואילן ועל הלוקח אחד מתפרשא כמו שפי' הר"ש אלא דה"ק שמכר ממקומות שדהו לאנשים הרבה ולא שייר לעצמו נותנין פאה מכל א' וא' כמו שסיים כאו"א מתן פאה אחת מחלקו שלקח ואע"ג דלענין דינא דמתני' גם בלוקח אחד שפיר שייכא לחלק בין שייר ובין לא שייר לענין על איזה מהם חל חיוב הפאה על הלוקח או על המוכר וכמו שסיים בפי' המשנה מ"מ נקט בחבורו מה שמתיישב יותר בפשיטות ללישנא דמתני' לפי פירושו לקלחי אילן כנזכר:

הלכה ז

קרקע כל שהוא וכו' הרמב"ם ז"ל פסק כר"ע בכל הני דחשיב כמבואר כל א' במקומו מלבד בבכורים שלא כתב בהדיא כן ובפ"ב מהלכות בכורים שכתב שם בהלכה י"ג קנה אילן א' וקרקעו ה"ז מביא. אינו מוכרח מידי די"ל כשיעור יניקתו ט"ז אמה ובשדה

תבואה לא פירש כלום ובבבלי פ' לא יחפור (דף כו) מוקי למתני' דקנה אילן וקרקעו בשיעור י"ו אמה וכדר"ע דקאמר כל שהו בחטי ומשמע דלמסקנא קאמר התם הכי ולא לדיחויא בעלמא:

אמר שמועתה כן מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי. התוס' שם מביאין לזה ומשמע דתפסי להלכה אלא דבמתני' לא גרים להא דהכי משמע מהש"ס דל"ג לה במשנה אלא משמעתתא דאמוראי אבל בפ"ק דקידושין (דף כו ע"א) ד"ה ובוידוי וכו' נראה שחזרו בהם שסיימו שם וגם משמע מי שאין לו קרקע מתודה וכגון בפירות לקוחין. וכן הרמב"ם ז"ל לא זכר מזה כלום בוידוי מעשר שמעכב אם אין לו קרקע וכן לא זכר בהל' חגיגה דמי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל וכן הוא בש"ס דילן פ"ק דפסחים גבי דמייתי לברייתא דאיסי בן יהודה דשלוחי מצוה אין נזוקין לא בהליכתן דכתיב לא יחמוד וגו' ולא בחזירתן דכתיב ופנית בבקר והלכת לאוהלך מלמד שתמצא אהליך בשלום. ופריך וכי מאחר דאפי' בחזירה בהליכה למה לי ההיא מבעיא ליה כדר' אמי דכל מי שיש לו קרקע עולה לרגל וכו' ואפשר מדקאמר התם לעיל מינה בהני בי באגי דשאלו לרב מהו למיזל ואמר עלי ועל צוארי למיחזר אמר להו לא ידענא וא"כ משמע דרב לא ס"ל האי דרשא דאיסי בן יהודה דאליבא דר"א אמרו שם כמאן כי האי תנא וכו' אבל לרב לא דריש מהאי קרא לחזירה והשתא לא אייתר ליה האי קרא דלא יחמוד דדריש על הליכה ולית לן למידרש להא דר' אמי ומ"מ צ"ע דהכא דרשי להא דר' אמי בפשיטות בלי שום חולק:

מנין לנכסים שאין להן אחריות וכו'. זה מבואר וכדאיתא פ"ק דקידושין וכדפשטינן נמי התם להבעיא והלכתא דאגב וקני בעינן וצבורין לא בעינן:

שייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת וכו'. כבר בארתי בפ"ט דב"ב דהגי' דהכא בהסוגיא היא עקרית ושם נשתבשה וכל הדינים השייכים בענין מתנת שכ"מ מבוארים שם ובפ' י"נ והאי פלוגתא דרב ור' יוחנן דהכא כתב לזה וכו' פלוגתא דרב ושמואל בבבלי פ' מי שמת (דף קנב ע"ב) ופסקו הפוסקים כשמואל לפי הגי' דהתם ועיין בתוס' שם ע"א ד"ה מתנת שכ"מ שיש בה קניו וכו' ובזה מבואר להא דר' יוסי דאמר הכא יודע הוא האיש הזה וכו' דשייך נמי במתנת שכ"מ במקנת בקנין ובמקום דשייך כן ועיין במה שבארתי בפ' י"נ בד"ה דייתיקי מבטלת דייתיקי שם מבואר גם מהתוספתא דמייתי לקמן איזוהי דייתיקי וכו' ומייתי לה התם בפ' יש נוחלין (דף קלה ע"ב) עיי"ש:

אחתיה דר' גוריון וכו'. כעין האי עובדא גרים התם פ' מי שמת (דף קנא ע"א) אימיה דרמי בר חמא מאורתא כתבה נכסי לרמי בר חמא בצפרא לרב עוקבא בר חמא ואוקמיה

רב נחמן לר' עוקבא בנכסי משום דמצי הדרא בה. והכא מיירי בשכתבה לראשון מהיום וכו' כדמסיק ובאופן דמועיל זה הל' גם במתנת שכ"מ כמבואר בהא שציינתי לעיל א"נ איכא למימר דהכא האי עובדא במתנת בריא אייריי:

במזכה על ידיה וכו'. הכי פליגי נמי בבבלי פ' י"נ (דף קלב) וקאמר התם דלדר' יוסי ב"ח באומר לה טלי קרקע בכתובתך סגי דמקולי כתובה שנו והמסקנא התם דכיון שעשאה שותף בין הבנים אבדה כתובתה:

הלכה ח

שייר מטלטלין לא עשה כלום. האי לא עשה כלום לא דמי להאי לא עשה כלום דר' ירמיה בהלכה דלעיל דהכא ע"כ דהוי שיור קאמר ולא עשה כלים לשחרר העבד הוא דהא מסיים לטעמא אני אומר גופו שייר וכ"כ התוס' פ' מי שמת (דף קמט ע"ב) ד"ה שייר קרקע וכו' לפרש הא דהכא כן וזה מוכרח וטעמיה דת"ק דקאמר בשייר כל שהוא לא יצא ב"ח מסיק התם משום דלאו כרות גיטא הוא וכן מסיק בפ"ק דגיטין (דף ט ע"א) ולא משום דקסבר לא פלגינן דיבורא דהא מסקי' בפ' יש נוחלין (דף קלד ע"ב) דבתרי גופי לכ"ע פלגינן דיבורא ועבד ונכסי כתרי גופי הוו וכ"כ הר"ן ז"ל וזכרתי מזה ריש גיטין אלא דטעמא דאין זה כורת גט הואיל ואיכא שיורא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בריש פ"ז מהל' עבדים להאי טעמא וסיים שם ומתוך שאינו גט אין העבד משוחרר ולא קנה מן הנכסים כלום:

סליק פירקא בסייעתא דשמיא

פרק ד

הלכה א

הפאה ניתנת במחובר לקרקע. כתיב לא תכלה וכו' ואית דבעי משמעינה מן הדא וכו' נראה דאיכא נ"מ בין הני דרשות דקראי למאי דיליף מינייהו בהא דאמרי' לקמן התנו ביניהן אפי' כן אין שומעין לו וכדפרישית דאף דהתנו שילכו אחר רוב דיעות העניים אין שומעין להרוב אלא לזה שאומר כהלכה והיינו להאי אית דבעי דיליף לה מתעזוב ומיעוטא דדלית ודקל מאותם וכדמפרש טעמא מפני שהן של סכנה וא"כ אפי' התנו ביניהן בדלית ובדקל שיבוזו לא מהני כלום וכעין דאמרי' ס"פ החובל דדרך בנ"א למחול על צער נזקי ממון אבל צער נזקי גופו לא ניתן למחילה וה"ה כאן דאין הולכין אחר הרוב ואפילו התנו ביניהן דלא ניתן למחילה דבר שיש בו סכנת הגוף והשתא כיון דמיעוטא דאותם דוקא ואפי' התנו ביניהן אמרינן נמי דרישא דקרא תעזוב ג"כ דוקא הוא ואפי'

התנו ביניהן בשדה תבואה לילך אחר הרוב שאומרים לחלק אין שומעין להרוב אלא יבוזו אבל למאן דיליף מיעוטא דדלית ודקל מקציר שהוא מיוחד שהקטן מושל בו כגדול ולאפוקי דלית ודקל שאינו כן ואתי לאפסודי להקטן שבהם שאינו יכול להגיע אם הם יבוזו בעצמן וא"כ איכא למימר דאם התנו ביניהן שילכו אחר הרוב אפשר דשומעין לו דהא להאי לישנא משמע דאין הטעם אלא משום הפסד ממון ולא חייש לסכנה וכיון דממון ניתן למחילה התנאי קיים. ועוד י"ל דאיכא נ"מ בינייהו שאר אילנות שהן גבוהין אבל ליכא בהו סכנה כולי האי כמו דלית ודקל וכדפליגי ר"מ ורבנן לקמן בשאר אילנות דללישנא קמא כל שהקטן אינו יכול למשול בו כהגדול ממעטינן מקציר וללישנא בתרא דוקא דלית ודקל דאית בהו סכנה גדולה הוא דממעטינן מאותם. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שתפס לדרשת דת"כ דהוא לישנא בתרא דהכא לעיקר שכך כתב בפ"ב ממתנות עניים הלכה ט"ז פאה של דלית ושל דקל שאין העניים מגיעים לבוז אותה אלא בסכנה גדולה בעה"ב מוריד אותה ומחלק אותה בין העניים ואם רצו כולן לבוז אותה לעצמו בוזזין. והיינו כסתם מתני' וכרבנן דר"מ בברייתא ולא מהני תנאי לילך אחר הרוב ולפיכך עד שיתרצו כולן דוקא:

הטריחו על הבעה"ב שתהא הוצאה שלו. וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם ומחייבין בעל הבית להוריד ולחלק ביניהן והיינו שתהא ההוצאה משלו:

התנו ביניהן אפי' כן אין שומעין לו. עי' בהר"ש מה שפי' בזה דאין שומעין לו וכו' אבעה"ב קאי והא דבעי ר' שמואל פי' דמילתא דפשיטא לן מיבעיא ליה לר' שמואל וכו' אפי' בן בעה"ב מחלק כלומר אע"פ שחזרה פאה לעומרים להיות דינה לבזבז כמו הקמה אמרינן דאפ"ה מחלק שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו עכ"ל וכל זה מלבד שהוא דוחק גדול קשיא לן דהיאך נאמר דכשאין הבעה"ב מחלק אלא הן בוזזין לעצמן איכא למיחש שלא יראה לעני קרובו וישליך לפניו וכשהוא מחלק לא חיישינן להא וזהו נגד הסברא דאדרבה איפכא מסתברא דכשהוא מחלק יכול לעשות איזה ערמה יותר מכשהן בוזזין לעצמן ועוד דבכל מקום דקתני בזה הש"ס חד מ"ד דבעי מילתא לא אדפשיטא לי' לאידך קאי כ"א במקום דמפרש לה בהדיא הכי וממשמעות הסוגיא נראה דר' שמואל בכילה שדהו לחוד הוא דבעי וא"כ הא דקאמר מעיקרא דלא מהני תנאי אמחובר לקרקע קאי ובזה ודאי לא שייך לומר דאם הבעה"ב אינו מחלק חוששין שלא יראה עני קרובו וכו' דהא ממחובר לקרקע הן בוזזין. ולמאי דפרישית הכל ניחא ובעיא דר' שמואל בדרך את"ל מתפרשא. וכך נראה דהאי התנו ביניהן אמתני' קאי ואל תתמה על הלשון אין שומעין לו דקאמר שכן דרך הש"ס הזה שלא להקפיד בלישנא ואומר לשון יחיד על

רבים וכן איפכא וזה ידוע למי שמורגל בו ועוד דגם למאי דפרישית נוכל לומר דבזה קאי אבעל הבית ור"ל דאם אפילו הבעה"ב מתרצה במה שהתנו אין שומעין לו ומטעמא דמסיק. והאי בעל הבית וכו' אם הבעל הבית מחלק קאמר דכך הסברא נותנת דמה שיש בידו יותר יכול הוא להערים כדי ליתן לעני קרובו ממה שהן בוזזין בעצמן ופשיטא להא דמתני' דבוזזין מהמחובר לקרקע והכל כמו שמבואר בפנים בס"ד:

הלכה ב

תני בשם ר"מ קונסין בו וכו'. דברי ר"מ בתוספתא בלי שום חולק נשנו ומשמע דלפרש קאתי דהא דתנינן אין לו בה כלום שקונסין אותו אפי' למה שנטל כבר מוציאין ממנו וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממ"ע בהלכה י"ח עני שנטל מקצת הפאה וזרקה על השאר או שנפל עליה או שפירש טליתו עליה קונסין אותו ומעבירין אותו ממנה ואפי' מה שנטל לוקחין אותו מידו וכו'. והתי"ט כתב על זה משמע מדבריו דבכולי ענינא לוקחין מה שנטל משום קנס ואין נראה כן מן המשנה אלא דוקא בשנטל וזרקו וכו' שהרי חילקם לשתי בבות עכ"ל ולמאי שרצה לפרש דברי הרמב"ם דהאי קונסין אותו גם על נפל עליה וכו' קאי יותר היה לו להקשות דמה קנס שייך בזה הא מדינא לא קני מידי במה שנפל או פירש טליתו עליה כדמסיק רב ששת בפ"ק דב"מ (או רב אשי לפי גי' התוס' בגיטין פרק הזורק וכ"נ דכך היתה גי' הרמב"ם שם) דאין ד"א של אדם קונין לו בשדה חבירו בר"ה כמו שפסק הרמב"ם בפ' י"ז מגזילה ואבידה ובפ"ד מהלכות זכיה ומתנה אלא ודאי דדברי הרמב"ם כך הן מתפרשין דהוא ז"ל נקט הני תרתי בבא דמתני' בבא אחת נטל וכו' או שנפל וכו' ועל זה מסיים קונסין אותו ר"ל אריש דבריו כשנטל וכו' קאי ומעבירין אותו ממנה אחלוקה או שנפל וכו' קאי והדר מפרש האי קונסין אותו דרישא מה הוא וקאמר ואפי' מה שנטל וכו' וזה ברור הוא דהא בחלוקה השניה שנפל על המחובר לא נטל כלום אלא שמעבירין אותו ממנה מטעם דלא קני מידי במה שנפל או שפירש טליתו עליה וזה ביאר במקומו בדיני הקניה והא דעירב להני ב' בבות דמתני' בחדא בבא משום דסיים וכן בלקט וכן בעומר השכחה ובהו שייך ג"כ לפעמים שנטל אנפל עליה נמי דאם נטל הלקט או השכחה אחר שנפל עליהן לוקחין מידו מה שנטל ואע"פ שקנה בנטילה מוציאין ממנו משום קנס על שנפל עליהן בתחלה ומנע אותן משאר העניים:

עד כדון מזיד ואפי' שוגג. משמע דבעיא דלא איפשטא היא ואף אם נפרש דבניחותא קאמר מ"מ משמע דזהו דוקא לר"מ דס"ל בעלמא דקונסין שוגג אטו מזיד וכן משמע מדברי הרמב"ם בפ"ב שם דלא כתב אלא עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר וכו' ולא הזכיר כלום בדין זה משוגג. מיהו קשיא לן ממ"ש בפ"ד גבי דין גדיש שלא לוקט

תחתיו דהתם נמי טעמא משום קנס הוא וכתב שם בהלכה ז' דקונסין אותו ואפי' היה שוגג והוא מדברי הש"ס הזה ומ"ש דינא דהתם מדינא דהכא ועיין לקמן ריש פ"ה ד"ה עד כדון מזיד וכו' מה שיתבאר שם בס"ד:

אדם זכה במציאה בתוך ד"א שלו. כך הוא בפרק הזורק ובפ' שנים אוחזין וביארתי שם בהא דקאמר בבבלי שם (דף י) אהא דר"ל משום אבא כהן ברדלא אמר אביי מותיב ר' חייא בר יוסף פאה אמר רבא מותיב ר' יעקב בר אידי נזיקין וכו' ומשני לה התם בחדא שנויא כיון דנפל גלי אדעתיה וכו' ומ"ש דלמר דייק מפאה ומר דייק לה מנזיקין וכתבתי משום דבכל חדא איכא סברא מה דליתיה באידך דבפאה איכא למימר כיון דזכי ליה רחמנא בגוה גילוי דעתיה לאו כלום הוא קמ"ל ובמציאה איכא למימר כיון דבשעה שראה אותה לא היה שם אחר מה דנפל עליה לאו משום דגלי דעתיה דליקני ליה בנפילה משא"כ בפאה דיש שם עניים אחרים קמ"ל דאפ"ה בתרווייהו אמרינן כיון דנפל גלי אדעתיה וכו' ועיין בדיבור דלקמן לפי המסקנא:

רובה דר' יוחנן וכו'. כדפרישית דאע"ג דר' יוחנן לית ליה הא דר"ל דד"א קונין במציאה כדפלי"ג בהדיא עליה בפ' שנים אוחזין הכא לא דייק לה כן אלא להא דקאמר ר' יסא בשם ר' יוחנן והא דדייק על דר"ל מהא דלקמן ואע"ג דר"ל קאמר בהדיא גבי מציאה דד"א קונין וא"כ למאי דאמרינן דר"ל מודה לר' יוחנן במתנה דאין ד"א קונין קשיא עליה נמי הך קושיא גופה דמקשי על דר' יוחנן דהא ק"ו הוא י"ל דאה"נ אלא דבעי להקשות על דר"ל עוד קושיא אחריתא מהא דלקמן וקשיא על דר"ל בתרתי קאמר. והרמב"ם ז"ל משוה דין מציאה ודין מתנה כאחד למאי דפסק כרב ששת (או כרב אשי לפי גי' התוס' דגיטין פ' הזורק) דפ"ק דב"מ שם דלא תקינו רבנן ד"א כ"א בסימטא או בצדי ר"ה אבל לא בשדה חבירו ולא בר"ה שכך כתב במציאה בפ' יז מהלכות גזילה ואבידה בהל' ט' וכן במתנה בפ"ד מהלכות זכיה בהלכה ט' ואע"ג דבמתנה דעת אחרת מקנה לו אפ"ה לא תקינו ליה רבנן ד"א ברשות חבירו או בר"ה כדקאמר בפשיטות כאן וכן בפ' הזורק משא"כ במתנה וכך הוא דעת הרי"ף ז"ל ובהגמ"י בהל' גזילה ואבידה שם כתוב תימא הא אמרינן בפ' הזורק היתה עומדת בר"ה ומפרש בגמ' דהיינו בתוך ד"א שלה אלמא דאפי' ברה"ר קני וי"ל התם כיון דדעת אחרת מקני לה אפי' ברה"ר קניא. תוס'. עכ"ל ולפי תירוץ הזה קשיא לן מתנה דג"כ דעת אחרת מקני ליה אפ"ה ברה"ר לא קני. ובאמת בתוס' שלפנינו לא מצאתי תירוץ זה כ"א בפרק הזורק (דף עח ע"ב) ד"ה ר' יוחנן אמר קרוב לה וכו' תירצו ב' תירוצים אחרים על קושיא זו שכתבו ועוד קשה דרב אשי אית ליה בפ"ק דב"מ דבר"ה לא תקנו ד"א והכא תנן היתה עומדת בר"ה קרוב לה מגורשת

וי"ל דהתם באין יכול לשומרו והכא ביכולה לשומרו א"נ י"ל דהכא לאו דוקא נקט ר"ה אלא בסמטא או בצדי רה"ר עכ"ל. ולדעת הרמב"ם נראה שתפס כתירוץ הראשון דהתוס' לעיקר כדמשמע מדבריו שבפ"ה מהל' גירושין הלכה י"ג וי"ד ע"ש ואכמ"ל:

הלכה ג

שלש אבעיות ביום וכו'. כתב הרא"ש והובא בדפוס החדש בהגהת פירש הרא"ש וז"ל אבעיות פרשתי בא' מג' הזמנים משום דהיה קשה לי לפרש בכל אלו הג' זמנים משום דבפעם א' מניח אדם פאה בתוך שדהו ומיד העניים נוטלין הכל ולהך פירושא אפשר לפרש דפלוגתא דר"ג ור"ע משום לקט הם דכל זמן שאין בעה"ב בשדה אין העניים רשאין ליכנס וליטול הלקט וכו' עכ"ל ואלו ראה הוא ז"ל להתוספתא דפ"ב לא היה כותב לכל זה ולא היה מפרש כפירושו בא' מג' הזמנים דבהדיא שנינו שם דאין לעני ליגע בפאה ואסור משום גזל עד שיודע לו שהיא מדעת הבעה"ב לפי שאין לעניים בה כלום עד שיפרישנה בעה"ב מדעתו וכ"פ הרמב"ם בפ"ב ממ"ע בהלכה י"ג וא"כ דין פאה ודין לקט שוין הן דכל זמן שאין בעה"ב בהשדה אין רשות לעניים ליטול מהן כלום והשתא ג' הזמנים הללו בדוקא הוא דנשנו דבכל ג' הזמנים הללו צריך שיהא הבעה"ב נגלה בהשדה לפי שיש ג' כתות עניים אלו באין בשחר ואלו בחצי היום ואלו במנחה וכ"כ הרמב"ם שם בהלכה י"ז בג' עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים וכו' כדי שיהיה עת קבוע לעניים שיתקבצו בו כולן ליטול וכו' ור"ל כולן של כל אחת ואחת מג' כתות הללו וא"כ כל זמן שעדיין לא באו כולן אין רשות לעניים הבאים בראשונה ליטול את הכל וממילא מתורצת הקושיא שלו וא"צ לדוחק התירוץ דבלקט מתפרשא פלוגתייהו דתנאי במתני'. ופירושא דג' אבעיות מבואר הוא כדפרישית וכמבואר מדברי הרמב"ם שזכרנו: **מפני חמשה דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו**. ובתוספתא הגי' מפני ד' דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל עניים וכו' וכך הובאה הברייתא בבבלי פ' במה מדליקין (דף כג) וגריס נמי ומשום בל תכלה ופריך אטו כולהו לאו משום בל תכלה נינהו דהא כולהו טעמי על הא דאמרה תורה לא תכלה הוו אמר רבא מפני הרמאים כלומר שעוברי' על לא תכלה ואומרי' כבר הנחנו פאה והכא דקחשי' מפני הרמאין ליכא לשנויי הכי ואפשר דלגי' דהכא דל"ג אמרה תורה ה"ק מפני אלו דברים בדין הוא שלא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו ואפי' אי לא הוה כתוב בלשון לא תכלה כ"א בלשון אחר. ומשום שאמרה תורה וכו' וכלומר ולא עוד אלא שכך אמרה התורה בפי' לא תכלה פאת שדך:

הלכה ה

ואיתפלגון שדה שהביאה שליש לפני עכו"ם וכו'. פלוגתא דר"ע ורבנן בברייתא הובאה לקמן פ"ה דמעשרות ה"ד ושם יתבאר בענין פלוגתא דרשב"ג ורבי במתני' דהתם והעולה ממסקנת הסוגיא דהכא דלא פליגי ר' בא וחבריא אלא בענין אוקימתא דרישא דמתני' אי כר"ע אתיא או לדברי הכל כמבואר בפנים וכן הנ"מ אי מפרשינן למתני' דהכא דהסיפא מיירי בתלושין ובמירוח תליא מילתא ומתני' דחלה במחוברין ובהבאת שליש או איפכא ומיהו לכ"ע הדין הוא כך דבמחוברין בהבאת שליש תליא ובתלושין בגמר מלאכה למעשר תליא והיינו מירוח בתבואה וזהו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ב מהל' מעשר המקדיש פירותיו כשהן מחוברין עד שלא באו לעונת המעשר ופדאן וכו' ובסוף פ"ג ביאר דין פירות תלושין דבהו בגמר מלאכה למעשר תליא מילתא כדכתב שם וכמבואר מסוגיא דהכא:

הלכה ו

מי שליקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני וכו'. הר"ש ז"ל הקשה על פירש"י ז"ל בפ' שנים אוחזין (דף ט) דמי שליקט את הפאה באדם שאינו בעל השדה איירי דאי בעל השדה לא אר"א זכה לו דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה דאפי' הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדהו כדאמרינן לא תלקט לעני אזהרה לעני על שלו וכתב על זה וקשה לפירושו מהא דתנן לקמן פ"ה שבולת של לקט שנתערבה בגדיש וכו' אר"א וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא ברשותו ואמרינן עלה בירושלמי מיחלפ' שיטתי' דר"א תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אמר כן ומסיק דלדבריהם קאמר להו משמע בהדיא דבעל השדה גופיה יכול לזכות בשביל עני וכן העלה שם לדינא. והתי"ט האריך בזה בפ' הנז' משנה ה' וכתב שם והירושלמי אפשר דלא סבר דר"א דריש אזהרה לעני א"נ ס"ל דדריש הכי מ"מ דוקא בשדה שלו אבל בתרי מיגו דהיינו מגו דאי בעי מפקיר וכו' תו לא מקרי בעל השדה וכו' עיי"ש ואני תמה דמה לנו לאהדורי ולהכריח מפרק ה' הא במקומו הוא מוכרע דלא ס"ל האי ש"ס אזהרה לעני דהא קאמר ריב"ל בגמ' בבעה"ב עשיר נחלקו אבל בבעה"ב עני מאחר שהוא ראוי ליטול זכה. וכן כמה פעמים בהסוגיא והמסקנא כריב"ל כדאמר בסוף ההלכה ובזה שוין הן. הסוגיא דהכא ודהתם דפ' שנים אוחזין דחד מגו אמרינן לכ"ע אלא דהכא קאמר בבעל הבית עני וכו' ואם כן לא סבירא ליה אזהרה לעני וסוגיא דהבבלי סבירא ליה דדוקא עני אחר ולא בבעל השדה כדאיתא פ"ק דגיטין ובפ' הזרוע (דף קלא ע"ב) וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ב ממ"ע הלכה יט מי שלקח את הפאה ואמר ה"ז לאיש פלוני העני אם עני הוא זה שלקח וכו' א"כ באדם

אחר מיירי וכמסקנת הבבלי ומעתה אין לפלפל בזה לסברת הש"ס דהכא. וההיא דפ"ה יתבאר במקומו בס"ד:

אדם זוכה לחבירו במציאה. נתבאר מקצת מזה לעיל בהלכה ב' ועיקרא דמילתא נתבאר בפ' שנים אוחזין בהלכה ד' והלכה ה' ובדין השוכר את הפועל וכו' ועיי"ש:

איתפלגנון ר' יונה ור' יוסי חד אמר הראוי ליטול זכה וכו'. מבואר בפנים היטב וא"צ לשבש הגי' מלבד מהא דמותיב לקמן ממתני' דפ"ה ממעשר שני דצ"ל הא מתני' פליגא על מ"ד הראוי ליטול זכה וכו' וזה טעות דמוכח הוא וכמבואר. ולענין העולה ממסקנא דהכא דלמ"ד הראוי ליטול אותו זכות בעינן דהוא שיכול לזכות לאחר ואי לא לא דלדידיה מוקי להמתני' דפ"ק דגטין לצדדין דרישא מיירי שמזכה הגט לאשתו ע"י בן חורין שכן הוא ראוי לקבל גט בתו וסיפא שטר שחרור זה לעבדי מיירי שמזכה לו ע"י עבד של אחר שכן הוא ג"כ ראוי ליטול ולקבל גט שחרורו מיד רבו שלו כמבואר למה שציינתי בפנים וכך הוא הדין לפי מסקנת הבבלי פ"ב דגיטין (דף כג ע"ב) בענין שהעבד מקבל גט לחבירו מיד רבו של חבירו וכו' מיהו בהאי אוקימתא דמתני' דפ"ק דגיטין לא נחית הש"ס הבבלי להא דאע"ג דקיי"ל דגבי פאה מי שראוי ליטול בעינן דהוא שזוכה לאחרים כדאמרינן דמגו דזכי לנפשיה וכו' וכה"ג אמרינן במציאה כמבואר בפ' שנים אוחזין מ"מ גבי גט שאני הוא דדעת אחרת מקנה להזוכה הזה שיזכה להאחר ומוקי הש"ס הבבלי למתני' דפ"ק דגיטין דטעמא הויא משום דכל האומר תנו כאומר זכו דמי כדאמר התם (דף יא ע"ב) לענין דלא מוכחא מהמתני' דהתופס לב"ח במקום שחב לאחרים שיקנה וא"כ ה"ה לענין זה דאף שאין זה הזוכה ראוי הוא ליטול לעצמו אותו. הזכות קונה הוא להעבד ומטעמא דאמרן. ובענין דין התופס לב"ח וכו' בארתי בפ' שנים אוחזין שם דמ"ש הטור בסי' קה דאם זה התופס הוא ג"כ ב"ח של הלוה אז יכול הוא לתפוס לאתרים ואפי' לא תפס לעצמו כלל דאיכא מגו דאי בעי זכי לנפשיה וכו' וכן דעת רוב הפוסקים וכתבתי שם ללמוד מדברי הרמב"ם שגם דעתו ז"ל כן וע"ש:

רבי יוסי בשם ר' יוחנן כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י וכו' הר"ש הביא מקצת מזה ולא ביאר כלום ולמאי דמבואר היטב בפנים תמצא דסתמא דתלמודא ס"ל כהאי אוקימתא דר' יוסי בשם ר' יוחנן דכמ"ד אין קנין לעכו"ם מיתוקמא ולא קשיא מידי עליה דהכל ניחא אליביה ודלא כר' חנינא בשם ר' פנחס כמבואר בפנים הנ"מ לדינא בין סתמא דתלמודא לבין ר"ח בשם ר' פנחס. ובזה נתברר דעת הרמב"ם ז"ל דפסק כמ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע ממעשרות והיינו באם לקחן הישראל להפירות קודם שתגמר מלאכתן למעשר וכן אם מכר הישראל פירות שלו להעכו"ם אחר שבאו לעונת המעשר ובמי

שמרחן תליא מילתא כמ"ש בפ"א מהל' תרומות בהלכה י' וי"א ועיין ג"כ בהלכה י"ב וי"ג ותמצא מבואר חלוקי הדינים בענין זה ובפ"ב בהלכה י' פסק כהאי מתני' בהדיא הלקט והשכחה והפאה של עכו"ם חייבין בתרומות ומעשרות אא"כ הפקיר. ומתוך מה שנתבאר בפנים תמצא דפסק כסתמא דתלמודא דהכא דעולה ממש כאוקימתא דרבה בבבלי בסוף פ' השולח בשדה דנכרי ולקטינהו ישראל וכו' והא דקאמר התם לא לעולם דישראל ולקטינהו נכרי וכו' לדחויא בעלמא קאמר דלא מצית לאוכוחי מהאי מתני' דאיכא לשנויי לך לא לעולם דישראל וכו' ומיהו להמסקנא דהתם דרב אשי ס"ל כרבה דקאמר שתי תקנות הוו וכו' אוקימתא דרבה במתני' דהכא קאי שפיר וכסתמא דהאי תלמודא והכל עולה בקנה א' ובשיטה אחת. ול"צ לומר דיש לירושלמי שיטה אחרת כמ"ש הר"ש אלא דשיטת ר' חנינא בשם ר' פנחס היא שיטה אחרת דלדידיה קאי בהאי קושיא דר"א ואין לו קנין נכסים אבל לא כן לסתמא דתלמודא דקאמר לא על הדא איתאמרת וכו' ואין אנו צריכין לכפול הדברים בשכבר מבואר היטב בפניס ומזה תראה דמ"ש התי"ט בזה בספ"ק דע"ז לשיטת הר"ש הוא ולא כן הוא לשיטת הרמב"ם דלדעתו ז"ל אוקימתא דרבה קיימת היא וכדלעיל וכבר זכרתי מזה שם וכן בהאי דתמה בפיסקי' דר"מ דהתם ביארתי היטב במקומו ודעת הרמב"ם כדעת הי"מ שהביאו התוס' שם ובתוס' דמנחות הכל מבואר שם בס"ד:

הלכה ז

תני לקט קצירך לא כל הקוצר בידו וכו'. פירשתי בפנים על דרך דינא דמתני' והרמב"ם ז"ל כתב בפ"ד ממ"ע הלכה ב' היה קוצר ביד בלא מגל הנופל מתוך ידו אינו לקט וכו'. נראה דפירש ברייתא זו כפשטה דלמעוטי הקוצר בידו קתני אלא דלפ"ז היה לו לבאר גם בדין דפרט כן כדקאמר הכא ודכוותיה פרט וכו' והוא ז"ל גבי דין פרט מהלכה ט"ו ואילך לא ביאר זה שם ואפשר שסמך עצמו על מ"ש בדין הלקט וה"ה לפרט בכרם שהוא במקום לקט בתבואה. ומה שציין הכ"מ שם בפ' ראשית הגז והוא כדעת ר' יוסי שם דמחלק בין דבר שדרכו ליתלש וכו' ועיין לעיל בפ"ק בהלכה ד' ד"ה קוטף מנין וכו' ובפ"ג הלכה כ' ד"ה היו לו חמש גפנים וכו' מה שנתבאר שם בס"ד:

העליונים לעניים בלבנים וכו'. פירשתי בפנים ע"ד הרמב"ם ז"ל בפירושו במשנה ובחיבורו בפרק הנזכר הלכה ט"ו ועיי"ש:

א"ר ר' יוחנן דר' יהודה בן חגרא היא וכו'. הכא מייתי לה מברייתא דנשנית בפאה כמו המתני' ור"ל הוא דמשני דאיכא לחלק בין דין דפאה גופי' בין ישראל שעיקרו חייב לבין עכו"ם שעיקרו פטור ובבבלי פ' הזרוע (דף קלד) גריס דרמי ליה ר"ל לר' יוחנן מתני'

דהכא אמתניתין דהתם גר שנתגייר והיתה לו פרה וכו' ושני לי' ר"י לר"ל ואמר אל תקניטני שבלשון יחיד אני שונה אותה דתני ר' יהודה בן חגרא משום ר"מ שספק לקט לקט ספק שכחה וכו' והמסקנא ג"כ שם דכדברי הכל היא וכדמשני רבא דפרה בחזקת פטורה קיימא דבחזקת נכרי היתה עומדת אבל קמה בחזקת חיובא קיימא דשל ישראל היא ולפי האי שינויא א"כ דין דקמה של גר הנשנית בברייתא דמייתי הכא שוה הוא לדין דפרה הנשנית במתני' דהתם. וסוגיא דהכא אתיא כהאי דאמר התם כי אתא רבין אמר קמה אקמה רמי ליה ועיין פירש"י שם ולפ"ז דחה לה ר' יוחנן שבלשון יחיד שונה הברייתא וכן אמר הכא ור"ל הוא דא"ל בתר הכי דד"ה היא כדמחלק הכא והני דרשות דקראי דמייתי הכא לספק לקט מת"כ פ' קדושים ומספרי פ' כי תצא הן:
סליק פירקא בסייעתא דשמיא

פרק ה

הלכה א

גדיש שלא לוקט תחתיו. עד כדון מזיד אפי' שוגג וכו' משמע דבניחותא קאמר הכא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע הל' ז' דאפי' שוגג וכו' קנסו אותו ולפ"ז צריך טעם אמאי לא פסק כן בדין דפרק דלעיל בהלכה כ' נטל מקצת הפאה וזרקה על השאר. דקאמר נמי שם עד כדון במזיד ואפי' שוגג וכו' והוא ז"ל לא זכר כלום משוגג גבי האי דינא שהביא בפ"ב בהלכה י"ח ולעיל שם כתבתי דנראה דדוקא אליבא דר"מ אמר הכי לעיל דס"ל דקנסינן שוגג אטו מזיד כדשמעינן ליה בכמה דוכתי בש"ס וא"כ אמאי קניס הכא שוגג אטו מזיד ושמא יש לחלק דבפ' דלעיל העני הזה רצה לזכות לעצמו ודי בזה שקונסין אותו במזיד ועשה שלא כדין אבל הכא הבעה"ב הוא שעשה והגדיש על גבי חלק של עניים ורצה להפסיד לכל העניים מהלקט והלכך קונסין אותו אפי' שוגג ואפי' הגדישו אחרים שלא מדעתו כדי שיהא נזהר בחלק של העניים לתת להם כפי שחייבתו התורם ועיין לקמן בפ"ב דתרומות בהלכה ג' ד"ה בשוגג באיסור במזיד באיסור ותמצא שם מבואר בענין קנסו שוגג אטו מזיד לדעת ר' יהודה דפסק הרמב"ם כותיה ובמה דמחלק בין מידי דאורייתא למידי דרבנן ובכל חלוקי דינים שנאמרו בענין זה:

אמר ליה ר' יוסא שמענו שהוא פטור ממעשרות. הר"ש ז"ל הביא מקצת מהסוגיא וכתב דר' יוסי סבר דאפי' לב"ה פטור משום הפקר ב"ד. ונראה דאף אם לא היינו גורסין להא דר' יוסי דלקמן לא הוי משמע לפרש דבניחותא קאמר ומכ"ש דמסיק לקמן לר' יוסי בהדיא דלב"ה עניים מעשרין ואוכלין והוא ז"ל חיבר האי שהפקר ב"ד הפקר לריש דברי

ר' יוסי ואינו כן אלא דחסר כאן תיבת מנין שהפקר ב"ד הפקר וכמו דגרסי' בשקלים ומילתא באנפי נפשה היא כמו ששנויה התם ולבסוף מסיק דר' יסא מדחי לה וקאמר בלשון תמיה וכי שמענו ממתני' דפטור ממעשרות דאיכא למימר דלב"ה אה"נ דעניים מעשרין ואוכלין וכלומר דמהכא נמי לא שמעינן מידי. ומיהו לענין דינא אע"ג דהכא מדחי לה ר' יסא דממתני' לא שמע מינה מידי מ"מ משמע דהואיל ובכ"מ אמרו סתם הפקר ב"ד הפקר דכשאר הפקר גמור הוא ופטור מן המעשר וכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בדין זה כמו שהבאתי בדבור דלעיל שכ' שם מפני שאין אנו יודעים איזה מהן שהיתה לקט וספק מתנות עניים לעניים שנאמר תעזוב הנח לפניהן משלך. וא"כ פשוט הוא שבדין זה דהוי כמתנות עניים ממש ופטור מן המעשרות אלא דע"כ אתינן הכא גם לטעמא דקנס שקנסו ב"ד אותו ועשאוה כהפקר דאל"ה אמאי אין אומדין אותה כמה לקט ראויה לעשות כדאמר הכא לעיל וכן מסיים הרמב"ם שם ויש לי ראיה ללמוד דגם בעלמא כל שהפקירו ב"ד מחמת קנס הרי הוא הפקר גמור ופטור מן המעשר דבפרק האשה רבה (דף פט) וכן בגיטין (דף לו) יליף ר' יצחק דהפקר ב"ד הפקר מקרא דעזרא כדיליף הכא ור' אלעזר אמר מהכא אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון ראשי האבות וגו' וכי מה ענין ראשים אצל אבות לומר לך מה אבות מנחילין את בניהם כל מה שירצו אף ראשים מנחילין את העם כל מה שירצו והנ"מ בין הני דרשי דקראי נראה דלמאן דיליף מקרא דיהושע לא שמעינן דהפקר ב"ד כשאר הפקר שפטור ממעשר דהא לא הקישו הכתוב אלא לנחלה ואין נחלה פטור ממעשר אבל למאן דיליף מקרא דעזרא וכתיב יחרם כל רכושו והרי החרם כהקדש הוא ופטור מן המעשר והיינו נמי טעמיה דהרמב"ם דמביא בפ' כ"ד דסנהדרין בהלכה ו' קרא דעזרא ללמוד ממנו דהפקר ב"ד הפקר ולא הביא כהאי מ"ד דיליף מקרא דיהושע דקדים מקרא דעזרא אלא משום דמהתם שמעינן דכהפקר גמור הוא ופטור מן המעשר:

אמר ליה לבית כור. והכי פשיט ליה בבבלי פ' המקבל (דף קה ע"ב) דארבעת קבין לכור זרע וכדפירש"י ז"ל לשדה שזרעו בה כור והיינו לבית כור דקאמר הכא וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ד שם בהל' ה' וכמה הוא שיעור זה ד' קבין תבואה לכל בית כור ומה דלא שני הש"ס להא דרמי דר' אבהו אדר' אבהו דקאמר בפ' המקבל בנופל לה כדי לזורעה כבר כתבתי שם דלא חש הש"ס להאי קושיא דשאני התם דבדאיכא בנופל לזריעה חייב להטפל בה דשמא בשנה האחרת תעשה כדרך השדות אבל הכא חייב ליתן לעניים לכל מקום זריעת הכור שיעור נפילה של הקצירה של מקום הזה שהוא ד' קבין לזרע הכור:

הלכה ב

והוא שיהא הקציר סובבה וכו'. כדפרישית וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע בהל' ג' וכן הא דלקמן היו שתים וכו' שם בה"ד וכדפרישית בפנים מילתא בטעמא:

רומס הייתי זיתים וכו'. עי' מזה לקמן סוף פ"ז:

עימר את הראשון וכו'. הרמב"ם ז"ל הביא לדין זה בפ"ה שם בהלכה ו' ובמה שפירשתי בפנים מובן הטעם במילתיה דר' בון בר חייא במה דקאמר דלא פליגי ועיין במה שפירש הר"ש בזה ומביאו הכ"מ שם. ולפי משמעות הסוגיא והאי דינא נתבאר בפירושי שבפנים כל הצורך ועיין עוד מזה לקמן בפ"ו בהלכה ג' ובענין פשיטות הבעיא דבר שהוא ראוי להציל וכו' וכדפרישית פשוט הוא וכדקאמרי' דמכיון ששכחו אח"כ שכחה הויא ולא היה צריך לבארו וכן בענין הבעיא השניה וכדפרישית דהנכון לגרום גם כאן דבר שהוא ראוי להציל וכו' ופשיט ליה דהוי שכחה ואע"ג דר' יונה קאמר תיפתר וכו' אינה אלא דחיה בעלמא כלומר דמהכא לא תפשוט דיכילנא לשנויי לך בקוצר שורה וכו' אבל לפי האמת לעולם העומר אין מציל את הקמה וכסתמא דמתני' דפ' דלקמן וזה מבואר בדבריו בפ"ה שם בהלכה כ"א:

כיצד הוא עושה וכו' א"ר יונה מביא שתי שבלים וכו'. לפי משמעות הלשון דר' יונה משמע להדיא דאינו בא להוסיף ולומר דמביא עוד שתי שבלים אחרות מלבד מאותה שנותן לעני וכו' כדפי' הר"ש ז"ל ואחריו נמשך הר"ב בפי' המשנה. דא"כ לא היה לומר אלא מביא עוד שלישית וכו' לכך נראה דלא בא ר' יונה לתרץ אלא מה דהקשה על הא דאמר ונותן לו הראשונה והא איכא למיחש שמא האחרת היא של לקט ונמצאת הראשונה אינה מתוקנת וכדפרישית בפנים אלא לא תימא נותן לו הראשונה דוקא והיינו אחר שהתנה פ"א דבהא לא סגי אלא כך יעשה מביא ב' שבלים ומתנה על זו וחוזר ומתנה כן על האחרת ואחת היא מתוקנת ממ"נ והשניה היא מעשר. וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע בהלכה י' ועי' בכסף משנה שהאריך בזה ולבסוף כתב שנראה שרבינו מפרש דבתחלה קס"ד שלא היה אומר אלא פעם א' וכו' ושוב אין להקשות שמא אותה שקבע בה מעשרות של לקט היא דממילא משמע שאותה שאינה של לקט יהיו מעשרותי' קבועים בה בעצמה וכו' וזה דוחק ואינו מכוון בדברי הרמב"ם שכתב וחוזר ומתנה כן על השניה משמע שמתנה כבתחלה וגם הא דסיים ונותן שתיהן לעני וכו' זה יותר דוחק בפי' דברי הרמב"ם מפי' הר"י קורקוס ז"ל שהביא לעיל שהרי הרמב"ם לא כתב אלא ונותן אחת מהן לעני וכו' אבל אין אנו צריכין לכל זה אלא דתוכן טעם הדבר כך הוא דהא אנן תנן לקמן המחליף עם העניים בשלו פטור ובשל עניים חייב

והתם שלו הוא מה שלקח מעניים ודאי ממתנות עניים הוא והלכך בשלו פטור אבל כאן ספק הוא דאינו ידוע איזהו של לקט והלכך צריך להתנות וכשמתנה על זו וחוזר ומתנה על זו הרי אין כאן חשש דמה תאמר דשמא אותה שקבע בה המעשרות בפעם הראשונה היא של לקט ולא חל המעשר בה ונמצאת האחרת אינה מתוקנת האי חששא ודאי היינו חוששין אילו נתן להעני את הראשונה מיד על סמך קביעות מעשר שבשניה מה"ט גופה דאמרן משום דזהו כמחליף עם העני וא"כ מה שקבל העני הוא של הבעה"ב מה שמחויב במעשר ואנן תנן בשל עניים חייב ונמצא צריך הוא לעשר קודם שיתן להעני ואין כאן מקום לחול המעשר בשבולת השניה דשמא לקט היא אבל מכיון שאינו נותן לו כלום עד שיחזור ויתנה על השבולת השניה והיינו שיאמר ואם זו שקבעתי בה המעשר בתחלה לקט היא ונמצאת האחרת מחוייבת במעשר הרי עכשיו מחליף אני שבולת זו בהאחרת ושבולת השניה היא עכשיו שלי ואם האחרת היתה שלי הרי מעשרותיה קבועין בזו מאחר שהחלפתי אותה בהאיך וכ"ת דא"כ פטור הוא בשלו הא ליתא דהא כבר הקדמנו דבשלו אינו פטור אלא דוקא בחליפי מתנת עניים של ודאי ולא תקשי דא"כ יאמר כך אחר תנאי שבראשונה ולמה צריך הוא לחזור ולהתנות על השניה ממש כבתחילה כדמשמע מדברי הרמב"ם הא ג"כ ליתא דהא נמי איכא למיחש איפכא דשמא שבולת השניה היא אינה של לקט ומחויבת במעשר בפני עצמה והוי ודאי חיוב והיאך תפקיע המעשר מהראשונה דיש בה ספק חיוב מעשר הלכך צריך לחזור ולהתנות כבתחלה וא"כ כך הוא כוונת הדברים אם זו היא של לקט נמצא שיפה אמרתי בראשונה שהיא חליפי האחרת ואם לאו מעשרותיה של זו השניה קבועין בהראשונה וג"כ מכח האי דינא דחליפין וממ"נ אחת מתוקנת ואחת מעשר ונותן אחת להעני והשניה למעשר עם שאר המעשר של הגדיש ובזה דברי הש"ס ודברי הרמב"ם מבוארין ולא היה צריך לבאר להדיא מדין החליפין דממילא שמעינן כהאי דתנינן לקמן במתני'. ועוד דלקושטא דמילתא א"צ שיאמר כן בפירוש שמחליף הוא אלא דאם מתנה וחוזר ומתנה על שתיהן הוי כאילו אמר ומטעמא דדינא דחליפין אתינן עלה וכן משמע מלקמן בהסוגיא דכשנותן אחת מהן לעני הוי כההיא דר' יוסי דבכורות דכל שחליפיו ביד כהן עשו שאינו זוכה כזוכה ועיין עוד מזה בדבור דלקמן:

כל גרמה אמרה דהיא דר' יוסי וכו'. מזה למדנו לעיקר הטעם להאי דינא דמתני' כדמסיק הכא דת"ק סבר דכיון שהוא מזכה את העני בשבולת אחת סגי בהא ואע"פ שהוא ספק שמא אינו של לקט מ"מ חליפיו של לקט מיהת ביד העני היא והלכך כשמתנה על שתיהן כדאמרן לעיל יוצא י"ח בנתינת אחת מהשבלים להעני דהוי כהאי דר' יוסי ממש

וכמבואר בפנים. ודע דהאי דינא דר' יוסי מסיק לה הכי גם בבבלי פ"ב דבכורות (דף י"ח) דלא א"ר יוסי עשו שאינו זוכה כזוכה אלא בשחליפיו ביד הכהן וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ט מהל' בכורים בהלכה ג' אבל לא בספק בכור שלא בא חליפיו ליד כהן דאז בא הכהן בטענת ממ"נ וחייב במתנות ועי' בתוס' שם ד"ה עשו את שאינו זוכה כו' דמדקדקין מההיא דפ' כל הגט המלוה מעות את הכהן ואת הלוי וכו' דלא בעי התם שמואל לאוקמי כר' יוסי ואע"ג דהתם נמי באו חליפין ביד כהן שהרי נתן לו המעות ומסיימו שם דשמא לא סבר שמואל כר' יוסי בגיטין וזהו כמילתא בלא טעמא ואני מצאתי טעם לחלק בין ההיא דגיטין לבין ספק בכור וכיוצא בו שהחליפין בידו ולמדנו זה מהאי תלמודא בפ"ג דגיטין בהלכה ז' דקאמר ר' אבהו בשם ר"ל על האי מתני' המלוה מעות את הכהן וכו' דר' יוסי היא דתנינן תמן ר' יוסי אומר כל שחליפיו ביד הכהן פטור מן המתנות ודחי לה הש"ס כלום א"ר יוסי לא בקיים ברם הכא עד כדון בעי מיזרע כלומר דלא דמי להא דהתם דלא א"ר יוסי אלא בדבר שהוא בעין ובהא הוא דשייך לומר דעשאוהו כזוכה אבל הכא שעדיין בעי למיזרע התבואה ולא באה לעולם והאיך זוכה הכהן בדבר שלא בא לעולם שיזכה לזה שיקבלנו בחובו לצאת בו ידי נתינה. ובזה בארתי שם לדברי הרמב"ם דפסק בהאי דינא דהמלוה מעות את הכהן וכו' בפ"ז מהל' מעשר וכתב שם בהלכה ו' כאוקימתא דרב ודשמואל התם שמזכה להן ע"י אחר וכו' ואם היו רגילין ליטול ממנו וכו' א"צ לזכות ע"י אחר ולא בארו המפרשים טעם למה לא פסק כר' יוסי כדפסק בהל' בכורים דלעיל וה"נ חליפין ביד הכהן הן אלא ודאי דלמד מהאי ש"ס דלא אמרינן עשו שאינו זוכה כזוכה בחליפין בידו אלא בדבר שהוא בא לעולם מה שהוא זוכה עכשיו ולא בדבר שעדיין לא בא לעולם ושם נתבאר גם משארי דינים דפסק כר' יוסי וע"ש:

בשיטתך דאת אמר ע"י החליפין וכו' כדפרישית דגם בהאי סברא גופא פליגי רבנן ור"א ולרבנן הואיל דעיקר טעמא הכא משום דהחליפין הוא נותן להעני יכול הוא לזכות לו אף לדבר שאינו ברשותו ולהתנות עליו כדלעיל א"כ בשבולת אחת סגי ועיין בפ' דלעיל בהלכה ו' ד"ה מי שליקט את הפאה וכו' מה שנתבאר שם דלשיטתא דהאי ש"ס אליבא דכ"ע אמרינן דאפי' בעה"ב עני יכול לזכות לעני אחר כמבואר שם בהדיא דקאמר בבעה"ב עני לא נחלקו וכו' ומשמעות דברי הרמב"ם בדינא דמתני' דהתם כמסקנת הש"ס דילן דאית להו אזהרה לעני ולא קשיא מידי על דינא דהכא דהא לקושטא דמילתא מסקינן הכא דלרבנן אינו צריך לזכות את העני בכל הגדיש אלא מדינא דחליפין אתינן שמחליף שבולת שלו בשבולת של לקט שיש כאן ומתנה עליהן מספק וא"כ לא מוכחא מידי מהכא דבעלמא יכול הבעה"ב לזכות להעני במתנות עניים אלא דר"א הוא דקאמר

הכי לדבריהם דרבנן ולהו לא ס"ל הכי וכדאמרן. והגע עצמך דע"כ לומר כן דטעמא דרבנן דס"ל כר' יוסי וכהאי דקאמר ר' מנא דהת"ק סבר דא"צ לזכות את העני בכל הגדיש אלא בשבולת אחת שהוא נותן לו ומזכהו בשניה להתנות עלי' ומדינא דחליפין וא"כ ע"כ נמי לפרש להא דקאמר והתני ר' זעירא וכו' דלסיועי לר' מנא הוא דקאמר דאל"כ אלא דפריך עליה ותפרש דהא מדר' זעירא שמעינן דלדבריהם דרבנן קאמר ר"א וא"כ רבנן סברי דצריך לזכות את העני בכל הגדיש וכר' יוסי האמורא דקאמר לית היא דר' יוסי דבכורות הוה קשיא לן השתא מ"ט דרבנן בגופא דדינא דהא לא דמיא לדר' יוסי דבכורות שהרי לא בא כל הגדיש ליד העני ובהא לא אמרינן עשו את שאינו זוכה כזוכה אלא ודאי דהאי והתני ר"ז לסיוע דר' מנא היא ובהכי אתיא שפיר הסוגיא והמסקנא לדינא דטעמייהו דרבנן כר' יוסי דשבולת אחת באה ליד העני והוי ממש כדרבי יוסי דבכורות וכדפרישית:

הלכה ג

אין מגלגלין בטופח. לפי הסוגיא דגמרא ומייתי הך דתוספתא על המתני' משמע להדיא דמתני' בענין דין הבא לרבץ שדהו מיירי וכמו שפירש הר"ש ז"ל ומ"ש שם לרבנן שמין הפסד עניים ובעה"ב משלם לעניי אותה העיר זהו אגב שיטפא דפשיטא היא ולמי משלם אם לא לעניים שהפסיד להם ומה שאמרו כאן לעניי אותה העיר לא עלה קאי אלא על הסיפא בעל הבית שהיה עובר ממקום למקום וכו' דבזה דינא קמ"ל לר"א דצריך להטריח עצמו להוציא הוצאות ולשלוח להן לעניי אותה העיר שנטל משם וע' בדין זה בדיבור דלקמן. והרמב"ם ז"ל בפי' המשנה פי' לאין מגלגלין בטופח בענין אחר וכמו שהביא הר"ב בפי' הא' ובחיבורו שתק מענין דין מה שפי' בהמשנה דנהי דהלכה כחכמים שמתירין מפני שאפשר שיהיה הלקט מזרע הטוב כמו שמסיים בפירושו מ"מ היה צריך להשמיענו דין היתר הזה והרי שנוי במשנה הוא וא"ב לאו מילתא דפשיטא היא ולומר דמילתא דלא צריכא לא תני והנראה שחזר בו מפירושו וכפי דמשמע מסוגית הש"ס דמתני' בדין דהמרבץ שדהו מיירי ומיהו במ"ש הוא ז"ל בדין זה בפ"ד ממ"ע בהלכה ח' הצריך לרבץ שדהו וכו' כתב כלשון התוספתא וכהת"ק ועל דברי ר' יהודה כתב שזהו מדת חסידות דלא קיי"ל לדינא אלא כהת"ק אבל קשה דלא כתב כלום משומת ההפסד להעניים כדמשמע מהכא וא"א לפרש הא דקאמר והא רבנן אמרין וכו' בענין אחר ב"א על רבנן דמתני' קאי וכדאיתא ואם נפרש ושמין לעניים בהפסידן היינו כסברת הת"ק כהתוספתא שאם אין הפסדן שוה להפסד הבעה"ב אז מותר א"כ מאי האי דקאמר לר"מ

שמין של בעה"ב בהפסידו ובמאי הוא דפליגי סוף דבר איך שהיה מפרש להמתני' מה דפסק כהת"ק דהתוספתא ולא פסק למסקנת הש"ס בהא צ"ע:

למידת הדין נצרכה. יש לפרש דארבנן דמתני' קאי וכהאי דיוקא דדייק הש"ס בבבלי פ' הזרוע (דף ק"ל ע"ב) על רב חסדא דקאמר התם המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם וכו' ואב"א משום דהו"ל ממון שאין לו תובעין ופריך לבסוף מדקאמרי רבנן עני היה באותה שעה הא עשיר משלם ואמאי ליהוי כמזיק מתנות כהונה או שאכלן אמר רב חסדא מדות חסידות שנו כאן ולר"א קאמר התם לעיל דמדינא הוא דמשלם דמדייק חנא חני ישלם ואת אמרת אליביה מדת חסידות וכו' ופירשו התוס' בשם ר"ת דה"ק תנא תני ישלם לר"א ורבנן פליגי עליה ואת אמרת מדת חסידות דעל מדת חסידות לא הוו פליגי רבנן והשתא לפי המסקנא דרבנן מחייבי לעשיר בבא לצאת ידי שמים צ"ל דה"ק עני היה באותו שעה ולפיכך פטור הוא לעולם הא עשיר מדינא הוא דפטור אבל בבא לצאת ידי שמים משלם והיינו דקאמר הכא מה דאמרו חכמים לטעמא דעני היה באותו שעה למידת הדין הוא דנצרכה וכלומר דהואיל ור"א אמר דאף מדינא חייב לשלם להכי קאמרי דזה שעני היה באותו שעה פטור הוא אפי' מלצאת ידי שמים ותידוק מינה הא עשיר נהי דמדינא הוא פטור דמיהת ממון שאין לו תובעין הוא מיהו ממידת חסידות משלם. ובזה הוי כמסקנא דהתם אליבא דרבנן ולפי משמעות הפשט י"ל דאדברי ר"א קאי דקאמר ישלם ולא קאמר וכשיבא לביתו יחזיר אלא ללמד דמדינא הוא דמשלם ויכולין להוציאו ממנו בדיינין והלכך קאמר ישלם. תני האב ובנו וכו'. משמע דהא דקאמר בשניהם עניים היינו לדברי ר' יהודה שאמר תבא לו מארה וכו' ואם שניהם עניים אין כאן מארה דמה יעשה הבן וכן משמע מהגהמ"ר בפ"ק דב"ב שהביא להאי דהכא ול"ג שם אמרי מנין כ"א ומנין וכו' ופי' ומנין דתבא מארה והא הברייתא מתיר ליתן לאביו מעשר עני והוא השיב אב ובנו דקאמר אם היו תרוייהו עניים אבל אם היה הבן עשיר תבא מארה לו אם מאכיל לאביו מעשר אלא יפרנסנו בכבוד משלו מכאן אני למד דאם אדם עשיר הפריש צדקה לא יפרנס אביו עני ממנו שלא תבא לו מארה עכ"ל והב"י בי"ד סי' רנ"א הביא שם מקצת דבריו ומיהו לדינא הוי כת"ק דברייתא דאפי' אם אביו לבדו עני הוא יכול ליתן לו מעשר עני שלו דלא אמרו אלא שלא תבא לו מארה דוגמא מה דאמרינן בפ' לולב וערבה מי שהיה עבד אשה וקטן מקרין אותו עונה אחריהן וכו' ותהי לו מארה ומ"מ לדינא כך הוא וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב לזה בפ"ו ממ"ע בהלכה י"ג אב ובנו איש וקרובו שני אחין שני שותפין שהיה אחד מהן עני נותן לו האחר מעשר עני שלו הרי שלא הצריך שיהו שניהם עניים דלדינא הוא כסתמא דברייתא

וכת"ק ומצאתי ברייתא זו בתוספתא דמעשר שני בפ"ג והגי' שם פשוטה היא שני אחין ושני שותפין אב ובנו פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר עני א"ר יהודה תבא מארה לאדם שנותן מעשר עני לאביו אמרו לו מה אילו היו שניהם עניים.

הלכה ה

פועל שעשה כן ה"ז גוזל לבעה"ב ולעניים מה דקרי ליה גוזל לבעה"ב אף דהלקט של עניים הוא פירשתי בפנים ועוד יש לומר דכשהפועל עושה מדעת עצמו ומסתמא רואה הוא להמציא הלקט לבנו וקוצר במקום שבנו הולך ללקוט כדי שיפול שם הלקט ונמצא שמתוך כך ממעט במלאכתו של בעה"ב והרי הוא גוזל גם לבעה"ב אבל כשבעה"ב מתנה עמו כן בתחילה וסבר וקיבל על כך לפי שמנכה לו משכירותו גם בשביל זה נמצא הבעה"ב הוא שגוזל להעניים וראיתי בפי' הר"ש ז"ל שכתב פועל שעשה כן יתר מדין לקט לפיכך קרי ליה גוזל בעה"ב לעניים וכו' ע"ש ואפשר גי' אחרת היתה לו. וגם לא הוזכר כאן מיתר מדין לקט ולפי שהיה קשה לו מה דקרי ליה גוזל לבעה"ב פי' כן. ולמאי דפרישית ניחא ולפי גי' הספרים אשר לפנינו:

הלכה ו

רבי שמעון בן יהודה אומר משם ר"ש אפי' חמרין שהן עוברין וכו' ולא שכחו בעל הבית וכו' הר"ש ז"ל כתב בזה בכל הספרים כתוב במילתיה דר"ש ולא שכחו בעל הבית וצריך לומר דבשלא שכחו בעה"ב אז בעי שיהא שכוח מכל אדם וזה דוחק גדול ועוד מאי מהני שכחת כל אדם אם בעל הבית לא שכחו ועומד שם. ומה דמסיים וא"א לומר דגרסי' ושכחו בעה"ב דאי בעומד בעיר הא א"ר שמעון בסיפא דלא הוי שכחה ואי בעומד בשדה אפי' לא שכחו בעה"ב חשיב ליה שכחה וכו' הרבה יש לתמוה על זה שלא ראה ז"ל כאן בתוספתא דהך סיפא לאו דברי ר"ש היא אלא סתמא דברייתא וגרים התם היה עומד בעיר וכו' קודם דברי ר"ש ואיפכא גרסי' שם דבעומד בעיר ה"ז שכחה ובעומד בשדה אין זה שכחה וגי' הספר טעות דמוכח הוא כמ"ש בפנים ולהגי' בתוספתא בדפוס בדברי ר"ש ג"כ ט"ס הוא ובתוספתא כ"י כמו שכתבתי בפנים דגריס בדברי ר"ש ושכחוהו סתם ומשמע דבין הפועלים ובין הבעה"ב שכחוהו היא הגי' נכונה בזה וכך היא גירס' הרמב"ם ז"ל בריש פ"ה ממ"ע ולפי זה הכל ניחא וגי' התוספתא היא עקרית כמו שמבואר בפנים ואתיא כמסקנת הש"ס בבבלי פ' שנים אוחזין (דף יא) וכדמפרש התם בשדה שכוח מעיקרו הוי שכחה זכור ולבסוף שכוח לא הוי שכחה ובעיר אפי' זכור ולבסוף שכוח הוי שכחה ששכחת פועלין עושה שכחה כשאין הבעל הבית בשדה:

אף לענין מציאה כן וכו' והוא שיכול ליגע בהן. והכי א"ר יוחנן בבבלי (שם ע"ב) והוא שרץ אחריהן ומגיען וכבר נתבאר זה במקומו שם:

בזוכר את הקשים. הרמב"ם ז"ל בפ"ה שם בהלכה ג' כתב עמדוהו עניים בפניו או חפהו בקש והוא זוכר את הקש וכו' אינה שכחה ונראה שהוא ז"ל היה מפרש דמה דבעי הש"ס היה כולו מחופה בקש לאו אכל השדה קאמר כדנראה לכאורה אלא על כל העומר ומשום דבמתני' דקתני שחיפהו בקש יש לפרש דמקצתו הוא שחיפהו דומיא דעמדו עניים בפניו ולפיכך בעי אם כולו מחופה בקש בכיוון מהו ופשיט ליה מהאי דסומא דהוי שכחה ודחי לה ר' יונה דסומא לא דמיא להכא דהבה"ב בזוכר את הקשים ולפיכך לא הוי שכחה ואפי' אם חפהו כולו ופסק כר' יונה ולקולא ועיין בפ' דלקמן שם מה שיתבאר מזה בס"ד:

סליק פירקא בסייעתא דשמיא

פרק ו

הלכה א

בית שמאי אומרים הבקר לעניים הבקר. לישן מתניתא דמסייעא לרשב"ל וכו'. ומשום דלקמן קאמר דאיכא בינייהו לדינא אליבא דב"ה וכמבואר בפנים. ובהא דקאמר לעניי אותה העיר וכו' כתב הר"ש ז"ל לאו דוקא אלא כלומר לבני אותה העיר ואע"פ שלכל הפקיר נקט לעניים ומשום דסתמא לפי שראה צורך עניים עכ"ל ומיהו מלקמן משמע דהוי דוקא לענין זה דכל זמן שלא זכו בו עניי אותה העיר יכול הוא לחזור בו אליבא דר' יוסי כדמוקי ר' אבון בר חייא להא בפלוגתא דר"מ ור' יוסי וכדפרישית בפנים ומה דהוה קשיא ליה להר"ש הא לב"ה בעינן שיהא הפקר אף לעשירים כבר ישבתי לזה בפנים דלא בעינן שיאמר בפירוש ואף לעשירים אלא לאפוקי שלא יאמר ה"ז הפקר לעניים אבל לא לעשירים והכא דקאמר לעניי אותה העיר לא מיעוט אלא לעניי עיר אחרת וממילא הוי הפקר אף לעשירים וזה פשוט ומ"ש עוד הר"ש בההיא דפ' השולח (דף מז) דקאמר התם נהי דאדעתא דישראל הפקיר אדעתא דנכרי מי הפקיר דיש לאוקמי נמי כר' יוחנן דהכא דס"ל הפקר לישראל ולא לנכרי הוה הפקר ומיהו דוקא כי שקיל ליה ישראל אבל כי שקיל ליה נכרי הפקר בטעות הוא ואינו הפקר וכ"כ בתוס' שם ויש לדון לפי סברא זו דא"כ אמאי לא נימא נמי איפכא דאם הנכרי הפקיר את שלו אדעתא דנכרים אפקרינהו וכי שקיל ליה ישראל ליהוי הפקר בטעות והוה קשיא לאוקימתא קמייתא דהתם דמוקי לה להמתני' הלקט ושכחה ופאה של נכרי חייב במעשרות אא"כ הפקיר

דבדנכרי היא השדה ולקטינהו ישראל ומאי מהני אם הפקיר הנכרי לימא נמי דמסתמא לא אפקרינהו לישראל ולא הוי הפקר כלל ובעיקרא דדינא דהתם האי אוקימתא קמייתא קאי לפי המסקנא וכרב אשי וכבר נתבאר מזה לעיל בפ"ד בהלכ' ו' ד"ה ר' יוסי בשם ר' יוחנן וע"ש:

הבקיר את שדהו ב' וג' ימים חוזר בו. ברייתא זו הובאה גם בבבלי שם פ"ד (דף מד) וכבר בארתי במקומו דלמאי דפרישית אזלא האי סתמא דהש"ס כאוקימתא דעולא התם דאוקי רישא וסיפא כרבנן דר' יוסי והיינו ר"מ דהכא. ולר"ז דהכא ע"כ דאתינו לטעמא דלא לישתכח תורת הפקר דהסברא דר"ל בהא דאמר התם קיימת היא ועיי"ש. ופסק הרמב"ם ז"ל בפ"ב דנדרים בהלכה יז ויח כאוקימתא דעולא דכרבנן אתיא וכן אזלא האי סוגיא כמבואר בפנים ועיי"ש:

כל שהוא יכול לחולקו ולעשותו שורה. הר"ש ז"ל פי' לזה בפשיטות שהוא יכול לחלקו עמרים של קב קב ולעשות ממנו שורה ולפ"ז אינה מתורצת קושית הש"ס דאם משום שורה דיו שלשה וזה ודאי דשלשה ג"כ ראוי לשורה כדקאמר הכא לעיל בפ"ה בהלכה ב' וכן בפרקין לקמן בהלכה ג' ולמאי שפירשתי ניחא דהאי דקאמר ר' יוחנן שינויא היא להך קושיא דדיו בג' וכמבואר בפנים. וכן בהא דשל שמונת קבים בעיא דר' יונה היא אליבא דב"ש כדפרישית ומיהו בזה אפשר לפרש דהך בעי' לאו דרך בעיא היא אלא דר' יונה בעי למימר דהוא שיעורה ולפי חשבון עומרי השדה וכו' א"נ לפי' גי' הספר והוא בעי שיעורה ואדברי ר"ל קאי כלומר דלמאי דמפרש ר"ל ש"מ דשיעורה הוא רבעי והכל לפי ערך עומרי השדה כדמסיק ולפיכך כתב לזה בפשיטות לב"ש. וכתב עוד הר"ש ז"ל וב"ש לטעמייהו דאמרי בפרקין ג' לעניים וד' לבעה"ב וב"ה לית להו רואין עכ"ל וכוונתו בזה לתרץ הקושיא דדיו בג' דראוי לשורה לב"ש ולפ"ז היה אפשר ליישב להא דר' יונה דלכאורה קשה אי ס"ד דהכל לפי חשבון עומרי השדה ואם הם של ב' ב' קבין וא' של ח' קבין אינו שכחה והא דנקטי ב"ש האי גונא במתני' משום דחושבנא קמייתא הוא דנקטי א"כ מ"ט לא נקטי מה דקודם טפי והיינו כל עומרי השדה של חצי חצי קב וא' של שני קבין וג"כ ראוי לחלקו ולעשות שורה ואשכחן דחצי קב חטין שיעורא הוא בענין כזה כהאי דתנינן בפ"ח אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וכן פ' כיצד משתתפין משמע דבחטי' חצי קב שיעורה הוא אלא דבזה היינו יכולין לומר דהיא גופה נכלל בדברי ר' יונה דלעולם אמרינן דהשיעור הוא לפי חשבון והא דלא נקט מה דקדים טפי בעומרי השדה של חצי קב וכו' משום דאיכא למימר דב"ש לטעמייהו וקמ"ל דעד ד' קבין לעניים ומיהו אכתי לא ניחא לן דמ"ש בד' קבין דנקטי הא מה שאמרו ב"ש ד'

לבעה"ב ג"כ הכל לפי מה שהוא בלקט ד' שבלים ובשכחה ד' עומרין לפי מה שהן והדרא קושיא לדוכתה מ"ט לא נקטי מה דקדים טפי אם השיעור הוא לפי החשבון לכך נראה לתרץ בדרך אחר והוא דרך הרמב"ם ז"ל שכתב בדין הזה בפ"ה ממ"ע בהלכה יז היו כל העומרין של קב קב ואחד של ד' קבין ושכחו ה"ז שכחה יתר על הארבעה אינו שכחה וכו' ולכאורה תמוה הוא האי פסקא דמנין לו דב"ה לא קאמרי אלא דוקא בד' קבין ולא ביותר ולסברת הר"ש דב"ה לית להו רואין קשיא טפי אם כך היה דעת הרמב"ם בטעם המשנה והמשנה למלך הניח זה בצ"ע אבל באמת לא דרך הרמב"ם בטעם דהר"ש ומ"ש יתר על הד' אינו שכחה מכאן הוא דלמד דמדקאמר ר' יונה דכך הוא השיעור לב"ש לעולם ולפי חשבון עומרי השדה א"כ אמאי לא נקט התנא לפלוגתייהו בשיעור היותר קודם בעומרי השדה של חצי קב וכו' אלא ודאי להשמיענו אליבא דב"ה דע"כ ל"פ ב"ה אלא עד ד' קבין וכדלקמן אבל אם העומר השכוח הוא יותר קסברי ב"ה דלא הוי שכחה וטעמא דמה שהוא יותר מארבעה קבין שוב אין ראוי לעשותו שורה וכן מה שהוא יותר משמנה קבין אין ראוי לשורה אם עומרי השדה של ב' ב' קבין ובזה לב"ש אין לתלות שדעתו לעשות שורה והוי שכחה כ"א במקום שנוכל לתלות בשורה והיינו בד' קבין אם העומרים של קב קב או בשמנה קבין אם העומרים של ב' קבין ובהאי סברא הוא דפליגי דלב"ש תולין בשורה ולא הוי שכחה ולב"ה לעולם אין תולין בשורה ולומר מה שהניחו משום שיכול לעשותו שורה אלא אדרבא איפכא אמרינן דכיון דראוי לשורה הוא והניחו ולא עשה אותו שורה כשארי עומרין ודאי שכחו והוי שכחה אבל מה שאינו ראוי לשורה כגון שהוא יותר מד' קבין או משמנה קבין ולא ראוי לשורה לפי ערך העומרין אמרינן דלא שכחו בתחלה אלא הניחו עד שיקצור עוד ויוסיף עליו עד שיעשה ממנו שורה של ערך עומרי השדה והלכך לא הוי שכחה ומיהו יותר מד' קבין בעינן וכדאמרינן ר"פ בית כור א"ר יצחק טרשים שאמרו ד' קבין ועד ד' קבין מחיל אינש טפי לא מחיל וע"ש בפי' הרמב"ם ז"ל ואין כן דעת הרמב"ם בחיבורו בענין מ"ש בפחות מזה והדין שלפנינו מבואר הוא כנ"ל לדעת הרמב"ם ז"ל:

הלכה ב

וקשיא על דב"ש בגפה ובגדיש וכו'. בסוגיא זו רבו הפירושים וכן בפירושא דמתני'. הר"ש ז"ל כתב על זה דנראה מהא דקאמר וקשיא וכו' שההנחה אצל דבר מסוים עושה שכחה ועל זה תמה דמתוך הסברא היה נראה איפכא דדבר שהוא מסוים קשיא לב"ה אמאי הוי שכחה דכיון שהוא במקום מסוים הרי הוא כאילו לא שכחו ודבר שאינו מסוים קשיא לב"ש אמאי לא הוי שכחה ושמא ט"ס יש בירושלמי והתי"ט רצה להעמיד

הגי' ובסברא דחוקה עיי"ש והביאו הרב בעל משנה למלך והוסיף עוד באיזה סברא ע"ש שהאריך הרבה בפלפול הסברות והפירושים ולבסוף כתב שלא נתקררה דעתו לא במ"ש הרב בעל תי"ט ולא במ"ש הוא ז"ל בעצמו דאיך יהיה ההנחה אצל מקומות אלו סיבה שיהיה שכחה אך פשט דברי רבינו שבפי' המשנה מורין כן וכדכתב הרב בפי' הא' ובענין פירושא דהש"ס הסכים שם לגי' הר"ש דאיפכא גרסי'. ואחרי כל טרחת אריכות הדבריס האלה אומר אני שאין אנו צריכין לשבש הספרים. וחובה מוטל עלינו להבין פי' המשנה ופי' הש"ס ופי' דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו. והנה פי' המשנה מתפרשת כפשטא כפירש הר"ב בפי' אחר וכפי אשר הבאתי וזה אליבא דר' יהושע בהתוספתא שהביא הש"ס דהוא ס"ל דב"ש פליגי כמו שהוא במתני' דס"ל לב"ש דגפה וגדיש הוי דבר מסוים ומה שהניח בצדם לא הוי שכחה וסברא זו קיימת היא לפי סוגית הש"ס דהכא וזה דההנחה אצל דבר מסוים ודאי אינו עושה שכחה אלא דר' יהושע ס"ל דגפה וגדיש מקרי דבר מסוים לב"ש ור"א וראב"ע דלקמן ס"ל דאף לב"ש לא מקרי גפה וגדיש דבר מסוים אלא דוקא בדאיכא עוד חד צד למעליותא והיינו בשנטל להעומר בתחלה בידו דאז זכה בו לב"ש. ולב"ה בעינן דוקא שיטול העומר על מנת להוליכה לעיר ואז בכל מקום שיניחו ושכחו אח"כ לא הוי שכחה וזהו בין לר' יהושע ובין לר"א ולר"א בן עזריה אליבא דב"ה ומזה תדע דמתני' דלקמן העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ושכחו מודים ב"ה שאינו שכחה אתיא ככ"ע דלא פליגי ר' יהושע ור"א ור"א ב"ע כ"א אליבא דב"ש ולא פליגי אליבא דב"ה כלל ובעינן דוקא שיטלו ע"מ להוליכו לעיר אבל ממקום למקום לא מקרי זכיה דנראה שאינו אלא כמפנה המקום שהיה העומר מונח בו בתחלה. וכל זה הוא לגי' הש"ס בתוספתא אבל לא לגי' התוספתא כמו שהיא כתובה לפנינו וכדלקמן. זכינו מזה דפירוש המשניות האלו מובנים ולא צריכין אנחנו לומר דמתני' דלקמן העומר שהחזיקו וכו' אתיא כר' יהושע ודלא כר"א כמ"ש הר"ש דהוא ז"ל כתב לפי גי' התוספתא בדברי ר"א אבל לגי' הש"ס בהאי ברייתא ככ"ע אתיא דל"פ כלל אליבא דב"ה וכדאמרן. ופי' סוגית הש"ס מרווחת היא למאי דפרישית בפנים דקשיא לב"ש וכו' על דעירבו דבר מסוים לפי הס"ד וכר' יהושע עם דבר שאינו מסוים בחדא בבא וא"כ לא נודע לנו טעמייהו וכן קשיא לב"ה וכו' וכמבואר בפנים. ולישנא קייטא נקט הש"ס כדרכו ברוב המקומות וא"צ לשבש כלל הגי' כ"א בהא דנקט בברייתא בדברי ר' יהושע בתורה הזאת וכו' ב"ש אומרים שכחה וכו' דטעות דמוכח הוא. ושאר הסוגיא מבוארת היטב בפנים דהסברא קיימת היא דדבר מסוים עושה שכחה ומהו נקרא דבר מסוים בהא פליגי ר' יהושע ור' אליעזר וכדאמרן ולר"א לא חשיבה גפה וגדיש דבר מסוים אף לב"ש כ"א

בדאיכא עוד חדא לטיבותא וכדלעיל. ודבר מחובר אצל דבר מחובר וכהאי מתני' דפ"ז ודאי לכ"ע מיקרי בצד דבר מסוים ואינו עושה שכחה. ובזה הסוגיא מבוארת. ודברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו בפ"ה ממ"ע בהלכה ג' וכפי גי' הספרים אשר לפנינו אבל אם נטלו ממקום למקום אע"פ שהניחו סמוך לגפה וכו' ה"ז שכחה וזה כב"ה ומ"ש נטלו וכו' אע"פ וכו' זהו אליבא דגי' הש"ס בברייתא בדברי ר"א (וגי' זו היא עקרית ותפס לפי' המשניות לפי דבריו בחיבוריו כר"א וכר"א ב"ע נגד ר' יהושע ועוד דדברי ר' יהושע מופרכים הם כדמקשי הש"ס וקשיא וכו' ולא כדבריו ז"ל בפי' המשנה כדלקמן) ולב"ש בנטלו בידו מהני בהא דהניחו אח"כ סמוך לגפה וכו' דבמקום דאיכא תרתי לטיבותא מהני גפה וגדיש וכו' שיהו כדבר מסוים ושלא יהא שכחה להכי קאמר למאי דקיי"ל כב"ה דבנטלו ממקום למקום לא מקרי זכיה לב"ה ומטעמא דאמרן ולא מהני כלום במה שהניחו סמוך לגפה וכו' אלא דוקא בשהחזיקו לעומר ע"מ להוליכו לעיר דאז גם אם הניחו בשדה באיזה מקום שיהיה ושכחו אח"כ לא הוי שכחה כדכתב שם וכב"ה דמתני' דלקמן. ודבריו ז"ל בפי' המשנה ואחריו נמשך הרב בפי' הא' אליבא דגי' התוספתא בדברי ר"א הן דהתם גרים על מה נחלקו על העומר שהחזיקו בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה וכו' וכפי אשר הביא הר"ש ולפיכך פי' המשנה כן אבל בחיבורו חזר בו מטעמא דהך מתני' דלקמן העומר שהחזיקו וכו' ולא היה נראה לו ז"ל בעצמו הדוחק שכתב בפי' המשניות האלו ואחריו נמשך הרב בפי' הא' כ"א המשניות מפורשין היטב לפי גי' הברייתא דהכא ולדינא מבואר הדבר הדק היטב ואין אנו צריכין לאריכת דברי' ביותר ודע דבגי' התוספתא יש בדברי ר"א ט"ס דבריש דבריו גרים א"ל לא נחלקו וכו' ומודים באלו שאין שכחה וכן היא הגי' בתוספתא כ"י אשר לפני אבל א"א להעמידה וטעות דמוכח הוא כמבואר ואין לנו אלא כפי גי' הברייתא שהובאה כאן ובדברי ב"ש וב"ה כמו שהגהתי וכמו דשנינו במתני' דכר' יהושע ואליבא דב"ש היא:

לא אתינן מיתני אלא דבר שהוא חומר משני צדדין וכו'. מה שפירשתי בפנים הוא כפירוש התוס' שס ד"ה נפלו וכו' והרי"ף ז"ל פי' בסוף הפרק שם בענין אחר עיי"ש וכבר כתבתי בחבורי שם דהסוגיא מוכחת כפי' התוספת:

הלכה ג

היה שם אמת המים וכו'. האי דינא דמי להא דאמרי' לעיל בפ"ב בהלכה ב' היה שם סלע ע"פ כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה וכו' מפסיק וכשם שהוא מפסיק לפאה כך הוא מפסיק שלא יהא נידון בשורה לענין שלא יהא שכחה ודין הסלע כבר כתב

הרמב"ם כמה שציינתי ובארתי שם וכן דין שלאחר זה קצר חצי שורה וכו' פשוט הוא ולא הוצרך לזכרו:

רבי זעירא אומר בזוכר וכו'. לכאורה היה נראה כדפרישית בפנים דאדברי ר"ש הוא דקאי ולמאי דפרישית לא פליגי ת"ק ור"ש בזוכר אלא דמסוגית הש"ס דילן לא משמע הכי אלא דפליגי ת"ק ור"ש אי מין במינו הוי טמון או לא ולפי אוקימתא בתרייתא דהתם ותפסה הרמב"ם לעיקר פליגי בפלוגתא דר' יהודה ורבנן ולר"ש טמון לא הוי שכחה ואפי' מין במינו הוי טמון וא"כ אי דמפרשינן דר' זעירא אר"ש קאי ובזוכר העליון הוא דקאמר התחתון אינו שכחה אתיא הא דלא כהלכתא וזהו מה שהשיג הראב"ד בפ"ה שם בהלכה ד' על דפסק הרמב"ם כהאי דר"ז מיהו גם על פי' הראב"ד יש לפקפק דהתם קאמר טעמא לר"ש דס"ל כר' יהודה דטמין לא הוי שכחה ואף לאוקימתא קמייתא סברוה וכו' משמע דליכא טעמא אחרינא אלא משום דמין במינו לא הוי טמון והכא קאמר דבזוכר את העליון תליא מילתא והיאך נרכיב אותם להדדי. ומה שכתב הכ"מ דהרמב"ם מפרש דה"ק דע"כ לא פליג עלי' ת"ק אלא בשאינו זוכר אבל אם זוכר העליון לת"ק נמי אינו שכחה. זה דוחק הוא דא"כ הו"ל לר' זירא למימר בשאינו זוכר. לכך נראה דהרמב"ם היה מפרש כך דדברי ר"ז נשנו בבית המדרש סתם ולא ידעו על מה הוא אומר בזוכר ופירשו דבריו ואמרו ואתיא דר"ז כר' יונה וכו' כלומר כך הוא כוונת דברי ר"ז הא דקאמר בזוכר שיש איזה צד דלפעמים אין התחתון שכחה לכ"ע וכהאי דר' יונה על הא דתנינן בפ' דלעיל דאם חפהו בקש אינו שכחה ופירש רבי יונה בזוכר את הקש והלכך לכ"ע אין העומר שתחתיו שכחה מפני שנתכסה מחמת הקש שזכרו וה"ה ה"נ בזוכר את העליון בתחלה שוב אין שכחה גם להתחתון לכ"ע כמו דין העומר שחפהו בקש וכך נשנה לעיל שם דדברי ר' יונה כדברי ר' זעירא:

הלכה ד

עשאן כמין גם. כדפרישית והכי איתא בתוספתא פ"ג שני עומרים המובדלין זה מזה שכחה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפ"ה שם בהלכה י"ד וטעמא דכל שאינן מובדלין ומעורבבין אינו שכחה כדתנינן בתוספתא והביא הרמב"ם לעיל בהלכה ז' שם:

היו עשוין כמין סינפין. היותר נראה לפרש דאדהא דמשני ר' אימי קאי בקוצר ומניח תחת הגפן ומפרש שהיו עשוין כמין סניפין לסמוך בהן הגפן והשתא שייך שפיר הא דקאמר ר' יונתן עלה והוא שיהא חותכן בשוה דאז ניכר שנעשו לסניפין ואפי' חצי אשכול או אשכול שלם הוי פרט אלא דמדברי הרמב"ם נראה שהיה מפרש להאי היו עשוין וכו' למילתא באנפי נפשה שהרי פסק כדתני ר' חייא גבי פרט בפ"ד שם בהלכה

ט"ז היה בוצר ומשליך לארץ כשמפנה האשכולות אפי' חצי אשכול הנמצא שם הרי הוא פרט וכו' ולא זכר כלום מהאי דבתרה ועיי"ש:

הלכה ה

היך עבידא וכו'. הר"ש ז"ל פי' דמאי בינייהו קאמר וכו' עיי"ש דעשה להני תרתי דרשות דספרי כשתים חלוקות הן ובעל המל"מ העתיק זה בפ"ה ממ"ע והאריך שם ולעיל רצה לנטות דין זה בפלפול לענין סברת הר"ב במתני' דהעומר שהוא סמוך לגפה וכו' דדבר המסוים הוא עושה שכחה לדבר שבצדו ועוד כמה אריכות דברים ולענ"ד פשוט הוא דהכא מבעיא ליה בהא דפשיטא ליה לרב הונא בש"ס דילן בס"פ המוכר את הבית (דף עב:) דאמר התם עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו תורת עומר עליו דשני עומרים שכחה שנים והוא אינן שכחה תורת גדיש עליו דתנן עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. והש"ס דהכא ספוקי מספקא ליה אי אמרינן דלענין עצמו כגדיש דיינינן ליה ולענין עומרים שבצדו נחשביה כעומר שיצטרף עמהם דלא ליהוו כולן שכחה והכל כמו שמבואר בפנים. וטעמיה דרב הונא דהתם נראה דהואיל ובספרי דריש ליה מהעומר ולא גדיש ומלא תשוב לקחתו ותרתי למה לי אלא ללמדנו דלענין עצמו נתמעט הוא מהעומר ולא גדיש ולענין לצרפו עם העומרים שבצדו דליהוו כמו ששכח ג' עומרין וכולן אינן שכחה ממעטינן מדכתיב לא תשוב לקחתו והיינו העומר שאתה יכול ללקחו הרי הוא בבל תשוב ולאפוקי אם אין אתה יכול ליקחו כולו כאחד שיש בו סאתים וכלומר דאף דחשיב כעומר בין העומרים מ"מ הרי אי אתה יכול ליקחו כולו כאחד וממילא שמעינן דלענין שאר העומרים כעומר הוא ואם שכח שנים והוא כולן אינן שכחה והלכך דריש רב הונא הכל לקילו של בעה"ב. והואיל דלא מחשבינן ליה כגדיש אלא לענין שכחת עצמו אם שכח אותו לבדו לא היה צריך הרמב"ם להזכיר דיניה דרב הונא בהדיא לענין העומרים שבצדו דנכלל בכלל דבריו שכתב שם בהל' י"ד שלשה אינן שכחה סתם ובכלל הוא גם אם יש א' מהן שיש בו סאתים ואם שכח אותו לבדו הוצרך לכתבו כמ"ש שס בהלכה י"ח ומטעמיה דריש דרשת הספרי העומר ולא הגדיש דעל מיעוט אותו עצמו הוא נדרש:

ובלבד שבלין. כדפרישית וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בפ"ה שם בהל' יט קמה שיש בה סאתים וכו' אין בה סאתים רואין את השבלים הדקות כאילו הן בריאות וארוכות וכו' ואם היתה ראויה להיות קמה אחת אומדין זה לעשות סאתים ושכחה אינה שכחה. מה שכתב ואם היתה ראויה להיות קמה אחת זה צריך ביאור מה כוונתו בזה דלענין הך דינא היה די בסיום ואם היתה ראויה לעשות סאתים. והנראה דמלמדנו בזה דין

שכחת הקמה גופיה דאין שכחה נוהגת בקמה אא"כ היה בקמה סאתים ושכח מקצתה דאז יש בה תורת שכחה ולאפוקי אם הקמה כולה היא פחותה מסאתים דאין שם קמה עליה. וזהו מ"ש בפ"א מהל' אלו בה"ו כשם שהשכחה בעמרים כך הוא בקמה אם שכח מקצת הקמה ולא קצרה ה"ז לעניים והיינו אם יש בה סאתים שם קמה עליה ואם שכח מקצתה הוי שכחה ולאפוקי אם שכחה כולה כדתנן במתני' ונלמד דין זה מהתוספתא פ"ג שאחר שהובא שם פלוגתא דרשב"ג ורבי בענין עומר אם מציל את הקמה כדמייתי לה הכא בהלכה דלקמן ושם כתובה בשיבוש ברישא דברייתא כמו שיתבאר לקמן ובתר הכי גרים יפה כח עני בקמה יתר מבעומר ובעומר יתר מבקמה שהקמה יש בה לקט שכחה ופאה משא"כ בעומר העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה הקמה אינו שכחה עד שיהא בה סאתים. וזה לכאורה נגד מה דתנן במתני' ואין לנו לומר דהברייתא פליגא על סתמא דמתני' שנשנית בלי שום חולק ולא אשכחן שום פלוגתא בזה אלא דה"ק אין בה דין שכחה עד שתהא קמה שיש בה סאתים ואז אם שכח מקצת ממנה יש בה שכחה אבל העומר מה שיש בו דין שכחה עליו ובלבד שלא יהא בו סאתים והיינו מה שסיים הרמב"ם כאן ואם היתה ראויה להיות קמה אחת. כלומר שהיתה ראויה להיות בה סאתים שהוא שיעור קמה אחת אומדין זה לעשות סאתים. השבלים הדקות והשדופות כאילו הן בריאות ומלאות וזהו שחזר וכתב ושכחה. כלומר ואם שכחה כולה אינה שכחה. וסמך על מה שכבר הזכיר בפ"א כמו שנתבאר וכן למדנו זה מדבריו בפי' המשנה דלקמן ועיין בדבור שאח"ז:

הלכה ו

הקמה מצלת את העומר ואת הקמה הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה גבי מצלת את הקמה כתב וכן כשישכח קמה והיו ראשי שבלים ממנה מחוברים בקמה שנית והיתה הקמה ההיא השניה סאתים ויותר תהיה מצלת הקמה המחוברת אליה ולא תהיה שכחה ותשאר לבעה"ב. הנה אם נאמר שכיוון במ"ש והיתה הקמה ההיא השניה סאתים לומר דבכה"ג לא הויא שכחה אפי' אם שכח גם אותה ומצלת את הקמה השכוחה שבצדה היה קשה דלמה לו להאריך ולומר בכה"ג דוקא ולא די לומר בעיקר הדין דהקמה השניה לא היתה שכוחה אלא דבא ללמדנו אגב עיקר הדין בתורת שכחה בקמה דכל זמן שאין בה סאתים אין תורת קמה עליה גם לענין זה. ומה שאמרו מצלת את הקמה השכוחה היינו בגוונא דהיה שייך בה שכחה אי לאו קמה זו שמצלת אותה וכגון שהיה בה סאתים או יותר בתחלה וקצר המקצת ונשאר פחות מסאתים כמו שמבואר ממתני' דלעיל ובדבור דלעיל כתבנו שנלמד זה מהתוספתא ובכך מובנים דבריו בחיבורו בדינא דלעיל עיי"ש וכמ"ש

והיו ראשי שבלים ממנה מחוברים בקמה שנית וכ"כ הר"ש ז"ל וכן הוא בפי' הר"ב במתני' ובאמת דכך הוא נלמד מהאי ש"ס בפרק דלעיל בריש הלכה ב' דקאמר איזו היא קמה שהיא מצלת את הקמה א"ר יוחנן כהדא דתנינן שבולת של קציר וראשה מגיע לקמה וכדפרישית שם. וכן נראה מהתוספתא דפ"ג דלעיל מן זה שזכרתי בדיבור דלעיל שנינו אימתי אמרו קמה מצלת את העומר בזמן שלא ניטלה מבינתים הא אם ניטלה מבינתים הרי זו אינה מצלת וכך הוא פירושה בזמן שלא ניטלה מבינתים דראשי שבלים שלה סמוכים ומחוברים להעומר שבצדה שלא נקצר כלום מבינתים וגילה הדין הזה בהצלת העומר והוא הדין בהצלת הקמה שהרי הצלת הקמה ילפינן מהצלת העומר דנדרש מהכתוב וכדפרישית בפנים בזה והר"ש ז"ל הביא התוספתא בפי' המתני' ופי' בזמן שלא ניטלה בינתים כלומר בין שכחה לזכירה הא אם ניטלה קודם שזכרה ה"ז אינה מצלת. וכמדומה שזה הוא דוחק בכוונת התוספתא ועוד מאי קמ"ל שאם אח"כ כשנזכר מהעומר ואין כאן קמה מהיכי תיתי לומר שתציל מחמת שהיתה בתחלה בצד העומר שהיה שכוח ואם שיש איזה ה"א מ"מ מילת מבינתים אינו מדוקדק לפי זה ולא נאריך בזה. ומיהו בעיקר הדין דראשי שבלים מחוברים אנן חזינן דהרמב"ם בחבורו חזר בו מסברתו בפי' המשנה שהרי לא הזכיר כלום בדין זה שם בהלכה כ"א מראשי שבלים מחוברים לא בהצלת העומר ולא בהצלת הקמה ונראה שהוא ז"ל היה מפרש להא דאמר הכא בפ' דלעיל איזו היא קמה שמצלת את הקמה וכו' כלומר דדינא דמתני' דהתם שבולת שבקציר וכו' הוא ג"כ נכלל בדין שאמרו קמה מצלת את הקמה והא הוא דאשמועינן ר' יוחנן התם אבל לא שנאמר דבדין קמה מצלת הקמה צריך שיהו ג"כ ראשי שבלים מחוברים וטעמא דמילתא דהתם נקצר כל מה שסביבות השבולת כדמפרש התם הש"ס וכ"כ הוא ז"ל לדין הזה לעיל בפ"ד בהלכה ג' שצריך שיהא כן וכדפרישית טעמא לעיל שם וא"כ כל זמן שאין ראש השבולת זו מגיע להקמה ואינה יכולה להקצר עמה אינה נחשבת עם הקמה אבל הכא מטעמא דסביבות קציר בעינן כדמפרש הש"ס גבי עומר וילפינן קמה מעומר אע"פ שאין ראשי שבלים מחוברים מ"מ סביבות קמה יש כאן ומצלת כנ"ל לדעתו ז"ל בחיבורו:

תני רשב"ג אומר כשם וכו'. בתוספתא כתובה בהיפוך ונשתבשה הגי' וכן הר"ש ז"ל כתבה ע"פ גי' דהאי ש"ס שלפנינו בדברי רשב"ג אבל בדברי רבי העתיק הוא ז"ל א"ל רבי מה להקמה מצלת את העומר שהורע כח העני בו יציל עומר את הקמה שיפה כח העני בה. ואם כך היתה הגי' לפניו פשוט הוא ואפשר שנתחלפו התיבות בהשיטות בדברי רבי ומיהו למאי דפרישית בפנים א"צ להגיה כל כך ומבואר הוא דהיינו הך:

מדברי שניהן נלמד מצילין עומר מעומר וכו'. הקושיא מבוארת למאי דפרישית בפנים וכן להא דמסיים ואין מצילין קמה מקמה ולא חש הש"ס לתרץ מפני שכבר תירצו לעיל בריש ההלכה דמקשה ולמה עומר שסביבותיו עומרין וכו' וכדפרישית ומשני שאני עומר שסביבותיו עומרין וכו' כמבואר לעיל:

רבי יוסי אומר אם באת רשות העני באמצע וכו' הביא הר"ש ז"ל להתוספתא והתוי"ט כתב תימא דמשכחת לה בפאה דשייכא באילן וממה שבארתי התוספתא בפנים לק"מ וא"צ לסברת תירוצו שמחמת כך הניח בתימא על דברי הרמב"ם בפי' המשנה עיי"ש ומלבד דזה בין הסברא לחלק בין דודאי שכיח שיבא הרשות באמצע ובין דאינו שכיח כ"א בדרך מקרה ששכח או שנתן הפאה שלא כמצותה לכתחילה ראיה גדולה לזה מהמסקנא דמסיק בסוף ההלכה דלא בעינן שבאת ממש אלא אפי' נראית לבוא וא"כ היינו מה שבארתי התוספתא דבתבואה וכרם בודאי נראית לבוא ובפירות האילן מן הסתם אינה נראית לבוא כ"א דרך מקרה מה דלא שכיח ועיין בסוף הלכה:

מתניתא כרבן גמליאל. א"כ דלאו כהלכתא היא והרמב"ם פסק כמתני' שם בהלכה כ' וצ"ל דהאי דיוקא לאו דיוקא היא די"ל דלגופה דדינא איצטריך דאין הקמה מצטרפת עם העומר לסאתים ועוד דבשתיהן עקורות לעולם הן שכחה אפי' הן שתיהן יחד יתר מסאתים והשתא לעולם מתני' כרבנן וסאה עם סאה הוא דצריכא לאשמועינן דקמה עם עומר אין מצטרפין אבל בשני עומרין אין הצירוף כלום אף אם יהיו יותר מסאתים וזהו שכתב הרמב"ם בדין ב' עומרי' בהלכה י"ח וכן יראה לי שהן שכחה אפי' הי' בשניהן יתר מסאתים דיש קצת הוכחה לזה אם באנו ליישב סתמא דמתני' כחכמים דלעיל:

ותציל עקורה שאינה עקורה. עיקרא דהאי מילתא לעיל בפ"ה ונתבאר היטב בפנים והר"ש הביא להאי דסוגיא דהכא וכתב ומסיק ר' יונה תיפתר וכו' וכבר כתבתי שם דאין דעת הרמב"ם כן ודברי ר' יונה לא נאמרו אלא לדחיה בעלמא דמהכא לא תפשוט הבעיא דבעי התם וכסתמא דמתני' דלעולם אין העומר מציל את הקמה:

וכרם לא על אתר הוא. הר"ש ז"ל הביא לזה ופי' בניחותא עי"ש. ומלבד דסוגית הש"ס הזה בכל מקום דאמר לא כן וכו' או לא כך הוא דאינו אלא ל' תמיה ואף הסברא נותנת דפרט בכרם מיד הוא כשמתחיל לבצור אי אפשר שלא יפלו איזה גרגרים לארץ ואין להזהר בכך ואם שלקט ג"כ שכיח הא הפרט הוא מיד ושכיח הרבה ביותר והיינו דנקט כרם כדפרישית בפנים. והוספתי קצת בביאור למאי דפרישית במתני' להתוספתא ובריש ההלכה כאן ואם דבלאו הכי פשוט הוא בעיקרא דמילתא וזה מבואר:

הלכה ח

לא סוף דבר גסין וכו' וכ"כ הרמב"ם ז"ל שם בפ"ה הלכה ח' ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין ליטול את הגס אין לו שכחה והיינו אין לו שכחה כלל.
סליק פירקא בסייעתא דשמיא

פרק ז

הלכה א

כל זית שיש לו שם בשדה. בישני אית דבעי מימר בישני ממש. הר"ש ז"ל פי' כלומר יבישין שאין עושין שמן וזהו דחוק ותמוה דאם על שאר אילנות הכוונה שהן יבישין מפני מה קורין אותו בישני והוא ודאי ניטף שמן הוא דלהכי קרינן ליה נטופה וכן דברי הרמב"ם ז"ל בפירושו קשי ההבנה הם שכתב שפכוני על שם המקום שהיה מוציא שמן הרבה ובישני הוא נקרא ע"ש המקום והזתים ההם לא היו עושין שמן הרבה ע"כ נקראו בישני לקוח מבושה. וזה לא כלישנא קמייתא דהכא דקאמר בישני ממש ולא כלישנא בתרא דקאמר לשון בושה ולאחרים הוא דמבייש ובחבורו פ"ה ממ"ע הל' כג כתב בזה שהוא נוטף שמן הרבה או השפכני או הבישני וזה נראה כלישנא קמא וע"ש המקומות בלחוד הוא דמפרש והנכון ממקום בישן כדפרישית בפנים וכהאי דאמר הכא לעיל פ' היה קורא אין מעבירין לפני התיבה לא חיפנין ולא בישנין ובבבלי פ' הקורא עומד חופני ובישני לא ישא את כפיו והיינו דקאמר בישני ממש ולא לשון בושה ואית דבעי מימר שהוא ל' בושה ולאחרים וראיה לזה שפירשתי שהזיתים שלהם עושין שמן הרבה מדאשכחן בריש פ' מקום שנהגי בני בישן הוו נהיגי דלא אזלי מצור לצידון במעלי שבתא א"כ קרובים לצידון היו ובארץ הגליל שהוא סמוכה לשם וזה ידוע דבגליל היה שכיח שמן הרבה כדאמרינן פ' כירה (דף מז) בגלילי שנו וכדכתבו התוס' שם בשם ר"ת וכן בכמה מקומות עיי"ש:

עד דיעביד כל שנה ושנה. לכאורה קשיא מאי קמיבעיא ליה הא אפי' כזית הנוטף בשעתו קתני ומשמע אפי' אינו נוטף בכל שנה אלא שהוא נוטף בשעתו וכן פי' הר"ב לכך נראה דה"פ דהא בלישנא דמתני' יש לדקדק מאי האי דקתני אפי' כזית בכ"ף הדמיון ועוד דכי לא סגי למיתני אפי' נטופה בשעתו אלא דה"ק שיש לו שם בשדה מחמת שהוא נטופה כדמפרש לה אבתרה ואפי' הנטופה שלו אינו כל כך הרבה אלא כמו הזית הנטופה בשעתו ולפעמים בדרך מקרה שאותו הזית מסתמא אינו נוטף הרבה כך הזית הזה אינו נוטף כ"כ וכמו דמפרש לקמן לחלוקה דבשמו או שהיה שפכוני הרבה או

בישני שמבייש אחרים שעושין יותר מיעוט ממנו ואף שהוא ג"כ אינו נוטף הרבה מ"מ הוא היותר מסוים ביניהם והשתא נוכל לומר דמיהת בעינן שיהא הוא עושה כן בכל שנה ושנה או דנימא דברוב השנים סגי והיינו דקא מיבעיא ליה להש"ס ומסיק דלא בעינן שיתמיד כן בכל השנים אלא אפי' ברוב השנים סגי ושמעינן דמיהת רוב השנים בעינן וכך היה לו להר"ב לפרש וכ"כ הרא"ש ז"ל בפי' המשנה ומפרש בירושלמי אע"פ שבשנה זו אינו נוטף ובלבד שיהא נוטף ברוב השנים עכ"ל וכך נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו שכתב שם בזה או בשמו כגון שהיה לו שם ידוע כגון זית הנטועה בין הזיתים שהוא נוטף שמן הרבה ושם ידוע דקאמר משום שהוא נוטף ברוב השנים וקנה לו שם הזה ומ"ש או השפכני או הבישני עיין בדיבור דלעיל ובענין עיקר הדין מ"ש שם ומה שהשיגו עליו עיין בהלכה דלקמן ד"ה לא על הדא איתאמרת מה שאבאר שם בס"ד:
אלא ר"ע דהוא דרש אחריך אחריך. ובבבלי פרק הזרוע (דף קלא) א"ר לוי אחריך זו שכחה פאה גמר אחריך אחריך מזית וכו' ועיין לעיל פ"ק בהלכה ג ד"ה יאמר זית מ"ש שם בס"ד:

הלכה ב

כיני מתניתא של שני מלבנים ושכחו כדפרישית דר"א מדייק לפרש מלבנים על האילנות שבשורות וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל בחיבורו בפ"ה שם הל' כ"ה זית העומד באמצע השורות לבדו וג' שורות של זיתים מקיפין אותו מג' רוחותיו ע"פ שאין בכל שורה מהם אלא שני זיתים שכח את האמצעי אינו שכחה שהרי השורות הסתירוהו. והרי זה שחזר בו מפירושו בענין המלבנות וכן ממ"ש שם ששכח אילן באמצע השורה השלישית וכמו שהבאתי בפי' המשנה שא"כ ה"ז מוקף מארבע רוחותיו אבל בחיבורו כתב ממש דברי ר' אלעזר בפי' המלבנים דמתני' ולפיכך לא הזכיר כלום ממלבנות שבין השורות וכתב שני זיתים בכל שורה. והאמצעי. היינו שבשורה האמצעית או הראשון או השני. ומה שתפס דברי ר' אלעזר לעיקר נגד ר' יוחנן דפליג עליה משום דנוסחת המשנה בכל הספרים שנמצא עומד מסייעא לר"א ומתני' היא עקרית נגד התוספתא דאתיא כר' יוחנן והלכך פסק כר"א וכטעמיה ע"י שורה ע"י שורות שהשורות הסתירוהו ובזה דברי הרמב"ם מבוארין וכן הסוגיא מבוארת בפנים. ומשום זה יש לתמוה על הר"ש ז"ל בפירושו בזה וסיים ולא מסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות מכסות את הזית וכו' ובפירושו מוגה בספרים שלפנינו דהוי כדבר מסוים והם דברי הרא"ש ז"ל והא הש"ס מדחי לה בפשיטות אם משום דבר מסוים וכו' ולפי דברי הרמב"ם בחיבורו המשנה מבוארת כמו דפרישית כאן בפנים:

לא על הדא איתאמרת וכו'. מבואר להדיא הוא דהש"ס קאמר גם על האי בבא זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה דלא קאי על הדא דאיירינן הכא ברישא מסתם זיתים אלא דקאי על זית נטופה דמתני' דלעיל וכן האי בד"א וכו' על מתני' דלעיל על כרחך הוא לפי זה וכמבואר בפנים. וזהו טעמו של הרמב"ם ז"ל מה שפסק כן בזה שם בהלכה כב והלכה שאחר זה דבשאר אילנות אפילו יש בהן כמה סאין הוו שכחה כדין שכחה בשנים ובזית המפורסם הוא דיש חילוק דאם לא התחיל בו לעולם אינו שכחה ואם התחיל בו דהוי שכחה דוקא שלא נשאר בו סאתים וכו' והראב"ד ז"ל השיג עליו בכל זה וכתב אינו מחוור כלל וכלל ומן המשנה נראה שאינו כן וטעמו דהאי בבא זית שיש בו סאתים הוא קודם מהאי בד"א אלמא דעליה קאי א"כ בכל הזיתים סאתים אינו שכחה ובזית נטופה נמי אין בו הפרש כ"א בלא התחיל בו כלל כסתמא דמתני' דלעיל. והרמב"ם דרך בשיטת הש"ס הזה דאף דלכאורה אינו נראה כן מסידור המשנה הא ל"ק דכמה פעמים אומר הש"ס הכי תנינא להמתני' איפוך או חסורי מיחסרא או כל כיוצא בזה ועל הש"ס הוא דסמכינן וכן התוספתא מסייעא ליה כמבואר בפנים:

פתר לה תרין פתרין. למאי שבארתי הני תרי פתרין היטב בפנים ולפי הגי' הנכונה שבפתרא חורן תראה דהני פתרי לא פליגי במידי לדינא ותרווייהו קושטא נינהו כ"א להאי פתרא קמא דייקינן הא קודם לכן אע"פ שאין לו תחתיו יש לי בראשו ולפתרא חורן דייקינן אע"פ שאין לו בראשו יש לו תחתיו ופירושא דהך בבא דמתני' לתרוייהו חדא הוא דהויא דכל זמן שיש לו תחתיו מסתמא יש לו בראשו ולהני דיוקי מסיק דאצטריך כמבואר הכל בפנים ודוק מינה לתרוייהו דקושטא הן לדינא והיינו דקאמר תפתר לה בתרין פתרין ובזה תראה מבוארים דברי הרמב"ם ז"ל היטב הדק בדין הזה ובפירושו כמ"ש בפ"א ממ"ע בהלכה י"ב דחלוקה הראשונה כל זמן שיש לעני ליטול שכחת הזיתים המונחים בארץ תחת האילנות נוטל ואע"פ שכבר הותר כל אדם בשכחה שבראש האילן זה נלמד מדיוקא דמתני' כהאי דפתרא חורן וחלוקה השניה וכל זמן שיש לו ליטול שכחה שבראש האילן נוטל ואע"פ שעדיין אין לו שכחה תחתיו זה נלמד מדיוקא דהאי פתרא קמא וכמבואר בפנים במילתא בטעמא ופירוש דהני רבותא דתרוייהו וכן בדין שלפניו בדבריו ז"ל דמחלקינן בין שכחה שבראש האילן ובין מה שתחתיו לענין הזמן זה נלמד מהאי ברייתא על מתני' דריש פ' דלקמן כמו שהבאתי בפנים והכ"מ הביא הגירסא בהאי פתר חורן כמה שהוא בספרי הדפוס ופירש מה שפירש וכן בהאי פתר קמא ואין מן הצורך להאריך בסתירת דברים אלו ומה שפי' הראב"ד ז"ל בזה בהשגה ודאי יש לו פנים אבל הוא לפי שיטתו ז"ל בפ"ה בהאי פירושא

דזית שיש לו סאתים והאי בד"א דבתרה כמו שהובא בדבור דלעיל וכן לא העתיק כ"א פתר קמא וכמדומה דאף לפי שיטתו אינו סובל ענין פירושו לפי פתר חורן ולא ביאר כלום בזה ולשיטת הרמב"ם בהאי בבא זית שיש בו סאתים וכו' כבר נתבאר לעיל דמוכרח הוא מסוגיא דהכא בהא דקאמר לא על הדא איתאמרת וכו' ובמה שפי' הראב"ד להא דלקמן אמר ר' אבהו וכו' נראה דגי' אחרת היתה לו בכמה תיבות או שהוא טעות סופר ואין נפקא מינה לדינא דהא אליבא דרבי מאיר מפרש לה הש"ס והלכה כת"ק וגם בפי' הרמב"ם במשנה כתוב בדברי ת"ק דכל זמן שיש לו וכו' ארשות העני קאי כמו שהעתקתי בפי' הב' במשנה ובדברי ר"מ כתוב שם בהיפוך מדמשמע הכא עיי"ש. וכן מה שהביא הראב"ד ז"ל מההיא דגיטין אינו כתוב בספרים שלנו כן אלא הדא דתימר בדארעא אבל הלוקח ביד זכתה לו ידו וכדפרישית שם דלא פליגי ר' יוסי ורבנן התם אם הוא גזל גמור או מפני דרכי שלום אלא באלו פירות המונחין על הארץ ממה שהעני נוקף בראש הזית אבל אם כבר לקחן העני בידו שלקטן מע"ג הקרקע זכתה לו ידו ודכ"ע דהוי גזל גמור ואין זה ענין כלל למאי דקמן וכבר מבוארת כל הסוגיא דהכא במה שלפנינו בס"ד. והן שיהו כולן נוגעות בפס ידו. כן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ד ממ"ע בהלכה יח והשיג עליו הראב"ד ז"ל דהא נראה מהסוגיא שחזרו מזה ואמרו והן שיהו כולן נוגעות בטבלא. ועיין בכ"מ שם ופשוט הוא וכעין שפירשתי בפנים דלאו חזרה הוא אלא בירור הדבר ולעולם כדאמר מעיקרא:

הלכה ג

בן לוי שנתמנה לו מעשר טבל וכו'. וכתב הרמב"ם ז"ל בזה שם בהל' כו ומצא בו עוללות נותנן לעני ואם נקרצת וכו' והקשה הראב"ד הלא בתוספתא אמרו אינו חושש שמא של עניים ומפרש הכא טעמא אני אמר עם הנקרצת וכו' ודעתו ז"ל היה לפרש דלעולם תלינן לקולא ופשוט הוא לדעת הרמב"ם שמפרש דהא דאמרו אינו חושש היינו בכגון שנוכל לומר שנקרצת עם האשכול דהא בפשיטות פריך והעוללות לאו של עני הוא ומשני אני אומר וכו' וכמבואר בפנים ואי ליכא למיתלי בכה"ג כגון שאין מצוי ארכובה בכרם של הבעה"ב שנתן לו המעשר הזה העוללות לעניים דלא יהא אלא ספק וכל ספק מתנות עניים של עניים הוא:

הלכה ד

הגע עצמך שאכלתן חיה וכו'. נראה דלא חש הש"ס להשיב ע"ז דלאו קושיא היא דהכא אונס הוא ואף דקי"ל השותפין שומרי שכר הן וכדשמואל פ' חזקת הבתים (דף מב) פטור הוא כאן דאין אונסין בשומר שכר ואף למה שהסברתי בפנים דיש לומר דמתמת

שהודל בהן נתגלו לעין וגרם שתבא החיה ואכלתן מ"מ גרמא בעלמא הוא והוא לטובה נתכוין שיתוקנו הגפנים ואין כאן חיוב לשותף לכ"ע:
מתוך שהוא מעכן הן עושות יותר לשנה הבאה על כרחך דמשום פאה קאמר דכשהן עושות יותר לשנה הבאה יתרבה ג"כ חלק העניים בפאה שאין פוחתין לפאה ששים דאלו משום עוללות אטו כל השנים שוות בהן ושמא לשנה הבאה לא יהיו עוללות כלל שכל האשכולות יהיה להם כתף ונטף והרי מכאן תשובה על קושית התי"ט שהקשה על פירש"י בריש מ"ק שפי' שיש בהם חלק לעניים פאה ועוללות וכן פי' הר"ב והקשה לטעמא דדין שותף יש להם שהרי כאן אם הניח פאה כבר נתבשלו הגפנים ואינו מדל אלא לשנה הבאה ואין כאן שותפות לעניים לשנה הבאה בקצה הזאת שהניח בה פאה עכשיו עכ"ד ולק"מ דמה בכך שלא תהיה השותפות בקצה הזאת שהניח פאה עכשיו מ"מ מחמת שמדל תעשה יותר לשנה הבאה ויתרבה גם חלק הפאה לשנה הבאה כמו שאמרנו ובלא"ה מוכרח הוא מהסוגיא דמשום פאה קאמר כדקמסיים דהתם גבי שדה מצוי הוא לזורעה ירק וכו' ויבריח פאה מן העניים לשנה הבאה ומה דלא נקט הרמב"ם כ"א עוללות בלישניה היינו טעמא דמילתא פסיקא הוא דנקט דאחר שנודעו העוללות כדכתב שם בפ"ד הלכה כ"ד יש כאן ודאי חלק העניים משא"כ בפאה דדינה לכתחילה להניח בסוף הבצירה וא"כ בשעה שהוא מדל לאו מילתא ברירא הוא דיש שם פאה אבל באמת אילו כבר הפריש פאה וכדתנן נותנין פאה מתחילת השדה וכו' והוא רוצה אח"כ לתקן כרמו מה שיהא שייך איזה תיקון שייך ג"כ חלק העניים בהפאה שהפריש וזה פשוט הוא ודע דהכא מתרץ הש"ס קשיא דר"י אדר"י משום האי טעמא מתוך שהוא מעכן וכו' ולעיל בפ"ה משני שינויא אחרינא תמן הן גרמו לעצמן ולא באו וכו' ומיהו שינויא דקושיא דרבנן אדרבנן על כרחין צריכין כדמשני התם תמן אפשר וכו' ופשיטא למאי דקאמר הכא דבכרם שייך תיקון לשנה הבאה מה שאין כן בשדה דקשיא טפי דרבנן אדרבנן וע"כ כדמשני שם ועיין במה שדקדקתי שם לדעת הרמב"ם בדין המרבץ שדהו:

הלכה ה

על דעתיה דההן תנייא לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני. בכולה סוגיא דהכא משמע דב"ש הן דלמדו לנטע רבעי ממעשר שני לענין שאין לו חומש ולא ביעיר בשביעית וזהו לדעתיה דרבי וכן ההיא שקלא וטריא דר' ביבי ור' זעירא דלקמן הכל הוא לדעתיה דרבי אליבא דב"ש ור"ז השיב לו חמי מה אמר וכו' לפי הגי' שלפנינו וכן ההיא דאתיא דר' יהודה כב"ש ופלפלו בהא אם ר' יהודה סבר אין לנכרי כרם רבעי כל עיקר או דוקא

בסוריא הוא דפליג והדר מייתי להאי תוספתא דפ"ק דתרומות דקתני בהדיא דר' יהודה לא קאמר אלא בסוריא והכל כמבואר היטב בפנים וכן להא דאבתרה שמואל בר אבא וכו' עד סוף הסוגיא הכל הוא אליבא דר' יהודה ובשיטת ב"ש דלמדו נטע רבעי ממעשר שני וטעמייהו דב"ה במתני' לא מצינו מבואר בסוגיא דהכא להדיא דכל מה דאמר למדו ממעשר שני אינו אלא אליבא דב"ש אלא דנראה דהאי ש"ס ס"ל דב"ה לא למדו כלל לנטע רבעי ממע"ש בג"ש דקדש קדש וטעמייהו דב"ה לסוגיא דהכא דס"ל דגלי רחמנא בהדיא דטען חומש וכהאי ברייתא בתרייתא דר' אייבו דחזר ותנא שתי גאולות הן אחת למעשר שני ואחת לנטע רבעי והיינו דמייתי לה להאי דר' אייבו לאשמועינן דברייתא קמייתא כבית שמאי דמתני' ובתרייתא כבית הלל כדפרישית בפנים ונמצינו למדין דלסוגית הש"ס דהכא לא למדו ב"ה כלל לנטע רבעי ממע"ש דגאולה וחומש בהדיא כתיב ביה כמו דכתיבא במעשר שני וכן ביעור לא צריכין למילף ממעשר שני דהא בערתי הקודש מן הבית כתיב ובתרוייהו קודש כתיבי בהו וכדתנן בפ"ה דמעשר שני בערתי הקדש מן הבית זה מע"ש ונטע רבעי ולא מיבעי לן למילף נטע רבעי ממעשר שני כלל וכלל לשיטתייהו דב"ה כפי הנראה מסוגיא דהכא. ולסוגית הש"ס דילן איפכא הוא בענין טעמייהו דב"ש ודב"ה ובילפותא דידהו דבהדיא קאמר בפ' האיש מקדש (דף נד ע"ב) אהאי מתני' דכרם רבעי מ"ט דב"ה גמרי קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור וב"ש לא גמרי קדש קדש ממעשר וזהו כרשב"ג דהתוספתא דמייתי הכא אליבא דב"ש ומיהו לב"ה קאמר התם דילפי ממעשר וסוגיא דהכא לא משמע כן דלא אישתמיט לומר כאן אליבא דב"ה אלא בהך ברייתא דר' אייבו כדאמרן ובכולה סוגיא דקאמר דלמדו ממעשר הכל אליבא דב"ש ולדעתיה דרבי ולר' יהודה דקאי בשיטתייהו דב"ש ומזה נתבאר לן הנ"מ לדינא בין סוגיא דהכא לסוגיא דהתם וגם הנלמד מסוגיא דהכא לדהתם דלמאי דקאמר הכא דלב"ש הוא דלמדו נטע רבעי ממעשר א"כ שפיר ילפינן הכל ממעשר לענין שאינו נוהג בסוריא כמו מעשר כדקאמר בפשיטות בכל הסוגיא אבל לב"ה לא ילפינן מידי ממעשר לדינא דמתני' דבגופיה כתיב ביה וכדאמרן וכן לא ילפינן לענין שאינו נוהג נטע רבעי בסוריא אבל לסוגיא דהתם דב"ה הוא דילפי נטע רבעי ממעשר בג"ש א"כ הדרינן למאי דנלמד מסוגיא דהכא בפשיטות דמאן דיליף ממעשר ס"ל נמי דאין נטע רבעי נוהג בסוריא כמעשר וזה מבואר הוא. ועיין בקונטרוס אחרון סי' ה' ד"ה על דעתיה דההן תניא וכו':

ויפדה במחובר לקרקע. לב"ש פריך כדפרישי' דהואיל דאמרת דלא למדו ממעשר אלא לקולא ולב"ה כיון דאית להו ג"ש דקדש קדש כמבואר בש"ס דילן א"כ פשוט הוא

דהכל גמיר ממעשר ואינו נפדה במחובר לקרקע כמעשר כדאמרי' בתוספתא שהבאתי בפנים וכ"פ הרמב"ם שם בהלכה ב' ואין פודין אותו במחובר כמעשר שני. וגם בזה טען הרמב"ן בתשובה סימן קנו מההיא דפ' מרובה (דף סט) והביא לזה הכ"מ שם ופשוט הוא לדעת הרמב"ם דאזיל בתר המסקנא דקאמר לבסוף אלא לעולם כל הנלקט וע"ש. ובמה שהקשה עוד הרמב"ן שם על פסקא דהרמב"ם בהאי דצנועין יתבאר במקומו לקמן ריש פ"ה דמעשר שני בס"ד:

ודכוותיה לא תהא תרומת תודה במדבר א"ר יוסי וכו'. משמע דמסיק שקרבו תודה ולחמיה במדבר וזה דלא כר"ש בפ' התכלת (דף מה) שנתן כלל כל האמור בת"כ אין קרב במדבר אלא כר"ע וכדכתבו התוס' שם שהי' להם לחם הפנים במדבר והיו מקריבין מנחת העומר וממה שהיו מביאין להם אומות העולם כ"א שתי הלחם אותן לא הקריבו במדבר דכתיב ממושבותיכם למעוטי ח"ל ולפ"ז במנחת העומר היה קשה ועי' בריש פ' כל קרבנות הצבור ואין כאן מקומו להאריך בזה:

אבל בגבולין לא. והכי קאמר רב חסדא בבבלי פ' חלק (דף קיב) דבגבולין ד"ה פטור דממון גבוה הוא. וכמה שפסק הרמב"ם ז"ל בפ"ו מהל' בכורים הלכ' ד' דעיסת מעשר שני בירושלים חייבת בחלה ואע"ג דבעלמא קיי"ל כר"מ דאמר ממון גבוה הוא עיין בזה לקמן פ"ק דחלה הלכה ד' מה שיתבאר שם בסייעתא דשמיא:

הלכה ז

המקדיש שדה אילן מהו שישייר בגידוליהן. צ"ל דאליבא דת"ק דמתני' דפרק ג' דמעילה קא מיבעיא ליה דתנינן התם הקדיש אילן ואח"כ נתמלא פירות שדה ואחר כך נתמלאה עשבים מועלין בהן ואין מועלין במה שבתוכן ומיבעיא ליה דשמא מעילה הוא דליכא בגידולין אבל איסורא מיהו איכא וסבר האי ש"ס דהואיל וספיקא היא אם גידולי הקדש אסורין או לא מיחו ביד אנשי יריחו על שנהגו היתר לגמרי כדקאמר ואפי' תימר וכו' צריכא לרבנן דמיהת מספיקא לא היה להם לנהוג היתר לכתחילה ור' יוסי ס"ל התם המקדיש שדה ואילן מועלין בהן ובגידוליהן מפני שהן גידולי הקדש וה"ט דלא פשיט לי' מר' יוסי דהאי מתני' דקאמר יתנו שכר גידוליהן להקדש דר' יוסי לטעמיה היא דאזיל דס"ל דאפי' מעילה איכא בגידולי הקדש והרמב"ם ז"ל פסק כר' יוסי בההיא דמעילה וכדכתב הכ"מ בשם הר"י קורקוס ז"ל דבגמ' פרק המוכר את הספינה גרים להת"ק דהוא ר' יהודה ור"י ור' יוסי הלכה כר' יוסי ודע דכל זה הוא דוקא בשדה ואילן דהקדש דגידוליהן אסורין אבל זרע הקדש שזרעו בהדיא תנן בפ"ט דתרומות גידולי הקדש ומעשר שני חולין ומשמע התם אפי' בדבר שאין זרעו כלה דבטבל מחלק שם

במתני' לקמן בין דבר שזרעו כלה או לא ובהקדש ומע"ש סתמא תני גידוליהן חולין וכ"פ הרמב"ם בפ"ה מהל' מעילה בהלכה ו' בשדה ואילן כר' יוסי ובזרע פירות הקדש כסתם מתני' דתרומות בהלכה י"א שם וכתב הזורע פירות הקדש פודה אותן בשעת זרען ואע"פ שלא פדה הרי הגידולים חולין וטעמא דמילתא נראה דהתם השדה והאילן שהקדיש בעין הם והלכך אף גידוליהן אסורין אבל בזרע אע"פ שהוא דבר שאין זרעו כלה בארץ מ"מ אינו בעין והלכך הקילו בגידוליהן ודע דבקונמות תנן בפ"ז דנדרים קונם פירות האלו עלי או על פי או לפי אסור בחילופיהן ובגידוליהן שאיני אוכל שאיני טועם מותר בחילופיהן ובגידוליהן בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפי' גידולי גידולין אסורין ופסק כן הרמב"ם בפ"ה מהל' נדרים ונתן שם הטעם בדבר שאין זרעו כלה ולמה לא יבטל עיקר האיסור בגידולין שרבו עליו שהרי הוא דבר שיש לו מתירין ואינו בטל ברוב וזהו כדמסיק שם בגמ' (דף נ"ט) דקונמות דמצוה לאתשולי עליה מקרי דבר שיש לו מתירין ועל כרחך דלא קאי הטעם הזה אלא על האי דאמרו בדבר שאין זרעו כלה וכו' דאי אריש קונם פירות האלו בלאו הכי איכא טעמא דכיון דקאמר אלו אסור אף ביוצא מהן כדכתב הוא ז"ל שם בזה ואצ"ל במשקין היוצא מהן וזהו מטעמא דקאמר פירות אלו אלא דבסיפא דקאמר שאיני אוכל שאיני טועם דמשמע אותם דוקא כדכתב שם בזה שאיני אוכל אותם והלכך בדבר שזרעו כלה מותר בגידוליהן ולדבר שאין זרעו כלה דאסור ולמה אין הגידולין מעלין את העיקר לפיכך צריכין לטעמא דדשיל"מ אינו בטל וזה מוכרח הוא דאלת"ה קשיא הקדש דהוא נמי דשיל"מ בפדייה וכדתני התם בברייתא דר"ש בדף נ"ח דהקדש וכיוצא בו לא נתנו חכמים שיעור בתערובתן מהאי טעמא וכ"כ הרמב"ם בפט"ו מהמ"א בהלכה י'. וא"כ אמאי לא נימא כן גם בגידולין דליתסרו מה"ט גופה וכן מעשר שני ואנן תנן גידוליהן חולין ואין לומר משום דליכא מצוה לפדות להקדש ולא דמי לקונמות דתינח קדשי מזבח קדשי בדק הבית מאי איכא למימר דסתמן לפדייה קאי וכ"כ שם הר"ן ז"ל גבי הא דקאמר התם תרומה מאי מצוה לאתשולי עלה וכיון שאין ההיתר בא מעצמו וליכא מצוה למיעבד הכי לא מקרי דשיל"מ והקדש דקא מני לעיל בדבר שיל"מ בהקדש בדק הבית עסקינן דע"כ לפדייה קאי עכ"ל וזרע הקדש נמי סתמן מהקדש בדק הבית הוא והיה צריך לדחוק דאפשר דבפירות שראויין למזבח מיירי אבל סתמא דמתני' דתרומות לא משמע כן ולטעמא דאמרן ניחא דשאני גבי קונם כיון דאמר פירות אלו אסור בגידוליהן אבל גבי הקדש כיון דאין ההקדש בעין לא גזרו בגידוליהן ולא חילקו בין דבר שזרעו כלה או לא וכן במע"ש ובתערובתן הוא דאמרו דאפי' באלף לא בטיל מטעמא דהוי דשיל"מ דהא מיהת איסורא בעין הוא אלא שנתערב

ואינו בטל ברוב זהו מה שנ"ל כדי להבין טעם חילוקי דינים האלו והרא"ש והר"ן ז"ל שכתבו בטעמא דרישא דמתני' דקונם לפי שגידולי קונם אסורין כגידולי הקדש קשה לי להבין דבריהם דהא מתני' דקונם בזרעים מיירי ובהדיא תנן גידולי הקדש ומע"ש חולין וכבר זכרתי מזה בחיבורי על סדר נשים בפרק הנזכר בהלכה ז' ואפשר שכך הוא כוונת דבריהם. דמ"ש כיון שפרט הדברים הנאסרים עלי שוינהו עליו כהקדש ומשו"ה מיתסר בחילופיהן ובגידוליהן כי היכי דחליפי הקדש וגידוליו אסירי וכו' האי דמיון דמדמי להקדש היינו במקום שגידוליו אסירי וזהו בשדה ואילן והאי כדיניה והאי כדיניה דבקונם כיון שפרט הדברים אסירי ליה הגידולין אפי' בגידולי זרעים ומיהו אכתי צריכין לטעמא דאמרן:

הנוטע כרם להקדש פטור מן ערלה וכו'. דין דפטור מן הערלה מבואר עוד לקמן בפ"ק דערלה בהלכה ד' דאם הקדיש ואח"כ נטע פטור מן הערלה וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"י ממע"ש ונטע רבעי בהלכה ז' ודין דשביעית לא ביאר הרמב"ם בהדיא אבל פשוט הוא דגם כרם הקדש מתחייב בדין שביעית ואסור בעבודה כדכתיב שבת לה' ומהיכי תיתי יהא מותר ההקדש בה ובתוספתא דנקטה משום דאינך פטורין הן בהקדש נקטה אגב לחיובא דשביעית והא דשקיל וטרי הש"ס הכא היינו למאי דס"ד באם הקדיש כרם בפירות בשנת שביעית וכו' כמבואר בפנים וזה ג"כ פשוט הוא דאיסור שביעית קדים וזה נלמד ג"כ מדין קונם דדינו כהקדש כדמדמי לה הכא ובהדיא תנן בפ"ד דנדרים דאם נדר מחבירו בשביעית יורד ואוכל וכו' שאין חל עליו הקונם הואיל והפקר שביעית קדים וזה כבר ביאר במקומו בפ"ו דנדרים:

שנייא היא בעריס שדרכו לבחן. כדפרישית ולפ"ז הוא בעריס גבוה אבל לא בקטן וכן הוא בהדיא בתוספתא סוף פ"ג איזהו שכחה בעריסין גדולים כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה בעריסין קטנים כשיעבור הימנו והרמב"ם ז"ל בפ"ה ממ"ע הל' כו סתם וכתב איזהו שכחה בעריס כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה ומשום דסתם עריס גדול וגבוה הוא כדשנינו בריש פ"ו דכלאים איזהו עריס וכו' בצד גדר שהוא גבוה עשרה טפחים:

רומס הייתי זיתים עם ר' חייא הגדול וכו'. ומשמע מדקאמר לית היא פליגא דר' הושעי' א"כ מחלקינן בין זית ובין שאר האילן דדינו כרוגליות אבל בתוספתא שם לא משמע הכי דקתני בדלית ובדקל משירד ממנו ושאר כל האילן משיפנה וילך לו וכ"כ הרמב"ם שם ולא חילק כלום בין זית ובין שאר כל האילן דזית בכלל כל האילן הוא וי"ל דס"ל דהא דקאמר הכא לית היא פליגא לא למסקנא איתמר אלא דאיכא למישני אליבא דר'

הושעיא נמי ומ"מ לענין הלכה פסק כר' יוחנן וכסתמא דהתוספתא דאין חילוק בין זית לשאר כל האילן:
סליק פירקא בסייעתא דשמיאי

פרק ח

הלכה א

מאימתי כל אדם מותרין. אית תניי תני נמושות וכו'. לא פליגי אלא בלישנא ובמשמעות המלה וכהאי דגריס בבבלי פ"ק דתענית (דף י) וכן בפ' אלו מציאות מאי נמושות א"ר יוחנן סבי דאזלי אתיגרא ר"ל אמר לקוטי בתר לקוטי והך דר"ל כאית תני משושות ותרוייהו כחדא הוו דכשהולכין לקוטי בתר לקוטי גם הוא הזמן שהזקנים ההולכים בנחת הן באין להשדה ולפיכך נקט הרמב"ם בלישני' לקוטי בתר לקוטי כדכתב בפ"א ממ"ע הלכה י"א עיי"ש. תני מתנות עניים שבשדה וכו'. עיין לעיל בפ"ז הל' ב' ד"ה פתר לה תרין פתרין מה שנתבאר שם בס"ד:
ולא לעורבים ולא לעטלפים. וכן הוא בבבלי סוף פרק הזרוע (דף קלד). על ידי שהן חביבין באין על אתר. הרא"ש ז"ל פי' משום דזקנים חביבים עליהם ענבים ובאין מיד פירוש באים והולכים ואין העניים מתייאשין בהליכתן. וכך הוגה בפי' הר"ש ז"ל וכמדומה דמה דפרישית בפנים יש לו פנים לפי משמעות הענין:

הלכה ב

נאמן על השני וכו'. יתבאר מזה במקומו לקמן פ"ד דדמאי הלכה ד' בס"ד. מתני' אמרה כן ובן לוי נאמן לעולם. היותר נכון דגרסי' להא בתר האי בעיא דר' מנא ונתחלפו השיטות דעל דבעי אם נאמן אפי' בשביעית פשיט לה דהא מתני' אמרה לעולם ואפי' בשביעית וכך נראה מדברי הרמב"ם בפ' י"ב מהל' מעשר הלכה ט"ו שסתם וכתב ה"ז נאמן לעולם. ומ"ש שם אבל אינו נאמן עליו לפוטרו ממעשר שני הכא מחלק בין אומר מעשר ברור הוא וכדפרישית. א"נ שאומר בפי' זה המעשר ברור הוא מהכל מחיובא דתרומת מעשר וגם אינו עליו חיוב דמעשר שני לפי שהופרש אח"כ מעשר שני על כל הכרי דאז הוא נאמן גם לפוטרו ממעשר שני אבל אם אמר סתם ניתן לי המעשר הזה ופירות הללו ממנו הוא או משלי הוא המעשר דבהא אינו נאמן לפוטרו ממעשר שני ואע"ג דקיי"ל כחכמים דהתוספתא ולדידהו מיהת נאמן על הראשון נאמן על השני שאני התם דבבעל הבית מיירי וכיון שהוא נאמן להפריש הראשון שאינו שלו מכ"ש שיפריש השני שהוא שלו אבל הכא בבן לוי טעמא הוא דהאמינוהו למה שאומר שהפריש ממנו תרומת מעשר

מפני שלא נחשד על עון מיתה. והלכך על מעשר שני שאינו אלא בלאו לא האמינוהו. ומה שלא הזכיר הרמב"ם באומר מעשר ברור הוא דנאמן לפוטרו ממע"ש י"ל דהוא בכלל מה שפסק שם למעלה דהנאמן על הראשון נאמן על השני וכשאומר מעשר ברור הוא נאמן על הכל:

הלכה ג

פשיטא ליה שהוא נאמן. כדפרישית דלא הוי צריך למיתני לפי שהוא בכלל שאמרו דנאמן לומר חטים אלו ניתן לי ואין חטים אלא לקמח וכן הרמב"ם שכתב זה בפירושו ובחיבורו שם לא הזכיר כלום מזה מפני שהוא בכלל. וגם לא הזכיר התוספתא דלקמן והנלמד ממנה מפני שהוא דבר פשוט דאם הוא מקום שנהגו כך נאמן:

היך הכל יודעים שרוב בני אדם מכנסו לקט. כדפרישית וכך העתיק הרא"ש ז"ל ומסיים לפי שאין דבר זה מצוי ובפי' הר"ש ז"ל הועתק היו הכל יודעין שרוב מנכסי לקט וט"ס הוא. וכתב שם ואין להאמינו במגו דאי בעי אמר חטים ניתן לי ועשיתי קמח או פת דנאמן וכך מוכח בירושלמי משום דהוי כמגו במקום עדים כיון שאין דרך בנ"א ליתן כך ע"כ. ולא דמי לירק מבושל והוא דבר מועט דלקמן דמתוך שיכול לומר בעה"ב נתן לי נאמן ג"כ לומר אני בשלתי ממתנותי וכ"כ הרמב"ם שם לפי שהתם דרך הוא שהבעה"ב נותן מעט ירק מבושל מקדרתו לעני כדכתב שם לעיל כן:

הלכה ד

תני רובע אורז כולה תבלין וכו'. ברייתא זו הובאה בבבלי פ' בכל מערבין (דף כט ע"א) רשב"א אומר עוכלא תבלין ליטרא ירק וכו' ולא גריס שם לא אורז ולא חרובין והרמב"ם ז"ל בפ"ו ממ"ע בהלכה ח' הביא אורז וחרובין וכו' כהאי ברייתא מלבד תבלין השמיט ובפ"א דהל' עירובין בהלכה י"א הביא עוכלא תבלין ולא זכר שם אורז ואע"ג דאמר הכא וכן לעירוב וכן בגמ' שם ומאי דקאמר התם שארי ליה מרי' לרב מנשיא בר שנובליא אנא אמריתא ניהלי' אמתני' וכו' לאו דרב יוסף לא ס"ל דהא דאמר רב וכן לעירוב שייכא אהאי ברייתא אלא משום דמוכחא דרב אמתני' קאמר כדמסיק שם ועוד דהא תבלין מהאי ברייתא הוא דנלמד לעירוב אלא דנראה דה"ט דהרמב"ם דגבי מתנות עניים בגורן הוא דאיירי כדמסיק שם בד"א שאינו נותן לעני אלא כדי שבעו בשדה אבל אם היה המעשר בבית וכו' וזה נלמד מהתוספתא כדפרישית במתני' ואף דבתוספתא גרים בד"א על הגורן אבל בתוך ביתו נותן לו כ"ש ואינו חושש (כן הוא בתוספתא כ"י אשר לפני ובתוספתא דפוס ט"ס) והוא ז"ל כתב בזה אפי' כזית כזית י"ל דהואיל בעלמא אמרינן אין נתינה פחות מכזית כתב כן ועכ"פ הא דלעיל בגורן איירי והלכך לא הזכיר תבלין במ"ע

דלא שכיחי תבלין בגורן ובעירוב דלא הזכיר אורז בהדיא משום דנכלל הוא במ"ש שם לעיל כל אוכל שהוא נאכל כמות שהוא וכו' ומיני דגן דקאמר לאו למיעוטי אורז דאע"ג דלענין חמץ לא מיקרי דגן דלא קיי"ל כריב"ן בפסחים מיהו הכא אורז בכלל אוכלין הוא ושנינו בפ' כיצד מברכין הביאו לפניו פת אורז וכו' וא"כ בכלל פת הוא שהביא שם. ודע דבספר הרמב"ם שלפנינו כתוב במ"ע שם גבי כוסמין קב והיא חסרון הניכר מתוכו שהרי כתב כדי שבעו כמה אם מן החטין נותן לא יפחות מחצי קב אם מן השעורין לא יפחות מקב ואם מן הכוסמין לא יפחות מקב ומן הגרוגרות לא יפחות מקב וכו' ואם דעתו דקב בכוסמין ולא יותר אמאי לא שנה הני שיעורי דקב בחדא מחתא ולפחות במיני תבואה הי' לו לשנות כאחד ואם מן השעורין או מן הכוסמין לא יפחות מקב ולא מצינו שיעור זה בכוסמין לא בשום ברייתא לא בתוספתא ולא בספרי דבתוספתא לא הוזכר אלא חצי קב חטין וקב שעורין וכן הוא בספרי פ' ראה ולא דברו כלל משאר מינין אלא דנראה וניכר החסרון בהעתקת דבריו ז"ל וצ"ל ואם מן הכוסמין לא יפחות מקב ומחצה וכדקתני במתני' ולא נמצא שום חולק בדבר זה:

כדי לטבול בירק הנאגד שתי סעודות. ולקמן בפ"ג דעירובין שהובאה הסוגי' שם גריס כדי לטבול ירק הנאגד שתי סעודות ואינו נראה דמילתא באנפי נפשה היא ירק וכו' ועוד מאי הנאגד דקתני ולמה יחלק בין הנאגד לשאינו נאגד כאן בהאי דינא והנראה דהנאגד פירושו הוא שנאגד נאכל בלפתן עם הפת במזון שתי סעודות ואחומץ קאי והרי זה כדקאמר בבבלי שם חומץ כדי לטבל בו א"ר גידל אמר רב כדי לטבול בו מזון שתי סעודות של ירק איכא דאמרי א"ר גידל אמר רב ירק הנאכל בשתי סעודות וכדפרש"י ז"ל בפת ואתיא האי דהכא כאיכא דאמרי דהתם ועיין בדיבור דלקמן:

בשר חי וכו' ובבבלי שם ע"ב קאמר בפשיטות בשר חי כדי לאכול הימנו ונראה דהא דר' יודן מקשי הכא הדא בלקירא וכו' או בלכורא כדגריס בהאי תלמודא בעירובין שם היא כעין קושיא דמקשי התם אביי אהא דרב יוסף דלקמן ופרסאי הוו רובא דעלמא ואסיק בקשיא ומיהו בבשר חי לא מדייק מידי התם ושיעורו כדי לאכול הימנו מזון ב' סעודות וכ"פ הרמב"ם בעירובין שם בהלכה י' ובבשר צלי פליגי התם רבה אמר כדי לאכול בו ור' יוסף אמר כדי לאכול הימנו ופסק הרמב"ם שם כרבה דהלכתא כותיה לגבי דרב יוסף לבר מענין שדה ומחצה וכתב שם הה"מ בענין דין דחומץ והביא הני ב' לשונות שהבאתי בדבור דלעיל וז"ל ולא נזכרו לשונות אלו לא בהלכות גם לא בדברי רבינו אלא ברייתא כפשטה ונראה שהם פוסקין כל' ראשון דמשמע דבעינן דוקא טבול מזון שתי סעודות עכ"ד ולענד"ן דמבואר בהדיא מדבריו ז"ל דפסק כאיכא דאמרי שהרי כתב וכל שהוא

לפתן ודרך העם לאכול בו פתן כגון יין מבושל ובשר צלי וחומץ וכו' שיעורו כדי לאכול בו שתי סעודות והרי האי בו שכתב והוא כרבה וכדפי' רש"י ז"ל כדי לטבול בו ללפת בו את הפת מזון ב' סעודות ואם אנחנו מדייקין האי בו שכתב בבשר צלי וכדכתב הה"מ בעצמו שפסק כרבה למה לא נדייק ג"כ אחומץ שכללו בבבא זו דשיעורו כדי לטבל בו הליפתן הנאכל בב' סעודות כמו עם הפת ולא הוצרך להזכיר כאן ירק דהוא ג"כ בכלל לפתן וכתב ודרך העם לאכול בו פתן וה"ה כיוצא בו ולעולם בעינן שיהא בו שיעור לדבר הלפתן לשתי סעודות ולא הימנו בעצמו שני סעודות וזהו כאיכא דאמרי גבי ירק דאלו ללשון ראשון שתי סעודות של ירק היינו שכל הסעודה מן הירק כך נ"ל בזה:

הלכה ה

מידה זו אמורה בכהנים וכו'. מה דפרישית הוא כפי' הר"ב והוא פי' הרמב"ם במשנה ומה שדקדק התי"ט דלמאי איצטריך ולפי' הר"ב שפירש מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים ובין בלוים עניים ובין בישראל עניים ניחא ליה דהשתא איכא למימר דאיצטריך כהנים ולויים דסד"א שכיון שיש להן תרומות ומעשרות לא נתחייב לתת להם ממעשר עני כדי שבען קמ"ל עכ"ד ואכתי לא ניחא בהאי קרא דכתיב במעשר עני מפורש בכתוב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר וגו' ואכלו בשעריך ושבעו הרי דצריך ליתן אף ללוי כדי שביעה וכן לכהנים דכהנים נקראו לוים וכמפורש בטעם כי אין לו וגו' וזהו דוחק לומר דקמ"ל במתני' מאי דמפורש בקרא ולפי' הרמב"ם ניחא טפי דה"א דהואיל וכתיב לוי בפרשה שהוא בכלל המקבלין ובאין ליטול וכן כהן כדאמרן א"כ לא נצטוו הן ליתן כדי שביעה אם יהיה להן מעשר עני משלהן קמ"ל דאף הם בכלל המצוה בשלהן כישראל וקרא אורחא דמילתא נקט דישראל מסתמא יש להן לעולם מעשר עני לחלק ואם יש איזה ישוב גם לפי' הר"ש יותר טוב לנו לומר דזהו כוונת התנא כאן מדה זו אמורה בכהנים וכו' כלומר דמדה זו האמורה כאן כל העניים הבאין לגורן בין שהן כהנים וכו' הכל שוין בה ולאפוקי מדה האמורה במתני' דלקמן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וכו' דאין הכל שוין בזה אלא כהן קודם ללוי ולוי לישראל לענין לפרנסו מן קופה של צדקה ולכסות כהאי דשנינו בסוף הוריות וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפ"ה ממ"ע בהלכה י"ז בענין זה ע"ש:

רבי יונה פתר מתני' ביותר מכשיעור. ולהך פתרא סיפא דמתני' לא קאי אהיה מציל וכדפרישי' בפנים והרא"ש ז"ל כתב בזה על פי' הר"ש ז"ל (ועכשיו הוגה דבריו בתוך פי' הר"ש) ואלמלא לא פי' הירושלמי הייתי מפרש דלהך אמורא מילתא באנפי נפשה היא ולא קאי אהיה מציל אלא אמדה זו אמורה וכו' היה לו דבר מועט שאין לו ליתן לכל עני

העומד בגורן כשיעור המפורש לא יתן להם דאין לו ליתן לעני מידו בפחות מכשיעור אלא מניח הכל לפניהם והם מחלקים אותו בשוה ביניהם עכ"ד וזה הפי' תפס הרמב"ם ז"ל בחיבורי דאף שכתב בפי' המשנה כהאי דר' חזקי' וכמו שהעתיק הרב בחיבורו חזר בו וכתב בפ"ו ממ"ע בהלכה ט' לדין בפ"ע לסיפא דמתני' היה לו דבר מועט והעניים מרובין וכו' ואח"כ בהלכה י"א כתב לדין דהיה מציל היה לו מעשר בגורן ורצה ליתן לעני קרובו וכו' יש להפריש מחצה ליתנו לו והחצי מחלקו לכל עני שיעבור כשיעור שאמרנו וזהו כר' יונה וכדפרישית בפנים ומשום דלהאי פתרא מתפרשת המשנה טפי שפיר כפשטה ולישנא דהיה לו דבר מועט משמע נמי כהתחלה לדין בפ"ע:

הלכה ו

תמחוי בכל יום. האי תוספתא הובאה בבבלי פ"ק דב"ב (דף ח) וקאמר התם טעמא דתמחוי נגבה בשלשה ומתחלק בשלשה שגבויה וחילוקה שוים ופירש"י ז"ל שהוא בכל יום לפיכך אין גיבויו בשנים שלא יצטרכו לטרוח ולבקש את השלישי לחלק וכפירושו נראה מדקאמר הכא שהוא על אתר והרי"ף והרא"ש ז"ל פירשו מפני שאינו דבר קצוב וכחילוקו כך גיבויו וכ"נ מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ט ממ"ע בהלכה ה' ע"ש. אין מעמידין שני אחין פרנסין. הא לא פליגא אהא דאמר התם מעשה ומינה רבי ב' אחין על הקופה דהתם לאו בגבייה מיירי אלא לעשותן גזברים ולענין נאמנות דאף דחשיבי כחד הימוני מהימני כדקאמר התם דלשררה אין עושין בממון פחות משנים והא דקאמר הכא אין מעמידין פרנסין בפחות מג' היינו לפקח על כל עסקי צבור דיש כמה ענינים הדומין לדיני נפשות כדמסיק טעמא וזהו דמדייק הרמב"ם שם שאין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים ואף דהתם סתמא אמרו אין עושין וכו' נלמד הא מדהכא.

הוה מטעין לון אורייתא. האי מטעין כמו מטעים הוא כדפרישית בפנים ומלשון מטעים דבריו וכך הובא הגי' בתשובת מיימוני השייכים לספר שופטים סי' א' וכתוב שם מטעים:

והתני למזונות שלשים יום וכו' והיינו לקופה כדקתני בהדיא בתוספתא אם שהא שם ל' יום הרי הוא כאנשי העיר לקופה ולכסוי ו' חדשים והרמב"ם ז"ל פסק כן שם בהלכה י"ב ולתמחוי ג' חדשים ואף דהגי' בש"ס דילן שם איפכא היא בין תמחוי לקופה דגרים לתמחוי ל' יום ולקופה ג' חדשים כבר כתב המהרי"ק בשורש י"ז דיש שינוי נוסחאות וגי' הרמב"ם בגמ' דילן כגי' הירושלמי והובא דבריו בב"י יו"ד סי' רנ"ו וסברתו ז"ל לדעת הרמב"ם כמו שהבאתי בחיבורי על סדר נזיקין בפ"ק דב"ב דמייתי התוספתא התם ובארתי שם די"ל עוד דה"ט דהרמב"ם דתמחוי הואיל ונגבה בכל יום וזהו לעול ולמשא

להבעה"ב ולפיכך אין מחייבין אותו עד אחר ג' חדשים אבל קופה מכיון שאינה נגבית אלא מע"ש לע"ש מחייבין אותו מיד אחר ל' יום ועיין עוד שם כמה דמסיק בב"ב לחיטי הפסח וכו' ובתוספתא מסיים בזה ולעניי העיר י"ב חודש ומ"ש שם בענין זה:

הלכה ז

כאן בגופו כאן בשאינו גופו. ואיפרך מילתא דר' מנא כדפרישית בפנים והכי משני לה בבבלי כתובות (דף ס"ח ע"א) על רומיא דמתני' אין מחייבין אותו למכור וכו' עם הברייתא היה משתמש בכלי זהב וכו' אמר רבא ברי' דרבה במחרישה דכספא ורב פפא משני התם כאן קודם שיבוא לידי גיבוי כאן לאחר שיבא לידי גיבוי ופסק הרמב"ם ז"ל שם בהל' י"ד כדברי שניהם דלא פליגי לדינא והיינו כפיר"ת בתוס' שם וכדפרישית במתני' וכך הם דברי הרמב"ם ומה שדקדקו התוס' על פי' ר"ת וק"ק דמתני' דאין מחייבין אותו למכור גבי לקט שכחה ופאה ומשמע דברייתא נמי דמחייבין אותו למכור גבי לקט שכחה ופאה מיתניא ולדעת הרמב"ם ור"ת י"ל דמסידור דברי התוספתא נראה דלענין הנוטל מן הצדקה מיירי התם דנשנית אחר דיני דקופה ותמחוי אחר כל דיני דצדקה מעשה בהלל הזקן שנתן לעני בן טובים וכו' כדמייתי הכא וכן התם לעיל ושוב נשנית הברייתא היה משתמש בכלי זהב מוכרן וכו' משמע דלאחר שבא לידי גיבוי מקופה של צדקה או מן העם מיירי:

צריך אדם שיהו לו שני עטיפין א' לחול וא' לשבת וכו'. והכי דריש לה בבבלי פ' ואלו קשרים (דף קיג) ושמת שמלותיך אר"א אלו בגדים של שבת וקאמר התם לעיל אם אין לו להחליף ישלשל בגדיו והיינו נמי דא"ל ר' שמלאי הכא אעפ"כ צריכים אתם לשנות כלומר לשלשל הבגדים:

הלכה ח

הדא אמרה חמשין עבדין טבין מן מאתים דלא עבדין. וכך הוא גי' התוס' בסוטה דף כ"א ע"ב ד"ה זה הנותן דינר לעני וכו'. וכך היא גירסת הר"ש ז"ל ופירש כלומר ממאתים חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול ולמאי דפרישית דמן דקאמר מעין הוא כדרך הש"ס הזה בלישנא קלילא ניחא בפשיטות דשוין עם מאתים דלא עבדין הן:

שמואל ערק מן אבוי וכו'. כעין הני עובדי עד ר' יעקב בר אידי וכו' מייתי להו בפ' מציאות האשה שם (דף סז) ועובדא דנחום וכו' בתענית פ"ג (דף כא):

(**מהר"א פולדא**) **בואו וספדו להרוגו של נחמיה**. ובכתובות משמע איפכא דאמר אוי לו לזה שהרגו נחמי' ואפשר דה"נ מתפרש הכי להרוגו של נחמיה שהוא שלא כדין עשה דלא היה לו לפנוקי נפשיה כולי האי:

א"ל ומה את מבעט ביסורים. וא"ת הא אמרינן בסנהדרין כשחלה ר"א נכנסו ארבעה זקינים לבקרו כו' עד ר"ע אומר חביבין יסורין ואין לומר מהא מעשה דנחום איש גם זו קיבל' שהרי מסיק שם מנין לך זה א"ל ר"ע מקרא אני דורש בן שתים עשרה שנה וגו' וי"ל הא דהכא היינו כל ימי חייו דומיא דנחום איש גם זו הוא דלא ס"ל לר"ע שיהיו חביבין יסורים משא"כ ההיא דר"א דלפי שעה היה שהכביד עליו החולי ס"ל חביבין יסורין דלא ניחוש לומר קיבל ר' את עולמו וכה"ג אמר בקידושי' דעבדינן ליה יום טב ויום ביש והיינו עבדינן ליה יום ביש כדי למרק עונותיו בעולם הזה אבל כל ימיו של צדיק שרוי בטובה וכמו שפי' שם ר"ת והשתא א"ש ההיא דהוריות דאמר צדיקים דאכלו לתרי עלמא מי סני להו:

סליק פירקא וכולא מסכתא ברחמי בסייעתא דשמיא

כיני מתניתא וכו' וכ"כ הרמב"ם ז"ל בסוף הל' מ"ע לחלק כן דעל מי שיכול לצער עצמו ולדחוק את השעה ואינו נוטל שלא יטריח על הצבור עליו אמרו אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו ועליו ועל כיוצא בו נאמר ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו: